

www.kmkt.ff.ukf.sk
www.facebook.com/FF.KMKaT

KONTEXTY

KULTÚRY A TURIZMU

2/2025

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Ústav manažmentu kultúry a turizmu,
kulturologie a etnológie

KONTEXTY kultúry a turizmu
ročník 18 – číslo 2

Obsah

Editoriál	5
MARIÁN ŽABENSKÝ Stredoveká ťažba zlata vo Velčiciach (okres Zlaté Moravce)	7
MICHAL KURPAŠ – MICHALA FÚSKOVÁ Reflexia teoretických a praktických aspektov temného turizmu s akcentom na slovenské prostredie	27
KATARÍNA KOMPASOVÁ Partnerstvo ako kľúč k integrácii: participatívne riadenie migrantov prostredníctvom platformy COMIN v Nitre (prípadová štúdia)	39
LIUDMYLA TRUBINOVA Význam náboženstva v akulturačných procesoch ukrajinských migrantov na Slovensku	55
RECENZIE: <i>KOMPASOVÁ, K. – HULO, P. – HULOVÁ, Z.: Gastronómia v praxi. Komplexný sprievodca. Nitra: FF UKF, 2025, 206 s.</i>	77
<i>HRUŠKOVÁ, T.: Nekašli na sebe. Praha: Portál, 2025, 189 s.</i>	79
<i>WILLOUGHBY, R.: Freud's British Family: Reclaiming Lost Lives in Manchester and London. London: Routledge, 2025, 254 p.</i>	80
SPRÁVY: <i>Celoslovenská etnologická súťaž Mjartanovo Sebedražie 2025.</i>	82
<i>Správa zo 49. výročnej konferencie Semiotic Society of America.</i>	87
<i>Úloha mesta Nitra a platformy COMIN v integrácii pracovných migrantov</i>	90
<i>Správa z medzinárodnej konferencie What is "Nature" in Human Nature? (Čo je „prirodzenosť“ v ľudskej povahe?)</i>	94
<i>Naši študenti pri zrode mini (ne)konferencie Gastrolove v Nitre.</i>	99
<i>Workshop APVV o kultúre Ukrajincov v Nitre</i>	102

ŮMKTKE

ŮSTAV
MANAŽMENTU
KULTŮRY A TURIZMU
KULTUROLOGIE
A ETNOLOGIE

Redakčná rada:

prof. PhDr. Jaroslav Čukan, Csc. – predseda
prof. PhDr. Boris Michalík, PhD.
doc. Dr. Vladimír Senič
PhDr. Michal Kurpaš, PhD.
DrSc. Sandra Kralj Vukšič, PhD.
doc. PhDr. Monika Štrbová, PhD.
doc. PhDr. Marián Žabenský, PhD.
doc. Mgr. Silvia Letavajová, PhD.
doc. PhDr. Zuzana Slušná, PhD.

Šéfredaktor:

doc. Mgr. Silvia Letavajová, PhD.
E-mail: sletavajova@ukf.sk

Zodpovedná redaktorka:

doc. PhDr. Monika Štrbová, PhD.
E-mail: mstrbova@ukf.sk

Preklad do anglického jazyka:

Mgr. Jana Hučková, PhD.

Technický redaktor:

PhDr. Roman Zima, PhD.

Foto na obálke:

Workshop ukrajinskej kultúry, november 2025
Zdroj: Nikita Grachev, 2025

Adresa redakcie:

Kontexty kultúry a turizmu
Ůstav manažmentu kultúry a turizmu,
kulturologie a etnologie
FF UKF v Nitre
Štefánikova 67, 949 74 Nitra
Tel.: 037/64 08 361
E-mail: jsollarova@ukf.sk

Všetky príspevky sú recenzované.
Neprešlo jazykovou úpravou.
Náklad: 80 ks

IČO vydavateľa: 00 157 716
Periodicita vydávania: 2x ročne
Poradové číslo periodickej tlače: 2/2025
Dátum vydania: december 2025
Ročník vydávania periodickej tlače: 18. ročník
Registračné číslo Ministerstva kultúry SR:
EV3217/09
ISSN 1337-7760

Elektronická verzia: kmkt.sk/kontexty

Editoriál

Druhé číslo 18. ročníka vedeckého recenzovaného časopisu *Kontexty kultúry a turizmu* prináša pestrú paletu vedeckých príspevkov, recenzií a správ o dianí najmä na domácom pracovisku – Ústave manažmentu kultúry a turizmu, kulturológie a etnológie FF UKF v Nitre. Texty prepájajú kultúrno-historický výskum, reflexiu aktuálnych spoločenských javov a analýzu dynamických premien našej súčasnosti, čím ponúkajú ucelený pohľad na meniacu sa kultúrnu krajinu aj prebiehajúce spoločenské procesy.

Úvodná štúdia Doc. PhDr. Mariána Žabenského, PhD. prináša nový pohľad na stredovekú povrchovú ťažbu zlata vo Veľčiciach, pričom sa opiera o moderné metódy dokumentácie historickej krajinnej štruktúry. Autor prezentuje výsledky kultúrno-historického výskumu v extraviláne obce so zameraním na identifikáciu prvkov spätých s dobývaním zlata. Na základe terénnych pozorovaní a analýzy kultúrnej krajiny približuje tri lokality súvisiace s ťažbou – dve z obdobia neskorého stredoveku a tretiu z 19. storočia s nálezom polymetalickej mineralizácie. Štúdia zároveň poukazuje na širší historický kontext veľčického panstva a ukazuje, ako aj menšie regióny mimo hlavných mocenských centier môžu odhaľovať bohaté, mnohovrstvové a doposiaľ málo prebádané dejiny.

Druhá štúdia PhDr. Michala Kurpaša, PhD. a PhDr. Michaly Fúskovej, PhD. sa venuje fenoménu temného turizmu, ktorý autori uchopujú z terminologického, teoretického aj etického hľadiska. Text sleduje vývoj konceptu od jeho prvých akademických formulácií až po súčasné perspektívy, ktoré zdôrazňujú afektívne, mediálne a performatívne dimenzie návštev lokalít spojených so smrťou, tragédiami či konfliktmi. Autori upozorňujú na riziká estetizácie a trivializácie smrti, najmä v prostredí sociálnych médií a influencer kultúry, kde tragické miesta môžu nadobúdať podoby vizuálne atraktívnych objektov spotreby. V slovenskom kontexte štúdia mapuje príklady ako vojnové cintoríny, pamätníky či miesta industriálnych a dopravných katastrof. Reflexia temného turizmu je tak zasadená do širšieho diskurzu o kolektívnej pamäti, etike a potrebe citlivého spoločenského spracovania traumy.

Tretí príspevok PhDr. Kataríny Kompasovej, PhD. predstavuje platformu COMIN ako model participatívneho riadenia integrácie pracovných migrantov v meste Nitra. Text analyzuje fungovanie siete aktérov – mesta, mimovládnych organizácií, komunit aj odborníkov – a poukazuje na význam

partnerstva pre dlhodobu udržateľný proces integrácie. Autorka ukazuje, že COMIN vytvára priestor pre koordinovanú komunikáciu, zdieľanie informácií a cieľavedomé plánovanie aktivít, ktoré podporujú kvalitu života cudzincov a posilňujú ich začlenenie do lokálneho prostredia. Štúdia ponúka aj širší kontext výziev integračných politík na Slovensku a zdôrazňuje potrebu jasne definovaných cieľov, merania efektívnosti a aktívnej spolupráce medzi verejným sektorom a občianskou spoločnosťou.

Štvrtá štúdia Mgr. Liudmily Trubinovej sa sústreďuje na význam náboženstva v akulturačných procesoch ukrajinských migrantov žijúcich na Slovensku. Autorka analyzuje psychologické a sociálne aspekty religiozity, ktorá môže v procese adaptácie pôsobiť ako dôležitý spôsob zvládania stresu, posilňovania identity aj udržiavania kultúrnej kontinuity. Text ponúka teoretické východiská aj empirické zistenia o tom, ako náboženské spoločenstvá, rituály a duchovné presvedčenia zohrávajú rolu pri vytváraní pocitu bezpečia, solidarity a zakotvenia v novom prostredí. V kontexte prebiehajúcej vojny na Ukrajine nadobúda táto téma obzvlášť aktuálny rozmer.

Po štúdiách nasledujú recenzie vedeckých publikácií a správy, ktoré dokumentujú bohaté aktivity pracovníkov a študentov Ústavu manažmentu kultúry a turizmu, kulturológie a etnológie FF UKF v Nitre. Tieto texty zachytávajú odborné podujatia, konferencie, workshopy a ďalšie iniciatívy, ktoré tvoria dôležitú súčasť akademického života nášho pracoviska.

Veríme, že toto číslo ponúkne nielen nové poznatky, ale aj impulzy k premýšľaniu o súčasných spoločenských výzvach a kultúrnych procesoch, ktoré formujú naše prostredie.

Monika Štrbová

Stredoveká ťažba zlata vo Velčiciach (okres Zlaté Moravce)

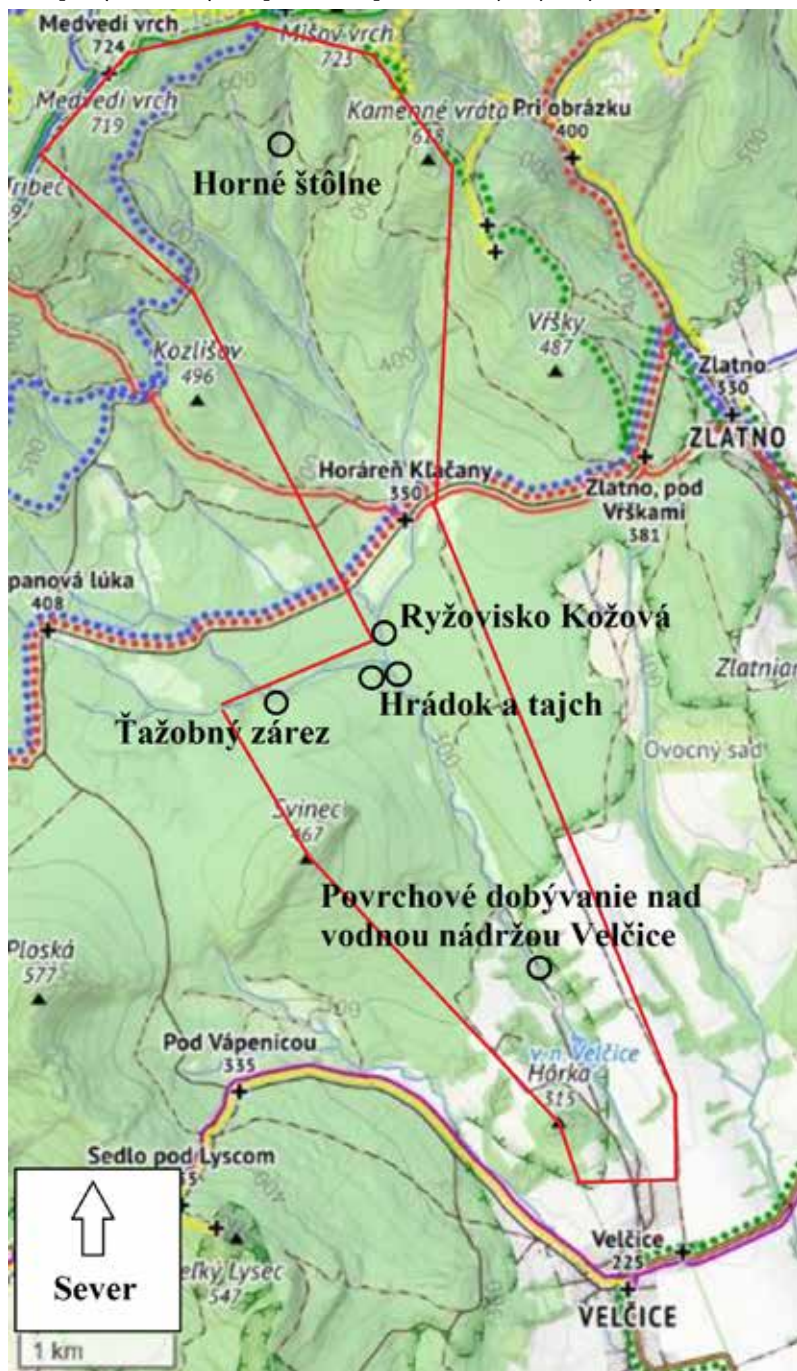
Marián Žabenský

Kľúčové slová: Velčice, povrchová ťažba zlata, stredovek, kultúrna krajina, okolie Zlatých Moraviec

Key words: Velčice, surface gold mining, the Middle Ages, cultural landscape, the vicinity of Zlaté Moravce

Abstract: The village of Velčice lies at the foot of the Tribeč Mountains, not far from the district town of Zlaté Moravce. Traces of surface mining have been preserved here to this day, but have not yet been explored. The aim of this paper is to present the results of cultural-historical research into the cultural landscape, which was carried out in the outskirts of the village of Velčice with an emphasis on medieval gold mining. A Three sites have been preserved here. In two of them, gold was mined on the surface in the late Middle Ages, while the third represents exploratory mining work from the first half of the 19th century with the discovery of increased lead and silver content (Bakos – Ferenc – Žitňan, 2009, pp. 104-106). The subject of the research (the area under investigation) was the cultural landscape (elementes and mosaics as remnants of the historical landscape structure) stretching across the valley of the Čerešňový stream. The section between the source of the watercourse and the built-up area of the village of Velčice was examined. The contribution of this paper can be considered to be the presentation of new facts about late medieval mining in the village and an outline of the general development of the Velčice estate

Mapa č. 1: Vymedzenie skúmaného územia (červená farba) a v príspevku preskúmané historické prvky a mozaiky ako pozostatok po historickej krajinnej štruktúre (čierne kruhy)

Zdroj: Vlastné spracovanie, podkladová mapa: © Freemap Slovakia (www.freemap.sk), lidarový podklad: ÚGKK SR

Úvod. Obec Velčice sa nachádza v severnej časti Žitavskej pahorkatiny, osem kilometrov severozápadne od okresného mesta Zlaté Moravce, v údolí Čerešňového potoka, v nadmorskej výške 210 až 230 m n. m. (Eliáš – Eliáš – Eliáš, 1997: 58). Skúmané územie sa rozprestiera v pohorí Tribeč, v podcelku Veľký Tribeč, v ktorom sa nachádza aj najvyšší vrchol pohoria: Veľký Tribeč 829 m n. m. (Lenovský a kol., 2015: 10).

Celkovo sa tu zachovalo niekoľko lokalít súvisiacich s ťažbou nerastných surovín. V dvoch z nich sa zlato dobývalo povrchovo v období neskorého stredoveku, ďalšia predstavuje prieskumné banské práce z prvej polovice 19. storočia s nálezom zvýšeného obsahu olova a striebra (Bakos – Ferenc – Žitňan, 2009: 104-106). Pre výskum je zaujímavý aj areál Velčického hrádka, v blízkosti ktorého sa nachádzajú pozostatky banského tajchu a zda štólne s pingami¹ (asi vetracími šachtami).

Cieľom príspevku je prezentovať výsledky kultúrno-historického výskumu kultúrnej krajiny, ktorý bol realizovaný v extraviláne obce Velčice s akcentom na stredoveké dobývanie zlata. Predmetom záujmu bola kultúrna krajina (jej historické prvky a mozaiky ako pozostatky po historickej krajinnej štruktúre) rozprestierajúca sa v údolí Čerešňového potoka. Preskúmaný bol úsek medzi prameňom vodného toku a intravilánom obce Velčice. Za prínos štúdie je možné považovať prezentáciu nových skutočností o neskorostredovekom baníctve v obci. Tento príspevok nemá za úlohu komplexne riešiť predmetnú problematiku, prezentuje skôr niektoré zistenia autora nadobudnuté počas výskumu, ktorý bol v skúmanej lokalite realizovaný v roku 2025.

Metodika výskumu. Prezentovaný príspevok predstavuje syntézu informácií získaných prostredníctvom výskumu s využitím nasledovných metód výskumu:

Štúdium publikovaných zdrojov bolo zamerané na vedeckú a miestnu odbornú literatúru. V skúmanom území bol vedecký výskum realizovaný prevažne v oblasti geológie a archeológie. Prínosné bolo aj štúdium kódexov – zbierok historických listín.

Analýza starých mapových podkladov bola zameraná hlavne na identifikáciu pôvodných banských diel, toponým a ich následná syntéza s inými zisteniami. Podstatné boli mapové diela, ktoré sú uverejnené na webovom portáli Arcanum. Ide predovšetkým o mapy z prvého až tretieho vojenského mapovania Habsburskej monarchie, ktoré bolo realizované v 18. až 19. storočí.

Analýza lidarových podkladov bola uskutočnená za účelom identifikovania štruktúry historických prvkov a mozaík ako pozostatku po historickej krajinnej štruktúre, s akcentom na konkrétne banské diela. So súhlasom bol použitý verejne prístupný 2D lidarový model územia Slovenska od Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, ktorý je v súčasnosti dostupný iba v rámci portálu freemap.sk.

¹ Pinga predstavuje kruhový otvor v zemi, ktorý je pozostatkom banskej šachty, resp. ťažobnej/prieskumnej jamy.

Počas terénneho výskumu sa na základe vizuálnej interpretácie popisoval súčasný stav historických prvkov a mozaík ako pozostatkov po montánnej historickej krajinej štruktúre. Súčasťou bolo aj zhotovenie fotodokumentácie. Využitie boli nedeštruktívne terénne postupy, typické pre archeológiu v zmysle M. Kunu a kol. (2004). Realizovaný bol povrchový zber jedného kusu artefaktu (tehla z hrádku) a jeho následná analýza odborníkom P. Nagyom.

Podstatnou časťou bola komparácia zistených skutočností a následné koncipovanie kultúrno-historického vývoja skúmaného územia so všetkými získanými dátami (publikované zdroje, údaje z historických máp, lidarové snímky, analýza a terénny výskum). Realizované bolo aj rámcové porovnanie s inými lokalitami v okolí. Jednotlivé zistenia boli konzultované s archeológmi Z. Borzovou a P. Bistákom, ktorí už výskum v skúmanom území uskutočnili.

V príspevku prezentovaná syntéza informácií predstavuje súčasný stav poznania autora o baníctve v skúmanom území, pričom je možné, že na základe ďalších výskumov môže dôjsť k jeho modifikácii. Súčasťou príspevku je aj formulácia hypotéz, záverov a zovšeobecnení, ktoré majú interdisciplinárny charakter s akcentom na riešenie kultúrno-historických okruhov problémov.

Geologická charakteristika údolia Čerešňového potoka. Charakteristika je nevyhnutná z dôvodu, že zlato sa vyskytuje v lokalitách so špecifickou geologickou štruktúrou. Identifikácia takejto štruktúry predstavuje výraznú indíciu k potvrdeniu jeho výskytu a následnej ťažby. Taktiež je potrebné uviesť, že zlato a striebro sa vo väčšine prípadov vyskytujú v spoločnej formácii (zlatostriebro v elektré). Jedna zložka väčšinou prevažuje. V niektorých prípadoch je ťažké určiť, ktorá zložka bola predmetom záujmu baníkov. Napríklad v hornej časti skúmaného územia bol potvrdený výskyt väčšieho množstva striebra, menej zlata (Bakos – Ferenc – Žitňan, 2009: 106).

Ako uvádzajú Š. Káčer a kol. (2013), tak v blízkosti vodného toku sa nachádzajú fluvialne sedimenty, konkrétne litofaciálne nečlenené nívne hliny, alebo piesčité až štrkovité hliny dolinných nív a nív horských potokov z obdobia holocénu.

Na pravom brehu potoka sú situované deluviálne sedimenty: prevažne hlinito-kamenité svahoviny a sutiny, na ľavom brehu zasa deluviálno-polygenetické sedimenty, konkrétne hlinito-ílovité a piesčité svahové hliny. V oboch prípadoch vnikli na rozhraní pleistocénu a holocénu.

Zaujímavá je vyššie položená časť hrádku (priestor s vežou), ktorá je situovaná na malom priestore tvorenom z lúžňanského súvrstvia z obdobia staršieho triasu. Nájdeme tu šedé, resp. svetlosivé kremence, kremenné pieskovce, arkózové pieskovce a konglomeráty. Ako keby sem táto masa bola dovezená ako stabilný základ pre kamennú vežu. V hornej časti údolia (pohorie) a na pravom brehu potoka, vo väčšej vzdialenosti, sa nachádza kryštalínium zastúpené nasledovnými magmatickými horninami:

- Leukokratné jemno až hrubozrnné biotiticko-muskovitické až muskovitické granity, často s pegmatitoidným vývojom.

- Strednozrnné biotitické granodiority až tonality, kremenné diority, niekedy aj tektonodeformačne prepracované.
- Hrubozrnné biotitické granodiority až tonality, tektonodeformačne prepracované (Káčer a kol., 2013).
- Čistý kremeň sa nachádza na povrchu, po oboch brehoch potoka, v priestore medzi hrádkom a bývalou sklárňou a na východných svahoch kremencového masívu Svinca (Bisták – Borzová, 2018: 223). Analýzou vzoriek kremennej žiloviny v pramennej časti potoka v lokalite Horné Štôlne bola zistená pozitívna korelácia olova, striebra a bizmutu. Zinok je viazaný v siderite, ktorý vystupuje nezávisle od galenitu. Veľmi nízky obsah bol zistený v prípade zlata, medi a antimónu (Bakos – Ferenc – Žitňan, 2009: 106).

Podľa L. Illásovej a E. Ivanoviča (2000: 69-71) je zlatá mineralizácia v pohorí Tribeč, teda aj v skúmanom území, spätá s plutogénnym magmatizmom, z ktorého pochádzajú zlaté rozsypy v potokoch. Zlato má formu homogénnych zlatiniek a zrníek/nugiet veľkých 1 až 1,5 mm. Najväčší vyrýžovaný známy nuget má veľkosť 11 x 5 mm a hmotnosť 0,125g. Väčšie zlomky zlatých zrníek sú často asociované s kremeňom, v šliach zasa s rumelkou. Otázkou primárneho zdroja zlata sa doposiaľ nepodarilo dostatočne objasniť.

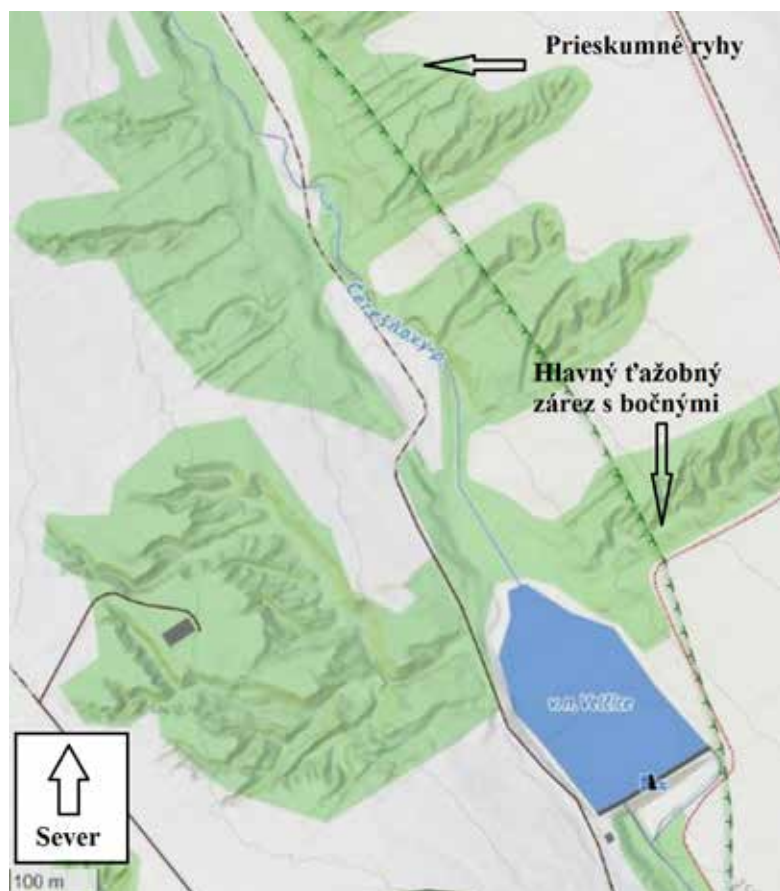
Najstaršia ťažba zlata v okolí Zlatých Moraviec – kultúrno-historické kontexty. L. Illášová a E. Ivanovič (2000: 69) a F. Bakos a kol. (2017: 111) predpokladajú, že zlato sa v okolí Zlatých Moraviec získavalo už v laténskej dobe (približne 450 pred n. l. až 10 n. l.). Toto tvrdenie je však príliš zovšeobecňujúce z dôvodu, že počas výskumu neboli identifikované žiadne priame doklady podporujúce tento názor.

Z dôvodu absencie väčšieho štátneho útvaru je možné predpokladať útlm dobývacích aktivít v 1. až 8. storočí n. l. F. Bakos a kol. (2017: 13) na základe početnosti nálezov zlatých predmetov v hrobách predpokladajú, že rozmach ťažby zlata a iných nerastných surovín nastáva v 9. storočí a súvisí so vznikom Veľkej Moravy. K tomuto predpokladu dospeli aj E. Gažiová a kol. (2006: 11), ktorí sa domnievajú, že nález zlatého kríža z obdobia veľkomoravskej ríše priamo v Zlatých Moravciach poukazuje na možnú ťažbu zlata ryžovaním z rieky Žitavy a možno i zlatníckej výroby.

V tomto období dochádza k rozvoju služobníckej organizácie pracovných činností, ktorá sa odzrkadlila v názvoch osád. Obyvatelia osady sa primárne živilí poľnohospodárstvom, sekundárne museli pre kniežací alebo panovnícky dvor produkovať určenú surovinu resp. produkt. Napríklad obyvatelia obce Zlatno sa zaoberali získavaním/ryžovaním zlata, obyvatelia Loviec lovom divj zvery a pod. Podstata spočívala v tom, že delba práce nebola v tej dobe natoľko rozvinutá, aby knieža/panovník uživil špecifických producentov. Tí sa živilí sami a v poľnohospodársky neaktívnych obdobiach vykonávali určené činnosti. Suroviny, resp. produkty sa následne odovzdávali kniežatú, resp.

panovníkovi (Kučera, 2000: 75). Služobnícka organizácia fungovala na našom území približne medzi 9. a 13. storočím (Kučera, 2000: 77), niektorí historici ju spájajú iba s Uhorským kráľovstvom a predpokladajú jej rozšírenie až od 10. storočia (Curta, 2014: 143). Do tohto obdobia môžeme zaradiť aj prvú zmienku o ryžovaní zlata v okolí. Tieto činnosti sú spomínané v zakladacej listine svätobeňadického opátstva z roku 1075² (Codex, 1971: 53-58). Podľa výskumu od M. Žabenského (2023) je možné predpokladať, že v tomto období (9. až 14. storočie) sa pri ťažbe zlata využívala technika ťažobných zárezov.³

Mapa č. 2: Rozsiahla sieť ťažobných zárezov v lokalite pri vodnej nádrži Velčice. Na základe vzhľadnutia lidarového snímku je zjavné, že údolie bolo systematicky prekutávané ryhami v približne rovnakých rozostupoch. V miestach s výskytom zlatonosnej vrstvy sa ďalej realizovala ťažba v hlavnom a v bočných ťažobných zárezoch.

Zdroj: Vlastné spracovanie, podkladová mapa: © Freemap Slovakia (www.freemap.sk), lidarový podklad: ÚGKK SR

² Listina je považovaná za *falzum*. Autor zároveň predpokladá, že zmienka o ryžovaní zlata, vzhľadom na jej význam v kontexte listiny nebola predmetom neskorších úprav/sfalšovania.

Lokalita nad vodnou nádržou Velčice a technika ťažobných zárezov.

Severne od intravilánu obce, v tesnej blízkosti vodnej nádrže Velčice sa nachádza niekoľko desiatok ťažobných zárezov v deluviálnych (svahových) sedimentoch. Pravdepodobne sa v nich ryžovalo zlato, prípadne striebro. Ich dĺžka dosahuje niekoľko sto metrov, najdlhší má 340 metrov. Na základe analýzy lidarového podkladu je zjavné, že v niektorých prípadoch sa realizoval iba prieskum pomocou vykopanej ryhy (technika sa nazýva ryhovanie), inde sa ťažba rozvinula aj do bočných ťažobných zárezov. Terénny výskum nemohol byť realizovaný z dôvodu oplotenia pozemku.

Obrázok č. 1: Z dôvodu existencie oplotenej danielovej farmy nebolo možné na predmetnom mieste realizovať terénny výskum. Tento záber je z technologicky rovnakého a veľkostne podobného ťažobného zárezu, ktorý sa nachádza v tesnej blízkosti skúmanej lokality, v údolí Slažianskeho potoka. Reprerzentuje jeho ukončenie.

Zdroj: Marián Žabenský, 2025

Princíp tejto techniky spočíval v povrchovom dobývaní, ktorým sa sledovala zlatonosná vrstva, väčšinou štrk, hlina alebo íl. Vyhľadával sa pravý (skalné podložie) a nepravý *Bedrock* – kde na ílovitom podloží šupinky zlata veľmi dobre sedimentovali.³ Logicky sa postupovalo v smere do kopca v širšom zábere niekoľkých kopáčov. V prípade, že zlatonosná vrstva s vyššou

³ Napríklad v polohách nad susednou obcou Zlatno sa zlato koncentruje najmä v tenkej 5 až 20 cm hrubej vrstve hrdzavočerveného silne zahlineného štrku nad skalným podložíom (*Bedrock*). Zlato sa nachádza aj v aluviálnych sedimentoch ale aj na falošných dňach (*nepravý Bedrock*), ktoré tvoria rôzne sfarbené polohy ílov (Bakos a kol., 2017: 112).

koncentráciou vybočovala mimo hlavný zárez, dobývali sa bočné, menšie zárezy. Čelo dobývacej fronty má väčšinou podobu pomyselných roztrvorených dlane, pričom prsty predstavujú ťažobné zárezy v zábere jedného kopáča (šírka cca 1,5 až 2 metre). Pravdepodobne reprezentujú neúspešné prieskumné práce. Je otázne, či sa pri ťažbe sedimentov používala voda určená na ich rozmývanie, alebo boli ťažené, transportované a spracovávané v blízkosti vodného toku pomocou rýžovacích tanierov (Žabenský, 2025: 179).

Obrázok č. 2: Ťažobný zárez sa vrezáva do okolitého terénu niekedy aj niekoľko desiatok metrov. Ide o kombinované dielo človeka, ktorý ho cca pred 800 rokmi vytvoril a prírody, ktorá ho zvyšnú dobu formovala eróziou.

Zdroj: Marián Žabenský, 2025

Vzostup a pád dobývania zlata v okolí Zlatých Moraviec – kultúrno-historické kontexty. Približne od 13. storočia začali zemepáni/ťažiarri uzatvárať s panovníkom zmluvy, v rámci ktorých im udeľoval právo kúpať, ťažiť a čiastočne spracovávať nerastné bohatstvo. Tento proces zintenzívnil zákon kráľa Karola Róberta z Anjou, ktorý v roku 1327 zrušil pôvodný kráľovský monopol na ťažbu nerastov a umožnil majiteľom pozemkov ťažiť vo vlastnej rýži. Zo získanej nerastnej suroviny platili daň/urbu. V prípade zlata to bola jedna desatina, pri iných rudách jedna osmina (Žabenský, 2023: 17). Vyťažené zlato a striebro sa transportovalo do kráľovského domu (mohol byť v Zlatých Moravciach, prípadne v Hronskom Beňadiku), kde sa ťažiarovi vyplatil jeho podiel v peniazoch (v prípade zlata 90%).

Vyťažaná surovina následne putovala do mincovne. J. Hunka (1996: 74) lokalizuje prvú známú mincovňu do Ostrihomu už v 11. storočí. J. Labuda

(2004: 262) predpokladá, že jej surovinovou základňou bolo širšie okolie riek Ipeľ a Hron. Logicky do tejto oblasti spadá aj okolie Zlatých Moraviec. Spojitosť Velčíc s Ostrihomskou kapitulou sa uvádza v písomnej zmienke z roku 1232 v kontexte odovzdávania cirkevných dávok (Eliáš, 2007: 17). Od 14. storočia začína iniciatívu preberať novozaložená mincovňa v Kremnici, ktorá čoskoro nadobudla celouhorský význam (Žabenský, 2025: 183).

H. Radváni (1973: 60) uvádza, že za Ondreja II. (vládol v rokoch 1205 – 1235) mali v severnej časti Tekova i Hontu kutacie práva Nemci, ktorí tu zakladali bane (väčšinou povrchové). Z tohto obdobia máme aj zmienku o osade Hostovce, ktorá sa v roku 1209 spomína ako *Gesteuge* (Bisták – Borzová, 2018: 224). Hostia/ťažiarri sa zaoberali získavaním zlata využitím systému ťažobných zárezov, ktoré sa dodnes zachovali severne od obce. Na povrchové dobývanie v okolí Zlatých Moraviec poukazuje listina z roku 1307, v ktorej Karol Robert z Anjou povoľuje pánom z Topolčianok rýžovanie zlata v potoku Leveš. V roku 1438 sa práva rozšírili aj na potok Topolnica (Bakos – Ferenc – Žitňan, 2009: 103), kde bolo povrchové dobývanie realizované v menšej miere. Forgáčovci, páni hradu Gýmeš, dostali kráľovské povolenie na rýžovanie zlata v obci Zlatno v rokoch 1424, 1438 a 1516 (Illášová – Ivanovič, 2000: 69-70; Bakos a kol., 2017: 111). Obec Velčice vlastnili od 14. storočia. Podľa F. Bakosa a kol. (2017: 111) kontrolovali ťažbu zlata pod Tribečom.

Rýžovisko pri hrádku v lokalite Kožová. Na základe analógie s historickými listinami z neďalekých obcí je možné predpokladať, že sa zlato v okolí Velčíc dobývalo v 12. až 15. storočí. V tomto období mohlo vzniknúť aj rýžovisko v lokalite Kožová. Túto hypotézu potvrdzuje aj analýza tehly plevovky, ktorá bola použitá pri výstavbe kamennej veže Velčického hrádku. Tá bola datovaná do obdobia 12. až 13. storočia (Nagy, 2025: 2). Doposiaľ však nebolo dokázané, či budovanie hrádku súvisí s povrchovou baňou v jeho tesnej blízkosti. Tento súvis predpokladajú, avšak nedokazujú: P. Bisták (2022: 108-109), M. Bóna (2007: 102) a J. Ruttkayová a M. Ruttkay (2015: 120).

Rýžovisko sa rozprestiera na ploche približne 330 x 80 m, v tesnej blízkosti vodného toku (alúvium). Počas terénneho výskumu tu boli identifikované riečne odvaly, nepravidelné haldy ale aj ťažobné zárezy dobývané paralelne s riečnym korytom. Výška hald nepresahuje dva metre. Ich ploché horné časti poukazujú na postupnú deformáciu ovplyvnenú exogénnymi faktormi.

Pri povrchom dobývaní zlata sa tu využívala iná technika ako v prípade rýžoviska pri vodnej nádrži Velčice. Je to z dôvodu, že sa tu nachádzajú aluviálne (riečne) sedimenty na rozdiel od deluviálnych (svahových) sedimentov a sutín v predchádzajúcej lokalite. Predmetom záujmu boli pravdepodobne niektoré vrstvy ílu a/alebo štrku, ktoré sa ťažili v hĺbke jeden a viac metrov. Existencia tajchu priamo pod rýžoviskom naznačuje, že predmetom záujmu mohol byť aj nepravý *Bedrock*, čiže nepriepustná ílová vrstva na ktorej zrnica zlata dobre sedimentovali. Tento často pevný materiál sa drvil kladivami

a nechával rozmočiť v tajchu. Hlinité a ílovité vrstvy boli postupne odplavované cez výpusť a púšťané cez sedimentačnú dosku, na ktorej ostával koncentrát s časťou zlata, ktorý sa vyškrabával a rýžoval. Taktiež na dne tajchu ostala usadená ťažká frakcia (zvyšné zlato, striebro, kremeň, pyrit a iné), ktorá sa následne rýžovala.

Tvrdenie, že sa v skúmanom území mohlo ťažiť zlato a/alebo striebro potvrdzuje výskum od P. Bistáka (2022: 109-110). Ten uvádza, že v rámci šlichového prieskumu boli odobraté dve vzorky v údolí Čerešňového potoka, dve v údolí nadväzujúceho Kompanovského potoka a jedna v halde. Šlichovanie potvrdilo výskyt troch až štyroch zlatiniek v jednej vzorke odobratej z naplavenín nad skalným podložíom (Bedrock), v troch vzorkách sa našla jedna zlatinka. Negatívna bola iba vzorka z haldy. Zlato sa vyskytuje vo forme drobných cca 0,1 mm veľkých agregátov. Ťažkú frakciu šlichov tvorili zirkón, apatit, hematit, epidot, menej titanit a pyrit.

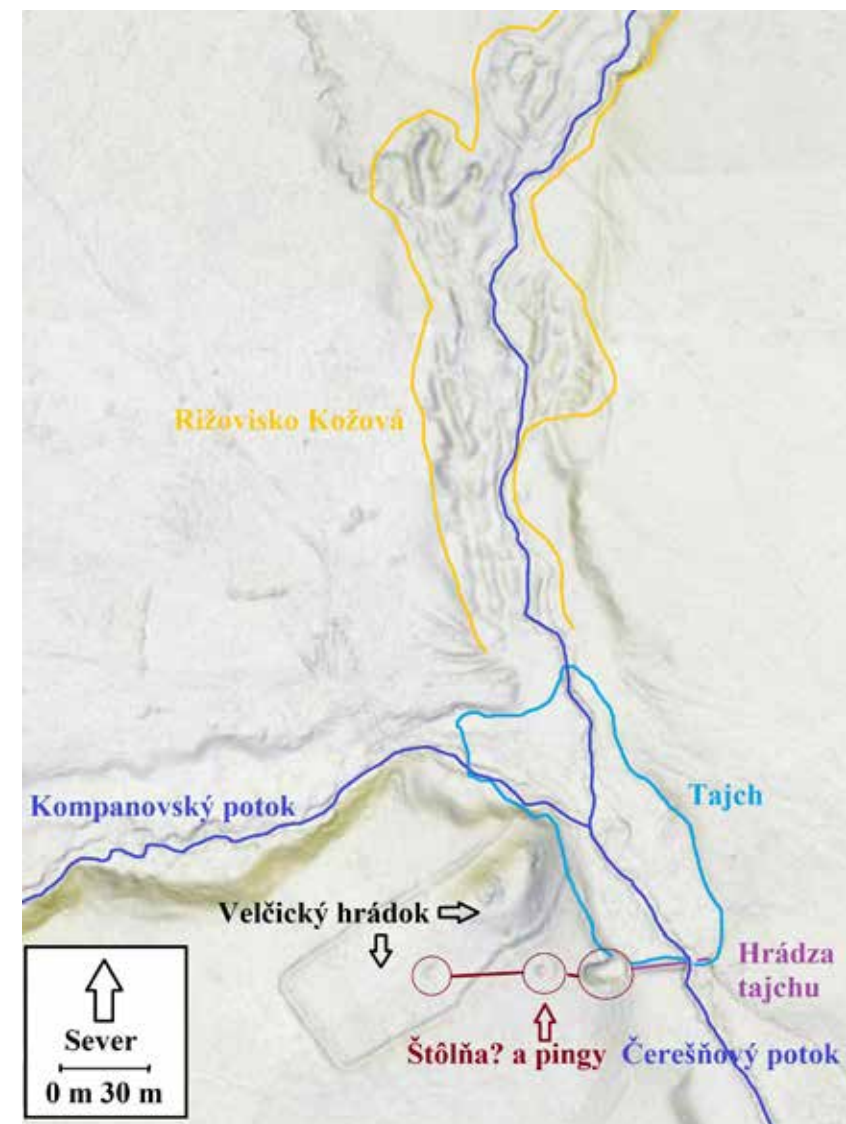
Zlato môže mať pôvod v kremennej žilovine. V pramennej časti Čerešňového potoka bola na základe jej analýzy zistená pozitívna korelácia olova, striebra a bizmutu a nízka koncentrácia zlata (Bakos – Ferenc – Žitňan, 2009: 106), čo by zodpovedalo menšiemu počtu nájdených zlatiniek.

Štôlna? Mlyn? Ťažobný zárez? V tesnej blízkosti hradu sa nachádza zárez, ktorý môže predstavovať pozostatok zaústovacej ryhy k štôlni a/alebo mlyna. Podľa A. Habovštiaka (1985: 322) má táto ryha rozmery 8 x 11 x 3 metre. Na existenciu banského diela poukazujú dve odvetrávacie šachty (dnes zasutené pingy) s rozstupom 50 metrov. Pingy majú priemer a hĺbku typické pre takéto zasutené banské diela (cca 6 x 1 meter). Celkovú dĺžku asi prieskumnej štôlne je možné odhadnúť na približne 100 metrov. Vstupný priestor je však o niečo širší (približne o jeden meter) ako ostatné doteraz preskúmané banské diela. Na jej existenciu taktiež nepriamo poukazuje toponym Horné štôlne, ktoré sa nachádzajú nad horárňou Klačany. Hypoteticky môže ísť aj o ťažobný zárez, ktorý vznikol pri výstavbe hrádzy tajchu.

Z. Borzová a M. Borza (2019: 122) a M. Ruttkay (2015: 319) predpokladajú, že tu koncom stredoveku, resp. v novoveku stál mlyn. Toto tvrdenie odvodzujú od zmienky o založení sklárne z roku 1856, v ktorej sa uvádza, že vznikla „Pri starom mlyne“ (Bisták – Borzová, 2018: 223). Mlyn s drevenou budovou je znázornený aj na mapovom podklade 1. vojenského mapovania z roku 1783 (Habsburg, 1763 – 1787), avšak južnejšie od tejto polohy.

P. Bisták (2022: 145) predpokladá, že mlyn (mlynica) sa nachádzal priamo v predmetnej depresii. Ďalej uvádza, že zníženina na hrádzi hneď v susedstve mlynice naznačuje, že tu bol pôvodne umiestnený priepust, ktorým sa regulovala voda pre spodný pohon mlynského kolesa. Terénnym prieskumom spojeným s povrchovým zberom neboli nájdené žiadne artefakty, ktoré by súviseli s existenciou mlyna.

Mapa č. 3: Preskúmané objekty znázornené na lidarovom podklade

Zdroj: Vlastné spracovanie, podkladová mapa: © Freemap Slovakia (www.freemap.sk), lidarový podklad: ÚGKK SR

P. Bisták (2022: 145) predpokladá, že mlyn (mlynica) sa nachádzal priamo v predmetnej depresii. Ďalej uvádza, že zníženina na hrádzi hneď v susedstve mlynice naznačuje, že tu bol pôvodne umiestnený priepust, ktorým sa regulovala voda pre spodný pohon mlynského kolesa. Terénnym prieskumom spojeným s povrchovým zberom neboli nájdené žiadne artefakty, ktoré by súviseli s existenciou mlyna.

Obrázok č. 4: Táto tehla sa nazýva plešovka. Je to z dôvodu, že sa pri jej výrobe do pôvodnej zmesi pridávali plešy, ktoré v tehle po vypálení zanechali špecifické dutiny/póry. Táto tehla z hrádku je stará približne 850 rokov.

Zdroj: Marián Žabenský, 2025

Obrázok č. 5: Čerešňový potok, ktorý aj v súčasnosti v malej miere transportuje zlatinky do priestoru starého ryžoviska.

Zdroj: Marián Žabenský, 2025

Obrázok č. 6: Haldy ako pozostatok po ťažbe zlatonosných sedimentov

Zdroj: Marián Žabenský, 2025

Na základe hore uvedených skutočností je možné konštatovať, že predmetná terénna depresia môže predstavovať pozostatok štólne a/alebo mlyna, prípadne ťažobný zárez. Konkrétne závery by bolo možné formulovať až po uskutočnení archeologického výskumu.

Obrázok č. 7: Preskúmaný ťažobný zárez môže predstavovať pozostatok štólne a/alebo miesto, kde bola umiestnená mlynica.

Zdroj: Marián Žabenský, 2025

Obrázok č. 8: Hrádza tajchu a priepust pre vodu, ktorý mohol slúžiť na umiestnenie rýžovacieho splavu a/alebo mlynskeho kolesa so spodným náhonom vody.

Zdroj: Marián Žabenský, 2025

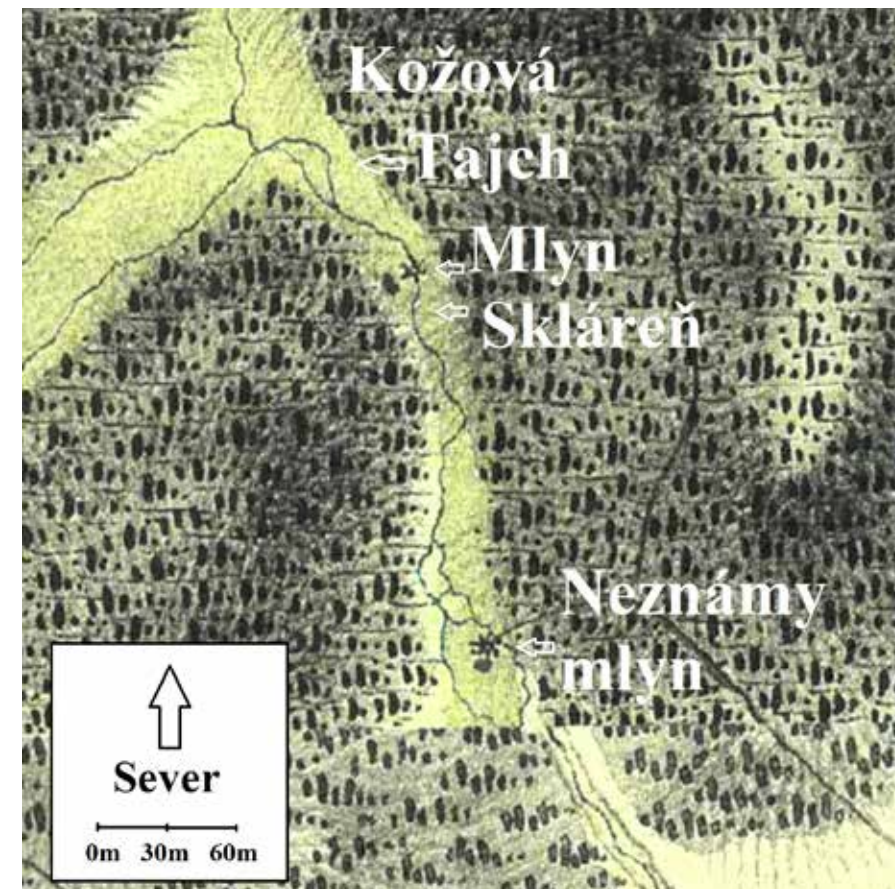
Tajch. Na preskúmaný zárez nadväzuje hrádza tajchu. Z. Borzová a M. Borza (2019: 120) uvádzajú dĺžku 29 metrov s výškou hrádze približne jeden meter. Na základe analógií s podobnými tajchmi preskúmanými v lokalitách Nitrianske Pravno, Tužina a Klačno (Žabenský – Hučková, 2024), je možné predpokladať, že ide o banský tajch. Ten mohol slúžiť na pohon banskej stupy určenej na drvenie kremeňa, ktorý sa tu v okolí nachádza. Taktiež voda z neho sa mohla využívať na rýžovanie v splave alebo tanieri, respektíve na rozmáčanie tvrdších hlinitých, resp. ílovitých vrstiev obsahujúcich zlato.

Na základe výsledkov terénneho výskumu je zjavné, že tajch je postavený na najvhodnejšom mieste z hľadiska schopnosti kumulovať čo najväčšie množstvo vody. Zachytáva vodu z troch vodných tokov, pod miestom ich sútoku. Takéto vodné diela sa často po ukončení banských aktivít využívali na iné hospodárske účely, napríklad: máčanie konope a pohon technických zariadení ako mlyn alebo valcha.

Ťažobné zárezy v údolí **Kompanovského potoka**. Na riečnej terase Kompanovského potoka (vlieva sa do Čerešňového potoka v priestore tajchu) sa nachádzajú dva zárezy, ktoré svojou štruktúrou vyvolávajú množstvo otázok. Zárez označený ako A je jednoduchší s rozmermi cca 7 x 4 metre. Je razený z horného okraja riečnej terasy. Komplikovanejšiu štruktúru má zárez označený ako B. Od potoka, smerom do svahu postupuje ryha cca 10 metrov široká, 12 metrov hlboká a 25 metrov dlhá. Tá sa následne rozdeľuje na dve vetvy, ktoré končia v riečnej terase.

V rozvetvení zárezu sa nachádza ďalší ťažobný zárez, má podobu pingy (banská ťažobná jama). Pingou však nie je z dôvodu, že tu chýbajú ťažobné obvaly. Má priemer šesť metrov a po oboch stranách sa nachádzajú haldy cca 5 x 3 metre s výškou cca jeden meter, ktoré poukazujú na jednoznačnú antropogénnu aktivitu.

Mapa č. 4: Rozloženie preskúmaných objektov na mapovom podklade z roku 1783 naznačuje, že mlyn sa mohol nachádzať niekoľko desiatok metrov pod hrádzou tajchu na mieste, kde v neskoršom období vznikla sklárňa.

Zdroj: Habsburg, 1763 – 1787

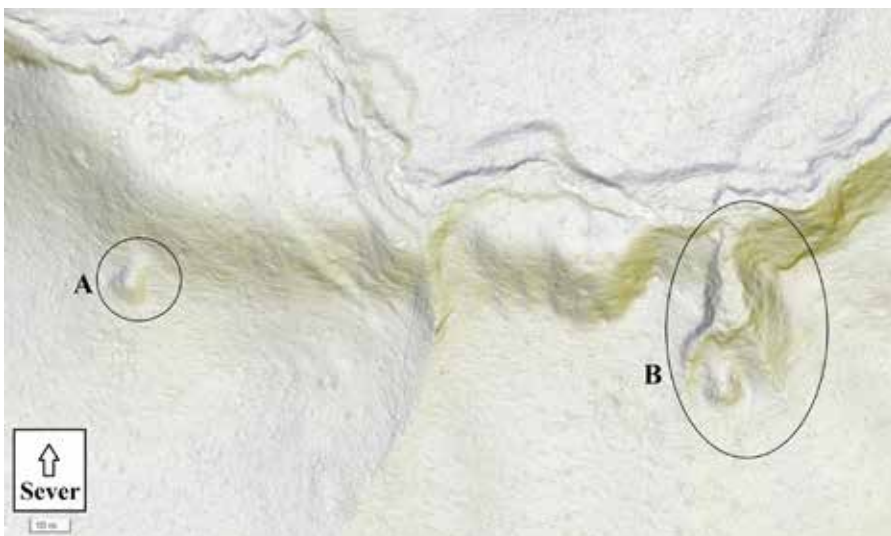
Na základe hore uvedených skutočností je možné predpokladať, že oba objekty predstavujú pozostatok neúspešnej kutacej/prieskumnej činnosti spojenej s dobývaním zlata. K podobnému záveru dospel aj P. Bisták (2022: 109-110), ktorý taktiež potvrdil výskyt zlata v Kompanovskom potoku. Koryto občasného vodného toku v záreze má čiernu farbu, čo taktiež indikuje prítomnosť nerastného bohatstva.

Obrázok č. 9: Preskúmaný ťažobný zárez označený ako B

Zdroj: Marián Žabenský, 2025

Mapa č. 5: Preskúmané objekty znázornené na lidarovom podklade

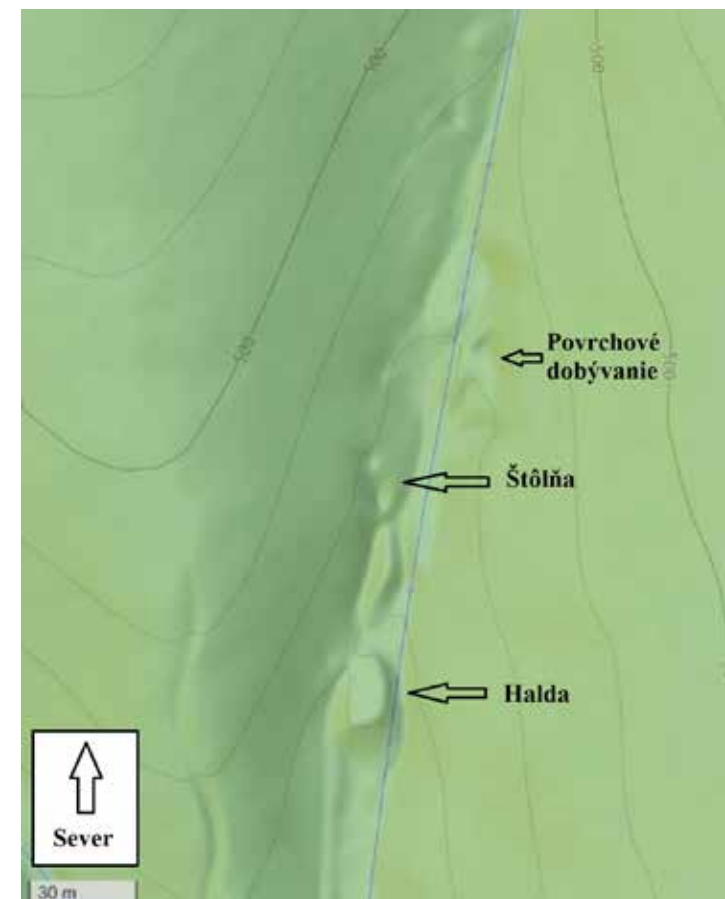
Zdroj: Vlastné spracovanie, podkladová mapa: © Freemap Slovakia (www.freemap.sk), lidarový podklad: ÚGKK SR

Neskoršie prieskumné práce v lokalite Horné Štôlne. Staré banské práce sa vykonávali aj v pramenej časti Čerešňového potoka, avšak nie priamo na tomto vodnom toku. Zaberajú plochu približne 200 x 50 metrov. Nachádzajú sa tu haldy, štôlne, povrchové dobývky a pingy.

O tejto lokalite sa zachovali dve písomné zmienky. Jedna je z 19. storočia, konkrétne z rokov 1835 až 1854 a dokumentuje kutacie aktivity na olovené rudy. Správu objavil Polák (1971). Druhou je štúdia od autorov F. Bakosa, Š. Ferenc a P. Žitňana (2009), ktorí sa zamerali na analýzu odobraných vzoriek zo skúmanej lokality s akcentom na preskúmanie lokálnej polymetalickej mineralizácie.

Analýzou vzoriek kremennej žiloviny bola zistená pozitívna korelácia olova, striebra a bizmutu. Zinok je viazaný v siderite, ktorý vystupuje nezávisle od galenitu. Veľmi nízky obsah bol zistený v prípade zlata, medi a antimónu (Bakos – Ferenc – Žitňan, 2009: 104-106). Na základe týchto skutočností sa dá dedukovať, že predmetom záujmu baníkov bol galenit s obsahom olova a striebra. Práce v tejto lokalite boli len prieskumné, komerčná ťažba sa nerozvinula.

Mapa č. 6: Priebeh starých banských prác zobrazený na lidarovom podklade

Zdroj: Vlastné spracovanie, podkladová mapa: © Freemap Slovakia (www.freemap.sk), lidarový podklad: ÚGKK SR

Ďalšie otázky, predpoklady a závery. Táto lokalita je špecifická tým, že sa tu v tesnej blízkosti nachádza niekoľko historických prvkov/archetypov kultúrnej krajiny ako pozostatok po historickej krajinnej štruktúre (hrádok, ryžovisko, tajch a štôlna/mlýn). V niektorých prípadoch je dokázané, v iných je zasa možné predpokladať, že vnikli koncom stredoveku a súviseli s baníctvom. Je otázne, kedy sa vo Velčiciach začalo ťažiť zlato. Rozvoj baníctva (povrchového dobývania zlata) je možné predpokladať približne v 12. až 13. storočí v súvislosti s kolonizačnou vlnou nemecky hovoriaceho obyvateľstva. Ich príchod za účelom získavania zlata býva spájaný so zavádzaním nových techník, ktoré boli často sofistikovanejšie a efektívnejšie, čiže prinášali väčšie zisky. Priniesli nemecky hovoriaci kolonisti do skúmaného územia techniku ťažobných zárezov? Alebo ju už predtým využívalo pôvodom slovanské obyvateľstvo?

Výnosy z ťažby zlata mohli podnietiť výstavbu kostola v 13. storočí a Velčického hradku v 12. – 13. storočí. Hrádok plnil strážnu/kontrolnú funkciu na ceste medzi Požitavím a Stredným Ponitriem a v určitom období slúžil na dohľad nad povrchovou ťažbou zlata v podhradí. Je pravdepodobné, že jeho zánik súvisí s hospodárskym úpadkom v okolí.

Ryžovisko Kozová sa nachádza v priestore medzi Velčickým hradkom a zaniknutou stredovekou dedinou nachádzajúcou sa niekde v polohe Klačany. P. Bisták (2022: 157) uvádza, že v okolí Klačian sa nachádzajú tri pomerne kompaktné plužiny s celkovou rozlohou približne 365 ha. Ak predpokladáme, že všetky časti plužiny boli súčasne obhospodarované, tak vo vrcholnom stredoveku až včasnom novoveku sa tu, v závislosti na bonite pôdy, mohlo nachádzať asi 15 až 30 usadlostí. Zaoberali sa obyvatelia tejto dediny ťažbou zlata? Súvisí zánik osady s vyťažením najvýnosnejších sedimentov? Zánik baníctva (povrchového dobývania zlata) vo Velčiciach a okolí je možné rámcovo stanoviť na obdobie 15. a 16. storočia a mohli ho spôsobiť nasledovné príčiny:

- Vyčerpanie ryžovísk s najväčšou koncentráciou zlata. Súčasný nízky obsah zlata v Čerešňovom potoku naznačuje, že po jeho vyťažení (v skúmanom území sedimentovalo veľmi dlhé obdobie) už ťažba nebola rentabilná.
- Expanzia Osmanskej ríše, ktorá sa vo Velčiciach prejavovala približne medzi rokmi 1556 a 1652, kedy boli *Turci* porazení pri Veľkých Vozokanoch (Eliáš, 2007: 20). Vojnu zdecimované a hladom trpiace obyvateľstvo nebolo schopné dobývať zlato, ktoré taktiež mohlo byť ukoristené nepriateľskou bojovou skupinou.
- Pokles cien zlata na svetových trhoch. Po objavení Ameriky a zintenzívnení importu zlata zo španielskych kolónií jeho ceny na európskych trhoch klesali, čo negatívne ovplyvnilo produkčné zóny s nižšou výnosnosťou ako napríklad v pohorí Tribeč.

Výskum kultúrnej krajiny realizovaný v údolí Čerešňového potoka naštartoval procesy spojené s rozvojom cestovného ruchu vo Velčiciach. Ten bol rozvrhnutý do troch fáz. V súčasnosti bol dokončený návrh náučného chodníka, ktorý je v procese realizácie. V druhej fáze bude potrebné uskutočniť archeologický výskum na základe ktorého bude možné pristúpiť k vypracovaniu návrhu na rekonštrukciu hradku a tajchu, možno aj štôlna/mlýna do podoby z obdobia stredoveku.

Na záver je nevyhnutné konštatovať, že niektoré prezentované informácie vychádzajú zo súčasného stavu poznania predmetnej problematiky a majú skôr podobu predpokladov ako záverov. Je pravdepodobné, že v budúcnosti budú identifikované ďalšie fakty o kultúrnom a historickom vývoji Velčíc, ktoré môžu viesť k novým záverom.

Literatúra a pramene:

- BAKOS, F. – FERENC, Š. – ŽITŇAN, P.: *Hydrotermálna polymetalická mineralizácia na lokalite Velčice-Horné štôlna v Tribeči. Mineralia Slovaca*, roč. 41, č. 2, 2009, s. 103-114.
- BAKOS, F. a kol.: *Zlato na Slovensku*. Bratislava: LUC, vydavateľské družstvo Bratislava, 2017.
- BISTÁK, P.: *Zaniknutá kultúrna krajina Tribečského regiónu. Možnosti archeologického výskumu antropogénnych reliktov nedeštruktívnymi metódami [Dizertačná práca]*. Nitra: UKF, 2022.
- BISTÁK, P. – BORZOVÁ, Z.: *Zaniknutá skláreň vo Velčiciach (Okr. Zlaté Moravce), z pohľadu nedeštruktívneho archeologického výskumu*. In: Staššiková-Štukovská, D. (ed.): *Historické sklo: Multidisciplinárne o historickom skle III*, Bratislava: Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV, 2018, s. 217-225.
- BORZOVÁ, Z. – BORZA, M.: *Dokumentácia terénnych reliktov opevnených sídiel v Kostolianskej kotline a jej širšom okolí pomocou moderných metód. Študijné Zvesti Archeologického ústavu SAV Nitra*, roč. 65, č. 1, 2019, s. 111-132.
- BÓNA, M.: *Čierny hrad*. In: Plaček, M. – Bóna, M. (eds.): *Encyklopédia slovenských hradov*, Bratislava: Slovart, 2007, s. 101-102.
- Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae: Tomus I. Marsina, R. (ed.): Bratislava: Academia scientiarum Slovaca, 1971.*
- CURTA, F.: *Archeológia ranostredovekej služobníckej organizácie vo východnej Európe. Forum Historiae*, roč. 8, č. 2, 2014, s. 142-158.
- ELIÁŠ, M.: *Velčice 1232 – 2007*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2007.
- ELIÁŠ, M. – ELIÁŠ, P. – ELIÁŠ, K.: *Velčice: z dejín, prírody a kultúry obce. Velčice: Obecný úrad Velčice, 1997.*
- Freemap Slovakia. [online] (cit. 25-6-2025) Dostupné na: <https://www.freemap.sk/#map=15/48.338822/18.126583&layers=X&id=1D0XwO5E>.*
- GAŽIOVÁ, E. a kol.: *Zásady ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkovej zóny Zlaté Moravce. Topoľčany: Krajský pamiatkový úrad Nitra, pracovisko v Topoľčanoch, 2006.*
- HABOVŠTIAK, A.: *Stredoveká dedina na Slovensku*. Bratislava: Obzor n. p., 1985.
- Habsburg Empire – First Military Survey. 1:28 800. Viedeň, 1763 – 1787, [online] (cit. 14-6-2025) Dostupné na: <https://maps.arcanum.com/en/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=163%2C165&bbox=2072705.871823545%2C6252349.425058073%2C2076334.2420099569%2C6253632.133938984>.*

- HUNKA, J.: *Mincovníctvo uhorských vojvodov v druhej polovici 11. storočia*. In: Hunka, J. (ed.): *Slovenská numizmatika XIV, Nitra: Národný numizmatiký komitet Slovenskej republiky a Archeologický ústav SAV v Nitre, 1996, s. 59-84.*
- ILLÁŠOVÁ, L. – IVANOVIČ, E.: *Zlatonosný potok Zlatnianka*. *Minerália Slovaca*, roč. 32, č. 1, 2000, s. 69-72.
- KÁČER Š. a kol.: *Geologická mapa Slovenska. 1 : 50 000*. Bratislava: Štátny geologický ústav Dionýza Štúra, 2013, [online] (cit. 15-5-2025) Dostupné na: <http://apl.geology.sk/gm50js>.
- KUČERA, M.: *Ranostredoveké dobývanie zlata na Slovensku*. *Minerália Slovaca*, roč. 32, č. 1, 2000, s. 73-78.
- KUČERA, Z.: *Slovensko na starých mapách – historický atlas hornouhorských stolíc*. Kynceľová: CBS, 2024.
- KUNA, M. a kol.: *Nedeštruktívni archeológovia. Teórie, metódy a ciele*. Praha: Academia, 2004.
- LABUDA, J.: *Banská Štiavnica ako príklad osídľovania banských regiónov*. *Archaeologia historica*, roč. 29, č. 1, 2004, s. 261-266.
- LENOVSKÝ, L. a kol.: *Kontexty kultúrneho dedičstva a turizmu na Slovensku*. Nitra: UKF Nitra, 2015.
- Letecké laserové skenovanie a DMR 5.0. Zdroj produktov: ÚGKK SR, 2022, [online] (cit. 17-5-2025) Dostupné na: <https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/teren/export?pos=48.800000,19.530000,8>.*
- NAGY, P.: *Velčice (okr. Zlaté Moravce) – opevnený dvorec. Dokumentácia a vyhodnotenie fragmentu stavebnej keramiky zo zberu na archeologickej lokalite z roku 2025 [Expertíza]*. 2025.
- RADVÁNI, H.: *Velčice: príspevok k dejinám farnosti*. Velčice, 1973.
- RUTTKAY, M.: *Využitie leteckej prospekcie a skenovania pri výskume hradísk a ich zázemia na západnom Slovensku*. In: Pieta, K. – Robak, Z. (eds.): *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*, Nitra: Archeologický ústav SAV, 2015, s. 297-333.
- RUTTKAYOVÁ, J. – RUTTKAY, M.: *Horné Požitavie: Svedectvo archeológie*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2015.
- ŽABENSKÝ, M.: *Archetypy a mozaiky historickej krajinnej štruktúry ovplyvnenej baníctvom v okolí Nitrianskeho Pravna*. Nitra: UKF Nitra, 2023.
- ŽABENSKÝ, M. – HUČKOVÁ, J.: *Gold mining and mining sites in Nitrianske Pravno and Chvojnica (Slovakia)*. Nitra: UKF Nitra, 2024.
- ŽABENSKÝ, M.: *Forschung der Kulturlandschaft des Dorfes Zeche (Slowakei) mit Fokus auf der Identifizierung von Technologien im historischen Goldtagebau*. *Der Anschnitt*, roč. 77, č. 4-5, 2025, s. 175-185.

Kontakt:

PhDr. Marián Žabenský, PhD.
 ÚMKTKE FF UKF v Nitre
 Štefánikova 67
 949 74 Nitra
 e-mail: mzabensky@ukf.sk

Reflexia teoretických a praktických aspektov temného turizmu s akcentom na slovenské prostredie

Michal Kurpaš – Michala Fúsková

Kľúčové slová: temný turizmus, spotrebiteľ, miesta temného turizmu, reflexia

Key words: dark tourism, consumer, sites of dark tourism, reflection

Abstract: The article explores the terminological and conceptual foundations of dark tourism. It presents the historical and theoretical context of the phenomenon, tracing its evolution from early conceptualisations through the formal definitions of Lennon and Foley to contemporary perspectives that integrate affective, educational, ethical and media dimensions. Particular attention is devoted to the interaction between dark tourism sites, social media, influencer culture, and Generation Z, which often aestheticises and performs visits to sites of tragedy, thereby creating the risk of trivialising and commodifying historical memory. In Slovakia and Central Europe, key dark tourism locations include war cemeteries, memorials, places of remembrance or sites of disasters or criminal events, all of which embody multilayered memory potential and are dynamically interpreted according to time, trends and media representation. The article emphasises the ethical dimension of the commodification of death, the importance of reflection, education, and the preservation of collective memory, and highlights the need for academic analysis of these processes in the digital era, where physical and virtual realities increasingly converge.

Úvod. Temný turizmus predstavuje zastrešujúci pojem pre diverzné podoby cestovania, v rámci ktorého sú cieľom miesta spojené so smrťou, tragédiou, katastrofami, konfliktmi či utrpením. V kontexte temného turizmu je smrť, fyzicky i symbolicky, prežívaná a komemorovaná, ale aj komercializovaná a mediovaná pre spotrebu. Cieľom príspevku je teoreticky a terminologicky priblížiť problematiku temného turizmu, predovšetkým v medzinárodnom kontexte, poukázať na vybrané príklady a lokality z územia Slovenska a otvoriť diskusiu o možných problematických aspektoch temného turizmu, ich príčinách, ale tiež naznačiť možné riešenia. Z hľadiska metodológie príspevok čerpá z terénnych výskumov autorov vo vybraných destináciách a tiež z rámcovej analýzy diskurzu v online prostredí na báze príspevkov uverejnených na sociálnych sieťach.

Teoretické a terminologické ukotvenie problematiky. Temný turizmus predstavuje komplexný a ambivalentný fenomén zahŕňajúci široké spektrum lokalít – od koncentračných táborov, bojísk a väznic až po miesta prírodných katastrof či atrakcie s prvkami hororu a kriminality. Medzi celosvetovo najnavštevovanejšie patria Auschwitz–Birkenau, Ground Zero v New Yorku, Pamätník holokaustu v Berlíne, Alcatraz, Černobyľ, Hirošima či Pompeje. Niektoré z týchto lokalít sú autentickými svedkami tragických udalostí, iné predstavujú ich sprostredkované alebo inscenované reprezentácie, pričom hranice medzi nimi sa často stierajú. Vnímanie týchto miest sa mení v závislosti od historického odstupu, miery spracovania kolektívnej traumy a spoločenských hodnôt. Smrť je v nich prítomná buď priamo alebo symbolicky, niekedy aj v estetizovanej podobe prostredníctvom umeleckých inštalácií. Tieto faktory ovplyvňujú interpretáciu, etické hodnotenie i komodifikáciu daných lokalít.

Pôvod termínu *temný turizmus* možno datovať do začiatku 90-tych rokov 20. storočia, keď Rojek (1993: 136) použil príbuzný pojem „*black spot tourism*“ (angl.), teda turizmus čiernych miest. Tento koncept následne rozvinuli britskí autori Tunbridge – Ashworth (1996), ktorí pracovali s konceptom disonančného kultúrneho dedičstva (angl. *dissonant heritage tourism*) a vo svojich textoch zdôrazňovali problém interpretácie kultúrno-historického dedičstva. Pojem „*dark tourism*“ (angl.), teda temný turizmus, prvýkrát zaviedli Lennon – Foley (1996) a odvtedy sa stal všeobecným rámcem pre opis javov, pri ktorých smrť alebo utrpenie zohrávajú v kontexte turizmu ústrednú úlohu. Príbuzný, ale užšie definovaný pojem *thanaturizmus*, je koncept spojený s prácou Seaton (1996), ktorý nadviazal na fenomén *thanatopsis*. Jeho jadrom je samotná smrť ako primárna motivácia návštevníka – ide o formu turizmu, pri ktorej účastník cielene vyhľadáva miesta spojené so zomieraním, pohrebnými rituálmi či historickými udalosťami, kde smrť, priamym či symbolickým spôsobom, stála v centre diania. Kým temný turizmus sa môže orientovať aj na komerčné, zľahčené alebo mediálne či interpretačne sprostredkované

atrakcie, *thanaturizmus* kladie dôraz na autentickú skúsenosť smrti. Seaton upozornil na jeho antropologické a psychologické funkcie, a to najmä v komunitách, ktoré fenomén smrti marginalizujú v rámci verejného diskurzu. Walter – Littlewood – Pickering (1995) prispeli k existujúcemu diskurzu otázkou skúmania verejného dohľadu nad súkromnými emóciami. Ich práca predznamovala súčasný dialóg o tom, prečo a ako môže byť smútok sprostredkovaný verejnými a digitálnymi platformami. Lennon – Foley (2000) neskôr integrovali viaceré parciálne idey do prvej komplexnej práce *Dark Tourism: The Attraction of Death and Disaster*. Temný turizmus už chápali ako postmodernú prax výrazne formovanú masmédiami, simuláciou a eróziou historického odstupu. Yuill (2003: 125) sa zamerala na motivácie návštevníkov miest, pričom poukázala na úlohu médií ako faktora „*push*“ – vyvolávajúceho zvedavosť či morálny záväzok – a faktora „*pull*“ – rámcujúceho destinácie ako kultúrno-historické lokality. Jej výskum zdôraznil, že mediálne naratívy a obrazové reprezentácie (často nanovo) formujú kolektívnu pamäť a ovplyvňujú správanie účastníkov. Causevic – Lynch (2011: 780) v príbuznom kontexte použili pojem *phoenix tourism* (angl.) na označenie procesu, v rámci ktorého sa miesta konfliktu môžu regenerovať a re-interpretovať ako nové kultúrne destinácie.

Práce *Consuming Dark Tourism: A Thanatological Perspective* autorov Stone – Sharpley (2008) a práca *A Dark Tourism Spectrum* (Stone, 2006) znamenali významný medzník vo výskume temného turizmu a to najmä vďaka tzv. kategorizácii či škálovaniu lokalít – od autentických miest genocídy (napr. Auschwitz) po fiktívne či komodifikované atrakcie (napr. strašidelné domy). Model „*mortality mediation*“ (Stone, 2012: 1565) ukazuje, že temný turizmus funguje tiež ako priestor, kde jednotlivci konfrontujú a interpretujú vlastnú smrteľnosť. Kriticky poukazuje na etické napätie, ktoré je inherentné v inscenovaní a konzumácii smrti, pričom vyzýva bádateľov, aby sa pýtali, kto profituje z týchto reprezentácií a ktoré aspekty historickej pamäti sú potláčané v záujme estetizácie či sociálneho uznania. Buda – McIntosh (2013) integrovali do rámca temného turizmu aj nové psychoanalytické prístupy, pričom skúmali napr. voyeurizmus, túžby a pud smrti, aby zachytili subjektívne dimenzie tejto skúsenosti. Upozornili, že temný turizmus je potrebné konceptualizovať predovšetkým z hľadiska subjektívnych a afektívnych zážitkov jednotlivca, a nielen ako súbor „atrakcií“.

Klasické práce (Lennon, 2017; Wight – Lennon, 2007) rozšírili prebiehajúcu diskusiu a poukázali na etické dilemy temného turizmu. Light (2017) skúmal napätý vzťah medzi turizmom a kultúrnym dedičstvom, pričom zdôraznil problém autenticity v konfrontácii s návštevníckym zážitkom. Navrhol chápať temný turizmus ako súčasť kontinuálneho spektra, kde ten istý priestor môže byť vnímaný ako sakrálny, vzdelávací alebo

komodifikovaný v závislosti od perspektívy návštevníka, času i priestoru. Martini – Buda (2018: 679) vo svojej práci *Dark Tourism and Affect: Framing Places of Death and Disaster* doplnili model Stonea a Sharpleyho tým, že zdôraznili ústrednú úlohu afektu pri porozumení spôsobom, akými je smrť rámcovaná, konzumovaná a performovaná.

Súčasná literatúra reflektuje rastúci záujem o prepojenie temného turizmu so sociálnymi aspektmi, čoho dôkazom je aj mimoriadny nárast takto koncipovanej odbornej literatúry publikovanej v poslednom období. Performatívny obrat, o ktorom sa zmieňoval napr. Skriebeleit (2016: 4), predstavuje odklon od úzkych definícií temného turizmu smerom k praktickej analýze jeho kultúrno-historických a sociálno-psychologických štruktúr. Zahŕňa otázky autenticity, empatie, konštrukcie morálky a komodifikácie smrti. Magano – Fraiz-Brea – Leite (2022) napr. analyzovali profily a praktiky súčasných temných turistov v kontexte motivácie a well-beingu. Wyatt – Barron – Leask (2020) skúmali temný turizmus z perspektívy *edutainmentu*. Zerva (2023: 110) vo svojej štúdii *How to Be a Dark Tourist* predstavil performatívnu typológiu temných turistov v kontexte seriálu *The Dark Tourist* z produkcie spoločnosti Netflix. Najnovšie práce, napr. autorov Assylkhanova – Nagy – Morar – Teubay – Boros, poskytli kritický pohľad na problematiku, reflektujúc teoretické pokroky aj pretrvávajúce etické problémy a navrhli aj upravenú kategorizáciu miest (2024: 427).

Príklady miest spojených s temným turizmom na Slovensku a v Európe.

Na Slovensku existuje rad miest, ktoré priťahujú návštevníkov v rámci temného turizmu. Ich pôvod súvisí s vojenskou históriou a históriou svetových vojen (areál pracovného tábora v Sereďi, Duklianský priesmyk, vojnové cintoríny, pietne miesto Kalište), kriminálnymi činmi, lokálnymi konfliktmi (tragédia v Černej), historickými udalosťami (hrad Čachtice) či lokálnymi povestami (napr. lokalita Krvavé Šenky), prírodnými katastrofami, priemyselnými haváriami (banské nešťastie v Handlovej) alebo tragickými nehodami, ktoré sa stali súčasťou nielen individuálnej, ale aj kolektívnej pamäte, a to najmä vďaka ich výraznej medializácii (printovej, rozhlasovej, neskôr televíznej, dnes v online prostredí). Rôzne pietne miesta (napr. Národný cintorín v Martine), pamätníky a lokality spojené s rôznymi udalosťami predstavujú viac než len tiché svedectvá minulosti. Sú uzlami kolektívnej pamäti (Halbwachs, 1992; Assmann, 2011) – fyzickými aj symbolickými bodmi, okolo ktorých sa formuje historické vedomie spoločnosti. V strednej Európe, regiónom poznačenom komplikovaným vývojom, svetovými vojnami aj totalitnými režimami, majú tieto miesta zásadný význam v interpretácii dejín a vo formovaní individuálneho i spoločného kultúrno-historického povedomia.

Vojnové cintoríny na Slovensku, napríklad vo Važci či vo Svidníku, vznikli ako pietne miesta na uctenie si obetí rôznych strán zapojených v konflikte. Ich pôvodný význam – apel na potrebu mieru a reflexia tragédie vojny – sa

v priebehu času rozširoval o ďalšie významové vrstvy. Po prvej svetovej vojne sa využívali ako súčasť pietnych ceremónií a národných spomienkových akcií, pričom počas socializmu sa ich význam často marginalizoval. Druhá svetová vojna (1939–1945) zásadne zmenila geopolitickú, politickú a sociálnu mapu Európy. Slovensko v tomto čase bolo svedkom rôznych vnútropolitických i vojenských udalostí, vrátane potlačenia Slovenského národného povstania a represálií voči civilnému obyvateľstvu. Pamätník SNP v Banskej Bystrici je centrálnym symbolom ozbrojeného odporu proti nacizmu, no v čase komunizmu bol skôr prezentovaný prostredníctvom propagandistických filmov, reportáží z osláv a vojenských prehliadok ako „dôkaz“ vedúcej úlohy komunistov pri oslobodení. Po roku 1989 sa mediálny obraz pamätníka postupne menil – dokumenty, správy a historické štúdie začali reflektovať pluralitu odboja. Významné boje a konflikty sa odohrali aj mimo centrálnych sídel. Obce Ostrý Grúň a Kľak boli v januári 1945 vypálené jednotkami Edelweiss ako odvetu za podporu partizánov. Obec Kalište bola rovnako vypálená nacistickými jednotkami – zachované ruiny dodnes slúžia ako memento represálií a sú cieľom pietnych návštev. Telgárt, strategicky umiestnená obec na Horehroní, sa stal miestom bojov a vojenskej prítomnosti počas SNP, pričom obyvatelia znášali dôsledky odvetných akcií oboch strán konfliktu. Múzeum holokaustu v Sereďi uchováva spomienku na deportácie slovenských Židov.

Slavín v Bratislave, vojenský cintorín a pamätník, bol počas komunizmu centrálnym bodom oficiálnych osláv a symbolom sovietsko-československého priateľstva. Jeho mediálna reprezentácia bola podriadená ideologickým cieľom režimu – heroizácii sovietskeho oslobodenia a potlačeniu diskusie o sovietskej okupácii v roku 1968. Po roku 1989 sa jeho pozícia vo vnímaní verejnosťou rozštiepila – pre niektorých zostáva pamätníkom oslobodenia, pre iných symbolom politickej nadvlády, pre ďalších skôr miestom panoramatických fotografií.

Obdobie 90-tych rokov 20. storočia na Slovensku je o.i. spojené s vývojom organizovaného zločinu. Jedným z najznámejších prípadov je strelba v bare Fontána v Dunajskej Strede v roku 1999, kde zahynulo 10 ľudí. Miesto sa okamžite stalo zástupným symbolom nadväzujúcich udalostí a jeho obraz bol opakovane používaný v spravodajstve, dokumentoch a neskôr aj v online prostredí. Dnes je tento objekt predmetom záujmu temných turistov, urbex nadšencov a dokumentaristov.

Temný turizmus na Slovensku sa spája aj s lokalitami priemyselných havárií a nešťastí. Medzi také patrí napríklad výbuch v bani v Handlovej (2009), kde prišlo o život 20 baníkov. Pietny priestor pred baňou sa stal spomienkovým miestom, ktoré je medializované v televízii a na sociálnych sieťach. Niektoré lokality sa stali symbolmi dopravných katastrof – napríklad nehoda autobusu pri Nitre (2019), ktorá si vyžiadala životy prevažne školákov, sa v digitálnom priestore premenila na vlnu solidarity, virtuálnych kondolencií a spomienkových grafík.

Obrázok č. 1 a 2: Pamätník na Dukle a štylizácia boja v Údolí smrti

Zdroj: Michal Kurpaš, 2014

Obrázok č. 3: Bar Fontána v Dunajskej Strede

Zdroj: <https://www.aktuality.sk/clanok/eQSolEy/prokuraturo-podala-obzalobu-v-pripade-desatnasobnej-vrazdy-v-bare-fontana/>

Generačné prístupy k vnímaniu lokalít temného turizmu v ére (sociálnych) médií. Fenomény temného turizmu sú dnes stále častejšie prenášané z fyzickej reality do digitálneho priestoru ako isté „digitálne pamätníky“. Dostupná literatúra poskytuje bohaté konceptuálne nástroje na skúmanie toho, ako sú smrť, pamäť a trauma konzumované a performované v digitálnej ére. Fotografie, videá a príspevky zo sociálnych sietí sa stávajú súčasťou vizuálneho diskurzu, čím sa pieta môže transformovať na estetický objekt, nástroj sebareprezentácie alebo dokonca súčasť propagandy a dezinformačných naratívov. Vo všeobecnosti je každé miesto temného turizmu do určitej miery „viacvrstvové“ a existuje v niekoľkých rovinách. Napríklad Múzeum obetí komunizmu v Prahe alebo pamätník politickým väzňom v Jáchymove plnia zároveň edukačnú funkciu s výrazným pietnym odkazom, ale sú zároveň vnímané aj ako „retro“ alebo „urbex“ destinácie. Na viacerých (nielen vyššie uvedených) príkladoch si možno všimnúť odlišný prístup rôznych aktérov k tomu istému miestu. Rovnaké lokality môžu byť komunikované a vnímané rôznymi spôsobmi, a to najmä v súčasnom saturovanom prostredí sociálnych médií, kde estetizované reprezentácie traumy často podnecujú nielen túžbu navštíviť miesto, ale rámujú aj spôsob, akým je toto prežívanie prezentované, interpretované a zdieľané (samotným nositeľom i recipientmi). Napr. Generácia X často zdieľa historické fotografie, pietne myšlienky, podujatia a rodinné spomienky, zatiaľ čo mileniáli prezentujú lokality predovšetkým v kontexte turizmu, lokálnej histórie, architektúry a prírodných scenérií. Generácia Z uprednostňuje estetický aspekt – vizuálne efektívne zábery napríklad z dronu, často upravené pomocou filtrov, ako aj krátke videá, ktoré však nie vždy poskytujú dostatočný historický kontext. Generácia Z a nastupujúca generácia Alpha sú zároveň dominantnými šíriteľmi obsahu na platformách ako TikTok, YouTube, Telegram či Instagram, kde sa pietne videá často miešajú s emocionálnymi montážami. Takýto formát prináša vysoké riziko banalizácie tragédie a šírenia dezinformácií, pričom samotný objekt či lokalita sa často stáva skôr kulisou pre sebareprezentáciu používateľov. Problémom sociálnych sietí je aj ich multimodalita. Napríklad príspevkov na Instagrame zahŕňa nielen vizuálny obsah, ale aj textové vyjadrenie (tzv. *caption* a *hashtag*) a potenciálne aj doplnenie hudobného podkladu. Ak tieto jednotlivé komponenty nie sú v súlade, môže to narušiť pôvodný zámer autora, pričom komunikát sa k ďalšiemu príjemcovi dostáva v modifikovanej, často pôvodne nezamýšľanej podobe, ovplyvnenej jeho vlastnou skúsenosťou a interpretáciou. Napr. v roku 2015 vyvolal značnú spoločenskú diskusiu incident, keď užívateľ zverejnil na platforme Instagram fotografiu, na ktorej vykonáva stojku na území Berlínskeho pamätníka holokaustu. Táto vizuálna prezentácia bola verejnosťou a médiami vnímaná ako prejav neúcty a stretla sa s výraznou kritikou. Následne sa autor fotografie verejne ospravedlnil a problematický príspevok odstránil, pričom ako dôvod uviedol neznalosť – lokalitu vnímal len ako esteticky príťažlivý

priestor a nemal vedomosť o jej historickej a kultúrnej hodnote. Tento jav poukazuje na zložitú dynamiku digitálnej komunikácie, kde význam obsahu nie je fixný, ale konštruovaný v interakcii medzi odosielateľom, formou príspevku a individuálnou percepciou príjemcu.

Miesta temného turizmu ako krehké body v ideologickom a hodnotovom spore. Miesta temného turizmu disponujú významným pamäťovým potenciálom a z hľadiska reprezentácie podliehajú určitej selekcii. V médiách sa táto polarita odráža v ambivalentných naratívoch, ktoré sa objavujú v dokumentárnych filmoch, publicistických príspevkoch či diskusných reláciách. Na sociálnych sieťach diskusia o miestach temného turizmu často prechádza až do podoby emocionálne exponovaných sporov, kde sa fakty prelínajú s dezinformáciami, selektívnou interpretáciou a politickými záujmami. História je pritom neustále reinterpretovaná a prispôbovaná aktuálnym potrebám spoločnosti. Revizionizmus môže nadobúdať podobu selektívneho pripomínania „vhodných“ udalostí a súčasne vytesňovania nepohodlných faktov. Dezinformácie pritom často využívajú reálne historické udalosti, ktoré sú zasadené do manipulatívnych rámcov – napríklad prostredníctvom relativizovania holokaustu, s cieľom oslabiť morálny aspekt tejto udalosti.

Temný turizmus ako prostriedok komodifikácie. Jedným z kľúčových problémov temného turizmu je problém komodifikácie smrti a historickej traumy, teda transformácie tragických udalostí na trhový produkt. V prostredí globalizovaného turizmu sa smrť môže stať predmetom marketingu a konzumného prístupu, čo vedie o.i. k strate autenticity a k vytváraniu umelo „inscenovaných“ zážitkov. Tento proces môže vyvolávať otázky, do akej miery sú obeť a ich utrpenie redukované na objekt turistickej fascinácie. Ďalším aspektom je otázka autenticity a jej interpretácie. Niektoré lokality, ako koncentračné tábory či pamätníky genocíd, sú priestorom autentického skúsenosti, ktorá podporuje historickú pamäť a kritickú reflexiu. Iné miesta však balansujú na hranici medzi pietou a zábavnou atrakciou. V tejto súvislosti možno návštevu takýchto miest považovať za eticky prijateľnú iba vtedy, ak sa uskutočňuje v kontexte rešpektu, pietnej atmosféry a kritického interpretácie. Etické zlyhanie nastáva tam, kde smrť slúži výlučne ako spektakulárny nástroj zisku či senzácie a kde estetizovaná konzumácia smrti prevýši empatiu a pietnosť, na čo upozornil napr. Hartmann (2013), ktorý zdôraznil zodpovednosť manažérov lokalít pri vyvažovaní napätia medzi komemoráciou, turizmom a komercializáciou.

Diskusia. S lokalitami temného turizmu je možné pracovať rozličnými spôsobmi. Tie sa odvíjajú od perspektívy a záujmov jednotlivých aktérov. Odlišný prístup k nim zaujímajú náhodní návštevníci, miestne obyvateľstvo, správcovia destinácií, tvorcovia médií a kultúrneho obsahu. Inak reagujú priami svedkovia udalostí, inak jednotlivci, pre ktorých tieto lokality či fenomény predstavujú iba sprostredkovaný, reprodukováný obraz minulosti. Časový odstup medzi životom návštevníka a udalosťou významne ovplyvňuje

interpretáciu danej lokality. K tomuto faktoru sa pridávajú aj rozličné estetické, ideologické či kultúrno-spoločenské tendencie. Významnú úlohu zohráva vzdelanie a výchova jednotlivca, jeho príslušnosť k špecifickým spoločenským komunitám či subkultúram. V súčasnosti je potrebné chápať temný turizmus ako komplexný viavrstvý fenomén. Návštevy lokalít ako napr. Auschwitz predstavujú nielen sprostredkované stretnutia s traumou, pri ktorých sú sekundárne skúsenosti reprodukované a re-interpretované prostredníctvom digitálnych naratívov, ale sú to aj dôležité nástroje introspektívneho charakteru. Potreba vzdelávania, formovania identity a afektívne zapojenie často prevyšujú samotnú „morbídnu zvedavosť“. Rituálne a komemoratívne aspekty návštev miest smrti sú teda často skôr introspektívne než voyeuristické, čo poskytuje ďalší priestor pre hlbší interdisciplinárny výskum na pomedzí turizmu, psychológie a antropológie.

Obrázok č. 4: Kritika „pózovania“ v koncentračnom tábore Auschwitz Birkenau na sociálnej sieti Instagram

Zdroj: https://www.instagram.com/raphael_le_rav/

Do budúcnosti by bolo možné výskum posunúť smerom k empirickému skúmaniu vnímania lokalít temného turizmu medzi rôznymi generáciami, najmä Generáciou Z, ktorá s nimi často interaguje prostredníctvom sociálnych sietí. Zaujímavým rozšírením by bola aj analýza digitálnych naratívov a vizuálnych reprezentácií týchto miest, ktoré formujú spôsob, akým sú tragické udalosti interpretované a zdieľané. Priestor na ďalšie skúmanie ponúka aj porovnanie autentických a komercializovaných lokalít z hľadiska emocionálnej angažovanosti a miery reflexie návštevníkov. Výskum by zároveň mohol rozvíjať eticko-vzdelávací rozmer – napríklad prostredníctvom mediálnej gramotnosti a kritického interpretácie hľadať citlivé a rešpektujúce formy reprezentácie pamäťových miest.

Záver. Temný turizmus môžu na jednej strane prispievať k posilňovaniu historického povedomia, slúžiť ako prostriedok vzdelávania a udržiavania pietnej reflexie, na druhej strane však predstavuje priestor pre estetizáciu, komercializáciu a postupné vyprázdňovanie významu tragických udalostí. V súčasnej spoločnosti nadobúdajú relevantnosť predovšetkým lokality, kde dochádza k aktívnej interakcii miesta (idey) s verejnosťou. Bez vzájomnej interakcie zostávajú miesta temného turizmu prázdny, „mŕtvymi“ objektmi, ktoré postrádajú sociálnu, kultúrnu či pamäťovú relevanciu. Je nevyhnutné integrovať temný turizmus do vzdelávacích praktík, mediálnej gramotnosti, etiky a výchovy v rodinách i komunitách. Zásadný význam má otázka, aké naratívy sú využívané, ktoré sú tmené a ktoré naopak zvýrazňované, a ako s daným „kódom“ pracujú jednotliví aktéri – miestne obyvateľstvo, návštevníci či manažéri destinácií. Rovnako významnú úlohu zohráva výber média, prostredníctvom ktorého je informácia sprostredkovaná, a zámer tejto prezentácie – či ide o komerčný cieľ, zábavu, informačno-vzdelávacie účely alebo estetické pôsobenie. Z etického hľadiska predstavuje návšteva lokalít spojených so smrťou a tragédiou ambivalentný fenomén, ktorý osciluje medzi úctou a komodifikáciou. Temný turizmus možno chápať ako priestor pre reflexiu, uchovávanie kolektívnej pamäti a realizáciu edukačného rozmeru, avšak zároveň nesie riziko trivializácie smrti a jej transformácie na spotrebný zážitok. Od cintorínov prvej svetovej vojny až po digitálne hashtagy zobrazujúce miesta aktuálne prebiehajúcich konfliktov možno pozorovať, že miesta smrti a tragédie sú vždy aj súčasťou zápasu o interpretáciu dejín. V ére umelej inteligencie tento problém nadobúda na intenzite. Úlohou akademického výskumu je systematicky analyzovať tieto procesy, identifikovať riziká a hľadať spôsoby vyváženého prístupu k uvedenej problematike.

Literatúra a pramene:

- ASSYLKHANOVA, A. – NAGY, Á. – MORAR, R. – TELEUBAY, A. – BOROS, L.: A critical review of dark tourism studies. *Hungarian Geographical Bulletin*, 73(4), 2024, s. 413–435. [online] (cit. 22-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.15201/hungeobull.73.4.5>.
- BUDA, D. M. – McINTOSH, A. J.: Dark tourism and voyeurism: Tourist arrested for „spying“ in Iran. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 7(3), 2013, s. 214–226. [online] (cit. 17-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.1108/IJCTHR-07-2012-0059>.
- CAUSEVIC, S. – LYNCH, P.: Phoenix tourism: Post-conflict tourism role. *Annals of Tourism Research*, 38(3), 2011, s. 780–788. [online] (cit. 20-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2010.12.004>.
- HARTMANN, R.: Dark tourism, thanatourism, and dissonance in heritage tourism management: New directions in contemporary tourism research. *Journal of Heritage Tourism*, 9(2), 2013, s. 1–17. [online] (cit. 22-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/1743873X.2013.807266>.
- HALBWACHS, M. – ASSMANN, J.: Vybrané teoretické pramene k problematike kolektívnej

- pamäti. 1992 – 2011.
- LENNON, J. J.: Dark tourism in a digital post-truth society. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 9(2), 2017, s. 240–244. [online] (cit. 17-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.1108/WHATT-12-2016-0075>.
- LENNON, J. J. – FOLEY, M.: *Dark tourism: The attraction of death and disaster*. London: Continuum, 2000.
- LIGHT, D.: Progress in dark tourism and thanatourism research: An uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management*, 61, 2017, s. 275–301. [online] (cit. 20-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.01.011>.
- MAGANO, J. – FRAIZ BREA, J. A. – LEITE, R.: Dark tourists: Profile, practices, motivations and wellbeing. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(19), 2022, s. 1–20. [online] (cit. 21-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.3390/ijerph191912100>.
- MARTINI, A. – BUDA, D. M.: Dark tourism and affect: Framing places of death and disaster. *Current Issues in Tourism*, 23(6), 2018, s. 679–692. [online] (cit. 22-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/13683500.2018.1518972>.
- ROJEK, C.: *Ways of Escape: Modern Transformations in Leisure and Travel*. London: Palgrave Macmillan, 1993.
- SEATON, A. V.: Guided by the dark: From thanatopsis to thanatourism. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4), 1996, s. 234–244. [online] (cit. 16-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/13527259608722178>.
- SKRIEBELEIT, J.: *Thanatourism: Journeys to the Dead*. [Conference paper]. 14th Conference in the Series “Dying, Death and the Belief in the Afterlife”, Germany, 2016. [online] (cit. 20-09-2025) Dostupné na: https://icmemohri.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/17/2019/01/2016_Thana_Tourismus-Publ.-_E.pdf.
- STONE, P.: A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An Interdisciplinary International Journal*, 54(2), 2006, s. 145–160.
- STONE, P.: Dark tourism and significant other death: Towards a model of mortality mediation. *Annals of Tourism Research*, 39(3), 2012, s. 1565–1587. [online] (cit. 19-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2012.04.007>.
- STONE, P. – SHARPLEY, R.: Consuming dark tourism: A thanatological perspective. *Annals of Tourism Research*, 35(2), 2008, s. 574–595. [online] (cit. 18-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2008.02.003>.
- TUNBRIDGE, J. E. – ASHWORTH, G. J.: *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. Chichester: Wiley, 1996.
- WALTER, T. – LITTLEWOOD, J. – PICKERING, M.: Death in the News: The Public Invigilation of Private Emotion. *Sociology*, 29(4), 1995, s. 579–596.
- WIGHT, A. C. – LENNON, J. J.: Selective interpretation and eclectic human heritage in Lithuania. *Tourism Management*, 28(2), 2007, s. 519–529. [online] (cit. 20-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2006.03.006>.
- WYATT, A. – BARRON, P. – LEASK, A.: Designing dark tourism experiences: An exploration of edutainment interpretation at lighter dark visitor attractions. *Journal of Heritage Tourism*, 16(4), 2020, s. 433–449. [online] (cit. 21-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/1743873X.2020.1858087>.
- YUILL, S. M.: *Dark tourism: Understanding visitor motivation at sites of death and disaster*. Texas: Texas A&M University, 2003.

ZERVA, K.: *How to be a dark tourist: Analysis of the tourist behaviour through a documentary series. Cuadernos de Turismo*, 51, 2023, s. 101–123. [online] (cit. 20-09-2025) Dostupné na: <https://doi.org/10.6018/turismo.571481>.

Kontakty:

PhDr. Michal Kurpaš, PhD.
ÚMKTKE FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: mkurpas@ukf.sk

PhDr. Michala Fúsková, PhD.
ÚMKTKE FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: mfuskova@ukf.sk

Partnerstvo ako kľúč k integrácii: participatívne riadenie migrantov prostredníctvom platformy COMIN v Nitre (prípadová štúdia)⁴

Katarína Kompasová

Kľúčové slová: lokálna integrácia, participatívne riadenie, stakeholderi, COMIN, migrácia, mestská samospráva, Nitra, viacúrovňové riadenie, multistakeholder prístup

Key words: local integration, participatory governance, stakeholders, COMIN, migration, municipal government, Nitra, multilevel governance, multistakeholder approach

Abstract: In the absence of a coherent national integration framework, Slovak cities are increasingly becoming key actors in shaping innovative approaches to migrant integration. This article presents a case study of the city of Nitra and its COMIN platform (Contact Center for foreigners) as an example of participatory, multilevel and multistakeholder governance. The aim is to analyse how local government, in collaboration with civil society, international

⁴ Štúdia je realizovaná v rámci projektu APVV-23-0358 „Pracovná migrácia z Rumunska, Srbska a Ukrajiny na Slovensko a jej kultúrne a spoločenské dôsledky“.

organisations, private sector actors and migrants themselves, responds to the challenges of growing migration. The study is based on qualitative methodology, including analysis of strategic documents, statistical data, and expert interviews. The findings highlight the relevance of participatory governance as a tool for enhancing the effectiveness of integration policies, as well as the need for systemic support and legal anchoring of such initiatives. COMIN proves to be a functional local governance mechanism that combines service provision, coordination and strategic planning in the field of migrant integration.

Úvod. Integračná politika cudzincov na Slovensku sa v uplynulých rokoch stala jednou z kľúčových výziev verejnej správy. Prudký nárast migrácie po roku 2022, najmä v dôsledku vojenského konfliktu na Ukrajine, ako aj dlhodobé trendy pracovnej, študentskej a humanitárnej migrácie zásadne ovplyvnili demografickú, sociálnu a inštitucionálnu štruktúru viacerých miest, vrátane Nitry. Zatiaľ čo štátna integračná politika ostáva prevažne fragmentovaná a bez jednotného implementačného rámca, mestá čoraz častejšie preberajú aktívnu rolu v oblasti integrácie, čím vzniká priestor pre tzv. „local turn“ v riadení migrácie.

Mesto Nitra sa v tomto kontexte javí ako špecifický príklad lokálnej inovatívnosti a medziinštitucionálnej spolupráce. V reakcii na meniacu sa demografickú štruktúru a rastúci počet cudzincov, vrátane odídencov, mesto vyvinulo vlastnú stratégiu integrácie s výhľadom do roku 2035 a vytvorilo inštitucionalizovanú platformu COMIN – priestor, ktorý slúži nielen ako centrum pre poskytovanie služieb cudzincom, ale aj ako mechanizmus participatívneho riadenia za účasti širokého spektra aktérov.

Vzhľadom na absenciu národnej koordinácie sa čoraz významnejšou stáva schopnosť miest vytvárať vlastné viacúrovňové (multilevel) a viacaktérové (multistakeholder) systémy riadenia integrácie. Participatívne riadenie v tomto prostredí nadobúda formu praktickej spolupráce medzi samosprávou, mimovládnyimi organizáciami, medzinárodnými partnermi, štátnymi inštitúciami, podnikateľským sektorom a samotnými migrantmi. V prípade Nitry sa takýto model zakladá na dlhodobej spolupráci, budovaní dôvery a flexibilnom riadení, ktoré umožňuje rýchlu adaptáciu na meniace sa potreby komunity.

Práve platforma COMIN predstavuje v tomto prostredí výnimočný príklad. Jej fungovanie ilustruje praktickú aplikáciu princípov participatívneho riadenia na lokálnej úrovni, kde stakeholderi nevystupujú len ako pasívni realizátori politik, ale ako aktívni spolutvorcovia riešení. Tento prípad zároveň otvára otázky efektívnosti, udržateľnosti a prenositeľnosti takéhoto modelu v podmienkach absencie systémovej podpory zo strany štátu.

Cieľom tejto štúdie je preskúmať, do akej miery COMIN v Nitre napĺňa kritériá participatívneho, multilevel a multistakeholder riadenia v oblasti integrácie migrantov. Analýza sa opiera o empirické dáta, štatistické prehľady

a vybrané strategické dokumenty, ktoré odrážajú konkrétne formy spolupráce, rozhodovania a koordinácie medzi aktérmi zapojenými do procesu integrácie na lokálnej úrovni.

Participatívne riadenie v kontexte integrácie migrantov. Participatívne riadenie (participatory governance) predstavuje proces, v ktorom rôzni aktéri – verejné inštitúcie, občianska spoločnosť, súkromný sektor aj samotní migranti – spoločne rozhodujú o formovaní verejných politik a implementácii opatrení. Cieľom je zvýšenie legitímnosti rozhodnutí a posilnenie inklúzie, transparentnosti a dôvery vo verejné inštitúcie (Fung, 2006). Ansell & Gash (2008) toto riadenie definujú ako proces, v ktorom verejné inštitúcie zapájajú neštátnych aktérov do kolektívneho rozhodovania, pričom cieľom je spoločná formulácia a implementácia verejných politik. Hovoria teda ako o spôsobe verejnej správy, kde v kontexte integrácie migrantov je tento prístup kľúčový, pretože zabezpečuje, že politické rozhodnutia reflektujú potreby všetkých skupín obyvateľstva vrátane cudzincov. Medzi hlavné znaky participatívneho riadenia patria: zapojenie všetkých stakeholderov, tvorba fóra pre dialóg, zdieľaná zodpovednosť za rozhodnutia a dlhodobé budovanie dôvery.

Participácia sa môže realizovať v rôznych formách – od verejných konzultácií, až po spolurozhodovanie v rámci komisií, či pracovných skupín. Podľa OECD (2015) participácia migrantov zvyšuje ich dôveru vo verejné inštitúcie, podporuje inklúziu a napomáha znižovať sociálne napätie. Tento model je obzvlášť vhodný v prostrediach, kde chýba silná národná koordinácia a kde je potrebná horizontálna spolupráca medzi mestami, mimovládnyimi organizáciami a komunitnými aktérmi (Scholten & Penninx, 2016).

Stakeholderi v procese integrácie. Stakeholderi (zainteresované strany) sú jednotlivci alebo skupiny, ktoré majú záujem, právomoci alebo zodpovednosť vo vzťahu k procesu integrácie. Freeman (1984) definuje stakeholderov ako „každého, kto môže ovplyvniť alebo je ovplyvnený činnosťou organizácie“. V oblasti integrácie migrantov do miestnej samosprávy môžeme identifikovať niekoľko typov stakeholderov: Verejné inštitúcie – samosprávy, Úrady práce, polícia, školy; Občianska spoločnosť – mimovládne organizácie a medzinárodné organizácie (napr. UNHCR, UNICEF), dobrovoľnícke skupiny, cirkvi a pod.; Migranti – jednotlivci alebo skupiny cudzincov žijúcich v danom meste; Podnikateľský sektor – zamestnávateľia zamestnávajúci migrantov; Obyvatelia mesta – tí, ktorí spolunažívajú s migrantmi a sú ovplyvnení ich prítomnosťou. Efektívne integračné politiky si vyžadujú zapojenie všetkých týchto skupín už pri tvorbe opatrení (Bryson, 2004). Podľa dokumentu „Pracovná migrácia z tretích krajín a jej vplyv na trh práce v SR“ (Bakošová et al., 2019) je jedným z kľúčových nedostatkov práve chýbajúca koordinácia medzi jednotlivými stakeholdermi na národnej aj miestnej úrovni.

Multilevel a multistakeholder governance (viacúrovňové riadenie). Multilevel governance (viacúrovňové riadenie) je koncept, ktorý zdôrazňuje, že verejné politiky sa už nerealizujú výlučne

na úrovni národného štátu, ale sú výsledkom interakcie medzi viacerými úrovňami – miestnou, regionálnou, národnou a nadnárodnou (Marks & Hooghe, 2004). V oblasti integrácie migrantov ide napríklad o kombináciu európskych smerníc, národnej legislatívy a miestnych opatrení. Pri integrácii migrantov sa jednotlivé úrovne dopĺňajú a konkrétne môžeme povedať:

- Európska únia – poskytuje strategické smerovanie (napr. ciele integrácie EÚ).
- Národná úroveň – vytvára legislatívne a strategické rámce (napr. Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR).
- Regionálna a miestna úroveň – realizuje konkrétne opatrenia (napr. Nitra ako mesto prijala vlastnú stratégiu integrácie).

Ako ukazujú výskumy Scholtena a Penninx (2016), integračné politiky sú najefektívnejšie vtedy, keď umožňujú flexibilitu miest pri navrhovaní opatrení prispôbených lokálnym potrebám.

Multistakeholder governance rozširuje myšlienku multilevel riadenia o zapojenie nielen verejných aktérov, ale aj súkromného sektora a občianskej spoločnosti. Zdôrazňuje kooperáciu a spoluprácu medzi rôznorodými aktérmi s cieľom získať synergický efekt (Kooiman, 2003). Podľa Bäckstrand (2006) je multistakeholder prístup nevyhnutný pri riešení komplexných spoločenských výziev, ako je integrácia migrantov, keďže žiadna inštitúcia samostatne nedisponuje všetkými potrebnými zdrojmi, znalosťami a kompetenciami.

Kontext integračnej politiky na Slovensku. Slovenskej republike dlhodobo chýba komplexná, efektívne koordinovaná národná stratégia integrácie cudzincov. Hoci existujú dlhšie dokumenty ako *Migračná politika SR s výhľadom do roku 2025* (Ministerstvo vnútra SR, 2018), ich praktická realizácia je obmedzená absenciou jasne definovaného gesčného orgánu, systémového financovania a monitorovacích mechanizmov (Najvyšší kontrolný úrad SR, 2025). Tlačová správa NKÚ konštatovala, že Slovensko nemá jasne pomenovaného koordinátora integračnej politiky, chýbajú merateľné ukazovatele a prepojenie medzi dátovými systémami viacerých rezortov je fragmentované. Štátni kontrolóri odporúčajú parlamentnému výboru pre verejnú správu a regionálny rozvoj požiadať vládu o prepracovanie integračnej politiky na základe analýzy aktuálnej situácie a identifikácie prekážok. Cieľom je jasne určiť dlhodobé zámery, stanoviť prioritné oblasti a zaviesť funkčný systém riadenia a koordinácie (NKÚ SR, 2025). Slovensku sa podarilo prijať *Národnú stratégiu k riadeniu azylu a migrácie*, ktorá vytvára legislatívny rámec pre riadenie migrácie na Slovensku. Tento legislatívny rámec sa zameriava na azyl, riadenú legálnu migráciu a riešenie emigrácie, pričom cieľom je efektívne riadenie migračných tokov a integrácia migrantov. Stratégia, ktorá pokrýva obdobie do roku 2030, kladie dôraz na medzirezortnú spoluprácu, financovanie a zapojenie miestnych samospráv do úspešnej implementácie.

Podľa OECD (2018) má Slovensko obmedzenú implementačnú kapacitu

v oblasti integračných politík, čo vedie k potrebe posilniť lokálnu úroveň a podporiť viacúrovňové a viacaktérové prístupy. Podľa údajov Úradu vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR) a Eurostatu žilo k 1. januáru 2023 na Slovensku 222 525 cudzincov s povoleným pobytom, čo predstavovalo približne 4,1 % populácie. Dominovali štátni príslušníci Ukrajiny, Srbska, Vietnamu, Indie a Rumunska (European Commission, 2025). Približne 135 000 požiadalo o dočasné útočisko v krajine, 114 000 z nich bol udelený pobyt a v súčasnosti majú bydlisko v krajine. Ženy a deti tvoria takmer 83 % celkovej vysídlenej populácie, medzi ktorými sú starší ľudia, osoby so zdravotným postihnutím a ľudia s naliehavou potrebou zdravotnej starostlivosti (UNHCR, 2024). V porovnaní s tým k 1. januáru 2024 žilo na Slovensku približne 58 600 cudzincov (mimo EÚ), čo predstavovalo 1,1 % populácie a ďalších 155 500 občanov EÚ (2,9 %). Počet cudzincov na trhu práce takisto prudko stúpa. Podľa oficiálnych dát Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny SR (ÚPSVaR), v decembri 2024 pôsobilo v SR 118 075 cudzincov evidovaných ako zamestnanci – čo predstavuje nárast oproti roku 2023 a rekordnú hodnotu od roku 2018.

Na Slovensku sa práve z dôvodu absencie funkčného národného rámca integrácie presadzuje trend tzv. „local turn“ – teda presunu zodpovednosti a inovácií do rúk miest a obcí. Tento obrat je analyticky aj normatívne opísaný v práci Zapata-Barrera, Caponia a Scholtena (2017), ktorí konštatujú, že mestá prestávajú byť len vykonávateľmi štátnej politiky a stávajú sa aktívnymi spoluprotvorcami verejnej politiky. Vznik platformy COMIN v Nitre je konkrétnym príkladom uplatnenia local turn v slovenskom prostredí.

Ciele a metódy výskumu. Primárnym cieľom tejto štúdie je analyzovať aplikáciu participatívneho riadenia v oblasti integrácie migrantov v meste Nitra, konkrétne prostredníctvom platformy COMIN. Štúdia sa zameriava na preskúmanie spôsobu, akým mesto Nitra, v kontexte absencie komplexného národného rámca pre integráciu cudzincov, vytvára inovatívny model multiúrovňového (multilevel) a viacaktérového (multistakeholder) riadenia. Výskum zároveň identifikuje hlavných stakeholderov zapojených do procesu a analyzuje ich úlohy, kompetencie a formy spolupráce. Hlavnými výskumnými otázkami sú:

- Ako mesto Nitra uplatňuje princípy participatívneho riadenia pri integrácii migrantov?
- Aké sú hlavné skupiny stakeholderov zapojené do platformy COMIN a aké sú ich funkcie?
- Do akej miery je model platformy COMIN príkladom viacúrovňového a viacaktérového riadenia?

Štúdia vychádza z kvalitatívneho výskumného dizajnu, ktorý kombinuje analýzu strategických dokumentov mesta Nitra (najmä *Stratégia integrácie cudzincov (vrátane utečencov a odídencov) v meste Nitra s výhľadom do roku 2035*);

obsahovú analýzu situačných správ ako je napríklad *Situačná analýza – Prvý rok pomoci ľuďom z Ukrajiny v Nitre* (Bošelová, 2022); sekundárnu analýzu štatistických údajov z ÚPSVaR, Úradu vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR) a Eurostatu; čiastkové pološtruktúrované rozhovory s koordinátorkou platformy COMIN realizované v priebehu zimy 2024 a jari 2025.

Vzhľadom na charakter kvalitatívneho výskumu ide o prípadovú štúdiu jednej samosprávy – mesta Nitra a preto nie je cieľom výskumu dosiahnuť generalizovateľnosť zistení na všetky slovenské mestá. Cieľom je analyticky a deskriptívne popísať konkrétny model spolupráce, ktorý vznikol v lokálnom kontexte. Hoci skúsenosť Nitry môže byť inšpiratívna pre iné samosprávy, výskum nereprezentuje celú populáciu miest na Slovensku. Výskum obnášal pološtruktúrované rozhovory vedené s PhDr. Ivonou Fraňovou, PhD., koordinátorkou integrácie cudzincov v meste Nitra (platforma COMIN), ktoré poskytli detailné informácie o fungovaní COMINu z pohľadu samosprávy, spolupráce s organizáciami a každodennej praxe.

Výsledky. Štatistický kontext migrácie v Nitre a vznik stratégie integrácie. Sčítanie obyvateľov 2021 potvrdilo, že v Nitre žije takmer 30 rôznych národností, vrátane Ukrajincov, Maďarov, Vietnamcov, Rusov, Poliakov či Rómov, čo odráža rastúcu multikultúrnosť mesta (COMIN, 2024). Počas obdobia máj–december 2022 do Nitrianskeho kraja prišlo viac než 10 000 odídencom z Ukrajiny, čo robí Nitru po Bratislave druhým najviac zasiahnutým regiónom na Slovensku (nitra.info, 2023). K 31. decembru 2022 žilo v Nitre 12 822 cudzincov, z ktorých 6585 tvorili muži a 6237 ženy. Z týchto osôb malo 2809 osôb trvalý pobyt, 4982 prechodný pobyt a 5031 tolerovaný pobyt, čo zahŕňa aj osoby s dočasným útočiskom. Z celkového počtu malo 4202 osôb z Ukrajiny udelený štatút dočasného útočiska, pričom 68,1% z nich boli ženy (Stratégia integrácie cudzincov v meste Nitra s výhľadom do roku 2035, 2024). K januáru 2023 bolo v meste evidovaných približne 4 800 odídencom z Ukrajiny, z toho viac ako 90 % tvorili ženy, deti a seniori (nitra.info, 2023). K 2. januáru 2025 mala Nitra celkovo 75 208 obyvateľov (34 428 žien, 30 283 mužov); demografické zmeny zahŕňajú aj migráciu – napríklad až 49 cudzincov uzavrelo manželstvo v roku 2024 (NitraDeň, 2025). Na základe týchto trendov vznikla potreba systematického a koordinovaného prístupu k integrácii. Na jar 2022 prijalo mesto Nitra na svojom zastupiteľstve *Memorandum o spolupráci* s Detským fondom OSN UNICEF. Na aktivity súvisiace s riešením príchodu veľkého počtu utečencov z Ukrajiny v Nitre bolo organizáciou UNICEF vyčlenených 636 436 eur, pre rok 2024 to bolo 654 956 eur. Práve v súvislosti s týmto projektom sa mesto zaviazalo pripraviť aj rámcovú Stratégiu integrácie cudzincov, ktorú pre mesto Nitra pripravilo Centrum pre výskum etnicity a kultúry (CVEK). Dôvodom prijatia „Stratégie integrácie cudzincov (vrátane utečencov a odídencom) v meste Nitra s výhľadom do roku 2035“ bola teda rastúca migrácia spôsobená viacerými faktormi – od pracovnej migrácie v dôsledku prítomnosti veľkých

zamestnávateľov (napr. Jaguar Land Rover), cez vzdelávaciu mobilitu (Nitra je univerzitným mestom, čiže na počte cudzincov sa výrazne podieľajú aj zahraniční študenti), utečenecká migrácia (po roku 2015 prišlo do Nitry približne 150 utečencov z Iraku) až po príchod odídencom z Ukrajiny po roku 2022. Tento strategický dokument bol pripravený participatívne, za účasti zástupcov mestského úradu, občianskej spoločnosti, škôl a medzinárodných organizácií ako UNICEF či UNHCR. Jeho cieľom je zabezpečiť efektívnu, dlhodobú a inkluzívnu integráciu migrantov na lokálnej úrovni. Súčasnú aktivitu mesta v rámci spolupráce s UNICEF sú možné vďaka spolupráci aj s mimovládnyimi organizáciami, ktorými sú Slovenská humanitná rada, Nitrianska komunitná nadácia, Mareena o.z., Snliečko, Pokoj a dobro, Podaj mi ruku o.z., Káčko (IPčko), Diecézna charita Nitra, OZ Centrum pre rodinu – Nitra, Liga za duševné zdravie SR, Slovenský Červený kríž územný spolok Nitra, TENENET, ASSR, Evanjelická diakonita ECAV na Slovensku, EFFETA – Stredisko sv. Františka Saleského, IOM, Nitrianske centrum dobrovoľníctva a STORM. Strategický dokument mesta Nitra reflektuje nasledovné:

- Nevyhnutnosť systémového prístupu po výraznom náraste migrácie a absencii takéhoto rámca na národnej úrovni.
- Lokálnu kapacitu riešiť problémy internou sieťou stakeholderov, čo demonštruje silnú absorpčnú schopnosť mesta.
- Participatívny model tvorby politiky, v ktorom aktéri ako CVEK, UNICEF, UNHCR, či Mareena počas prípravy stratégie aktívne participovali na stanovení cieľov integrácie.

Platforma COMIN model participatívneho riadenia v praxi mesta Nitry. Platforma COMIN (Komunitné centrum pre pracovnú a vedomostnú mobilitu) vznikla v roku 2019, ktorého iniciátorom bola Nitrianska komunitná nadácia v spolupráci s mestom Nitra, ktoré priamo reagovalo na zvyšujúci sa počet cudzincov žijúcich v meste. Snahou bolo prepojiť viaceré sektory na lokálnej úrovni – samosprávu, mimovládny sektor a zamestnávateľov. Projekt COMIN mal ambíciu vytvoriť podmienky pre sociálnu inklúziu cudzincov v meste Nitra (Bošelová, 2022). Išlo o prvý komunitný projekt sociálnej inklúzie cudzincov na Slovensku, ktorý vznikol na základe rozhodnutia samosprávy a je realizovaný v rámci medzisektorovej spolupráce viacerých subjektov – mesta Nitry, nitrianskych mimovládnych organizácií, zamestnávateľov a inštitúcií štátnej správy pôsobiacej v meste Nitra (Nitra, 2020). Zároveň ide o reakciu na zvyšujúcu sa prítomnosť cudzincov v Nitre, najmä v dôsledku nástupu veľkého zamestnávateľa Jaguar Land Rover. Prvotne fungovala ako informačno-poradenské miesto pre pracovných migrantov, poskytujúce právne a sociálne poradenstvo, a sústredila sa na zlepšenie komunikácie medzi samosprávou, migrantmi a verejnosťou.

Po vypuknutí vojny na Ukrajine v roku 2022 zohral COMIN kľúčovú úlohu pri riešení humanitárnej situácie. Už existujúca infraštruktúra a sieť

spolupracujúcich aktérov umožnila mestu Nitra rýchlo aktivovať pomoc pre prichádzajúcich odídencom. Centrum bolo posilnené personálne aj priestorovo, presťahovalo sa do budovy na Cintorínskej 5 a v roku 2023 sa stalo súčasťou siete „Blue Dot“ – platformy, ktorú na Slovensku realizujú UNICEF a UNHCR ako bezpečné body pomoci pre vysídlené osoby.

Ako uvádza Stratégia integrácie cudzincov v meste Nitra s výhľadom do roku 2035, platforma COMIN zaznamenala počas marca–decembra 2022 až 36 000 interakcií so službami, čo odráža vysokú záťaž na integračné mechanizmy miestnej samosprávy. V roku 2023 poskytla poradenstvo a služby pre 9 525 klientov, pričom zaznamenala viac než 32 000 individuálnych intervencií. Najčastejšími formami pomoci bola psychosociálna podpora (7 109), pomoc v oblasti zdravia (2 977), materiálna pomoc (2 484), právne poradenstvo (1 920) a služby súvisiace so vzdelávaním (826). Za rok 2024 kontaktné miesto pre cudzincov navštívilo vyše 8 000 klientov a bolo poskytnutých 23 365 intervencií (COMIN, 2025). Okrem toho COMIN zabezpečuje:

1. Bezplatné informačno-poradenské, asistenčné a právne služby (informácie týkajúce sa povolení na pobyt, práce, štúdia, zdravotnej starostlivosti, sociálnej pomoci, asistencie – tlmočenie pri jednaniach v rôznych verejných inštitúciách, poskytovanie právneho poradenstva, terénna a ambulantná sociálna služba a pod.);
2. Integračné voľnočasové aktivity:
 - Detský kútik COMIN – predškolský klub (pre deti predškolského a mladšieho školského veku, kde sa rozvíjajú rozvojové adaptačné aktivity formou hier na rozvoj jemnej motoriky, reči, pozornosti);
 - Klub aktivity COMIN – tu sa realizujú rôzne integračné tematické aktivity a doučovanie;
 - Retro klub pre seniorov – prebiehajú tu stretnutia seniorov pri tvorivých aktivitách, tematických prednáškach a workshopoch;
 - Adaptačné jazykové kurzy slovenského jazyka pre deti a mládež vo VA-GeS COMIN Learning Hub.

Platforma COMIN je výrazne vnímaná aj v rámci multikultúrneho kontextu vo vzťahu k pracovnej migrácii. Priemysel v Nitre, najmä automobilka Jaguar Land Rover (od roku 2018), prilákala stovky pracovníkov zo zahraničia, vrátane pracovníkov z Indie, či Gruzínska. Títo zahraniční zamestnanci využívajú služby COMIN vo forme jazykových kurzov, psychologickéj alebo sociálnej asistencie, vrátane tlmočenia a komunitných aktivít.

Inovatívne riešenie integrácie cudzincov v meste Nitra prostredníctvom platformy COMIN, bolo zadefinované ako príklad dobrej praxe Slovenska vo výskume organizácie ASHOKA, ktorá vyhľadáva a podporuje popredných svetových inovátorov, identifikuje vzorce ich inovatívnych riešení a podporuje spoluprácu medzi jednotlivými sektormi.

Rozhodovanie v rámci COMINu má teda horizontálny charakter. Všetky zúčastnené organizácie majú prístup k plánovaniu aktivít prostredníctvom pravidelného zdieľania informácií, konzultácií a koordinácie, čo je zabezpečované napr. spoločným kalendárom aktivít, ktorý umožňuje predchádzať duplicitám a podporuje efektívne rozdelenie úloh. Kľúčový nástrojom participácie sú:

- Koordinačné stretnutia (formálne aj neformálne),
- Krízový štáb mesta (aktivovaný z predchádzajúcich pandemických skúseností),
- Koordinátor integrácie cudzincov na MsÚ, ktorý zabezpečuje kontinuálne prepájanie stakeholderov.

Aktéri (stakeholderi) a ich úlohy. Platforma COMIN je výnimočným príkladom multistakeholder governance na lokálnej úrovni. Medzi hlavných aktérov patria:

- Mesto Nitra – zriaďovateľ, ktorý participuje personálne (koordinátor pre integráciu cudzincov) a priestorovo (poskytnutie priestorov COMIN);
- Nitrianska komunitná nadácia (NKN) – spoluorganizátor a poskytovateľ služieb od vzniku platformy;
- Slovenská humanitná rada (SHR) – garantuje odborné sociálne poradenstvo pre cudzincov, právnu pomoc a prácu s dátami a GDPR, zabezpečuje odborný personál vrátane psychológov, sociálnych pracovníkov a lokálnych tlmočníkov;
- UNICEF a UNHCR – strategickí partneri v rámci siete Blue Dot, zodpovední za koordináciu a financovanie;
- Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) – v Nitre od roku 2022 pôsobí regionálna kancelária, ktorá s COMIN spolupracuje na pracovnom a kariérom poradenstve;
- Občianske združenia a MVO – Mareena, Pokoj a dobro, Diecézna charita Nitra, Slovenský Červený kríž a ďalší poskytovatelia komunitných a sociálnych služieb;
- Dobrovoľníci a miestna komunita – najmä v prvých mesiacoch vojny zabezpečovali pomoc v oblasti bývania, stravovania, sprevádzania klientov a pod.

Zo spomínaných aktérov je jasné, že vďaka COMINu máme zastúpené všetky sektory spolupracujúcich stakeholderov. Verejnú správu (Mesto Nitra – MsÚ, cudzinecká polícia, Úrad práce a pod.); Mimovládne organizácie – Nitrianska komunitná nadácia, Slovenská humanitná rada, Mareena, Pokoj a dobro, Podaj mi ruku, Diecézna charita, Komunitné centrum Mozaika a pod.; Medzinárodné organizácie – UNHCR, UNICEF, IOM, Slovenský Červený kríž; Súkromný sektor – napr. Jaguar Land Rover ako

zamestnávateľ cudzincov a iné; Migrantské komunity – aktívna participácia ukrajinskej komunity ako dobrovoľníkov, tlmočníkov a v niektorých prípadoch ako zamestnancov COMINu alebo spolupracujúcich organizácií. Tabuľka 1 zobrazuje kľúčových stakeholderov platformy COMIN. COMIN ako samotný z pohľadu aktéra plní úlohu koordinátora integrácie. Prepája jednotlivých stakeholderov, je facilitátorom komunikácie medzi aktérmi.

Tabuľka č. 1: Kľúčový stakeholderi platformy COMIN

Aktér	Úloha v COMIN	Typ participácie
Mesto Nitra	Koordinácia stratégie, zriaďovateľ COMIN, rozpočet a infraštruktúra	Strategické riadenie, financovanie
Nitrianska komunitná nadácia (NKN)	Spoluorganizácia, komunitné projekty, integračné aktivity, regranting	Implementácia, partnerstvo
Slovenská humanitná rada (SHR)	Odborná garancia sociálnych služieb, právne poradenstvo, sociálna a psychologická pomoc, odborný personál	Služby, expertíza
Mareena, Jazyková škola Vages	Jazykové kurzy, dobrovoľníctvo, komunitné stretnutia	Priama práca s migrantmi
UNICEF, UNHCR	Financovanie, metodická podpora, štandardy „Blue Dot“	Strategické partnerstvo, medzinárodné štandardy
IOM	Kariérne poradenstvo, právna pomoc	Odborná podpora, služby
Štátne inštitúcie (ÚPSVaR, MV SR, OCP)	Sociálne dávky, pobytová agenda, zamestnanosť	Spolupráca na vykonávacej úrovni
Migrantské komunity (Ukrajinci, iní)	Dobrovoľníctvo, spätná väzba, komunitná podpora, bezpečnosť	Participácia, klienti
Zamestnávatelia (Jaguar Land Rover a iní)	Pracovné príležitosti, podpora vzdelávania pracovníkov, partner pre integráciu	Zapojenie súkromného sektora

Zdroj: Katarína Kompasová, 2025

Dôležitú súčasť platformy tvoria aj ostatní partneri spolupracujúci na aktívnej integrácii cudzincov v rámci sociálnej, kultúrnej, pracovnej a inej inklúzie, ako i podieľajúci sa na donorských aktivitách. K týmto partnerom platformy COMIN (mesto Nitra, SHR, NKN) patria: Asociácia samaritánov Slovenskej republiky, Centrum pre rodinu, Centrum právnej pomoci, Centrum Slniečko, n. o., Oddelenie cudzineckej polície PZ Nitra, CVEK – Centrum pre výskum etnicity a kultúry, Diecézna Charita Nitra, DAB – Divadlo Andreja Bagara, Domof Creativity, Dom Svetla Slovensko, n. o., Dušinka – organizácia poskytujúca podporu deťom s poruchami učenia, správania, autistickým spektrom a pod., Evanjelická DIAKONIA ECAV

na Slovensku, EQUITA – zdravie pre každého, Global Challenges Local Solutions (GCLS), Liga za ľudské práva, IOM – Medzinárodná organizácia pre migráciu, KOS – Krajské osvetové stredisko v Nitre, Mareena, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Nitrianske centrum dobrovoľníctva, Podaj mi Ruku Nitra, o.z., Pokoj a dobro, o.z., Rotary klub Nitra Harmony, Rotry Club Nitra, Slovenský červený kríž, Starokatolíci na Slovensku, The Thomas Sill Foundation, Inc., Ústredie práce sociálnych vecí a rodiny, The Winnipeg Foundation, Združenie Storm.

Tieto skupiny sú zapojené do procesu spolurozhodovania pri integračných procesoch, poskytovaní služieb, právneho a sociálneho poradenstva, jazykového vzdelávania, psychologickéj pomoci a komunitných aktivít a iných.

Mechanizmy dôvery a výzvy participácie. Úspešnosť participatívneho riadenia v platforme COMIN v značnej miere závisí od úrovne dôvery medzi zapojenými aktérmi. V prípade Nitry bola dôvera budovaná dlhodobo a systematicky, čím sa vytvoril základ pre efektívnu viacúrovňovú a medziinštitucionálnu spoluprácu. Jedným z kľúčových predpokladov bola dlhodobá kontinuita partnerstva medzi mestom Nitra a mimovládnyimi organizáciami, ktorá sa začala už v roku 2019 pri zrode prvých komunitných iniciatív a pilotného modelu spolupráce v oblasti integrácie cudzincov (Situačná analýza, 2020, CVEK, Stratégia integrácie cudzincov v meste Nitra, 2024). Dôveru medzi partnermi posilňovali aj formálne mechanizmy spolupráce. Najvýraznejším nástrojom boli memorandá o spolupráci medzi mestom a kľúčovými partnermi, ako sú UNHCR, UNICEF, Nitrianska komunitná nadácia či Slovenská humanitná rada. Tieto dokumenty definovali rámce spolupráce, zodpovednosti a očakávania všetkých zainteresovaných strán, čím podporovali predvídateľnosť a stabilitu partnerstiev.

Transparentnosť rozhodovacích a koordinačných procesov bola ďalším pilierom dôvery. Platforma COMIN zaviedla zdieľaný kalendár aktivít, ktorý umožňuje všetkým partnerom koordinovať svoje programy a predchádzať duplicitu. Pravidelné pracovné stretnutia a aktívna komunikácia prostredníctvom online kanálov (napr. webová stránka, newsletter, sociálne siete) prispievajú k spoločnému plánovaniu a rýchlej reakcii na meniace sa potreby v oblasti integrácie (Mareena, 2022; Strategia integrácie cudzincov, 2024).

Napriek týmto pozitívam COMIN čelí aj viacerým výzvam. Najzávažnejšou z nich je dlhodobý nedostatok systémového financovania integračných opatrení na miestnej úrovni. Mnohé z organizácií zapojených do platformy pracujú s obmedzeným personálnym a materiálnym zázemím, čo znižuje ich kapacitu reagovať na rastúce potreby cieľových skupín (Gallová – Kriglerová – Holka Chudžíková, 2020).

Ďalšou výzvou je absencia efektívnej národnej koordinácie integračnej politiky, čo vedie k tomu, že mestá ako Nitra sú často nútené suplovať úlohy štátu a zabezpečovať služby, ktoré by za štandardných podmienok patrili do kompetencie centrálnych orgánov (NKÚ SR, 2025; OECD,

2018). Rizikovým faktorom je aj závislosť celého modelu na individuálnych aktéroch. Vzhľadom na to, že mnohé kooperačné väzby sú postavené na osobnej angažovanosti, v prípade výmeny kľúčových osôb hrozí narušenie nadobudnutej dôvery a kontinuity systémových riešení.

Napriek týmto výzvam COMIN dokázal preukázať vysokú mieru adaptability a odolnosti. Okrem poskytovania okamžitej pomoci v krízových situáciách sa mu podarilo etablovať ako dôležitý nástroj dlhodobého plánovania integračnej politiky v meste. Prípady Nitry tak predstavujú príklady inštitucionalizovanej participácie a lokálneho leadershipu v oblasti integrácie migrantov, ktorý môže slúžiť ako model pre ďalšie slovenské samosprávy.

Diskusia Prípadová štúdia mesta Nitra a platformy COMIN ukazuje, že participatívne riadenie v oblasti integrácie migrantov môže fungovať aj v prostredí, kde chýba národný rámec a centrálna koordinácia. V kontexte Slovenska, kde dlhodobo absentuje komplexná integračná stratégia a inštitucionálne zázemie je fragmentované, predstavuje model COMIN výnimočný príklad lokálnej adaptability a inštitucionalizovanej spolupráce medzi rôznorodými aktérmi.

Výsledky analýzy naznačujú, že úspech COMIN-u spočíva predovšetkým v jeho schopnosti prepojiť viacero sektorov – samosprávu, mimovládne organizácie, medzinárodné inštitúcie, súkromný sektor a samotných migrantov – do jedného funkčného celku. Takáto multistakeholder konfigurácia umožňuje efektívnejšiu alokáciu zdrojov, zdieľanie informácií a pružnejšiu reakciu na meniace sa potreby komunity. Zároveň však vyžaduje dôslednú koordináciu, kontinuálnu komunikáciu a jasné vymedzenie kompetencií.

Dôležitým poznatkom je, že platforma COMIN neplní len servisnú funkciu, t. j. poskytovanie služieb cudzincom, ale zároveň pôsobí ako komunikačný a rozhodovací uzol, kde sa tvorí konsenzus medzi aktérmi. V tomto ohľade COMIN prekračuje rámec klasického komunitného centra a funguje ako lokálny governance mechanizmus, čím naplňuje teoretické kritériá participatívneho riadenia v intencióch Ansell a Gasha (2008).

V porovnaní s inými slovenskými mestami, ktoré realizujú integračné aktivity prevažne ad hoc alebo projektovo, je prístup Nitry jedinečný práve svojou strategickou ukotvenosťou (v podobe stratégie do roku 2035), trvalosťou partnerstiev a schopnosťou zapojiť migrantov nielen ako príjemcov služieb, ale aj ako spoluaktérov (napr. v pozícii tlmočníkov, dobrovoľníkov či komunitných lídrov).

Z pohľadu teórie multilevel governance je zrejmé, že absencia vertikálnej opory zo strany štátu (napr. metodické vedenie, financovanie, jednotný informačný systém) núti samosprávy vytvárať alternatívne horizontálne siete. Hoci to môže viesť k inovatívnym riešeniam, súčasne sa tým zvyšuje záťaž na lokálnu úroveň a zvyšuje sa riziko preťaženia kľúčových aktérov. Tým vzniká asymetria zodpovednosti, kde mestá supľujú úlohy štátu bez toho, aby mali garantovaný prístup k zdrojom alebo kompetenciám.

Diskutabilná je aj udržateľnosť takehoto modelu. Ako ukazuje analýza, mnoho kooperačných väzieb v COMIN-e je postavených na neformálnych vzťahoch a individuálnej angažovanosti, čo vytvára riziko ich narušenia v prípade personálnych zmien. Chýbajúca legislatívna opora pre trvalé inštitucionálne zakotvenie participatívnych platforiem na Slovensku tak predstavuje zásadnú prekážku ich replikácie či škálovania.

Zároveň je potrebné kriticky zhodnotiť aj mieru zapojenia migrantov do rozhodovacích procesov. Hoci COMIN vytvára priestor pre participáciu migrantov ako dobrovoľníkov alebo poskytovateľov spätnej väzby, v oblasti spoložného rozhodovania o smerovaní politiky a alokácii zdrojov ešte existuje potenciál pre posilnenie ich pozície.

Prípady Nitry však napriek týmto výzvam ukazuje, že participatívne a multistakeholder prístupy môžu byť efektívne aj v malých a stredne veľkých mestách. Dôležitým predpokladom je existencia jasne definovanej stratégie, facilitujúcej inštitúcie (ako COMIN) a ochota aktérov spolupracovať naprieč sektormi. Tento model môže slúžiť ako inšpirácia pre ostatné samosprávy, ktoré hľadajú spôsob, ako v podmienkach nízkej podpory z centra efektívne riadiť integráciu cudzincov.

Záver. Štúdia analyzovala platformu COMIN v meste Nitra ako konkrétny príklad aplikácie participatívneho, multilevel a multistakeholder riadenia v oblasti integrácie migrantov na lokálnej úrovni. V prostredí absentujúceho národného rámca a obmedzenej koordinácie integračnej politiky predstavuje Nitra prípad, kde samospráva v spolupráci s verejnými, občianskymi, medzinárodnými a súkromnými partnermi dokázala vybudovať funkčný a adaptabilný model správy migrácie.

COMIN sa v tomto kontexte osvedčil nielen ako poskytovateľ služieb, ale predovšetkým ako platforma na sprostredkovanie spolupráce, budovanie dôvery a dlhodobé plánovanie. Zapojenie rôznych aktérov a dôsledná koordinácia ich činností ilustruje praktickú implementáciu princípov participatívneho riadenia. Zároveň sa ukázalo, že funkčné partnerstvá môžu vzniknúť aj v podmienkach obmedzených zdrojov a formálnej opory, pokiaľ sú podporované jasnou víziou, inkluzívnym prístupom a ochotou spolupracovať.

Prípady COMIN tak otvára dôležité otázky udržateľnosti, inštitucionalizácie a možnosti replikácie podobných modelov v ďalších slovenských mestách. Zároveň ukazuje, že mestá môžu byť nositeľmi inovatívnych riešení aj v oblastiach, kde zlyháva štátna politika. Zabezpečenie stabilného financovania, lepšia vertikálna koordinácia a právna opora by mohli tento potenciál ďalej posilniť.

Nitra ako mesto – vďaka svojej iniciatíve, otvorenosti a prepoineniu aktérov – ukazuje, že participatívne riadenie migrácie nie je len abstraktným konceptom, ale reálne aplikovateľným nástrojom rozvoja inkluzívnej verejnej politiky. Jej skúsenosť môže slúžiť ako cenná lekcija pre ďalšie slovenské samosprávy i tvorcov verejných politík.

Význam náboženstva v akulturačných procesoch ukrajinských migrantov na Slovensku⁵

Liudmyla Trubinova

Kľúčové slova: religiozita, akulturácia, adaptácia, odolnosť, Ukrajinci, Nitra

Key words: religiosity, acculturation, adaptation, resistance, Ukrainians, Nitra

Abstract: The objective of this study is to determine the role that faith plays in the lives of Ukrainians residing in Slovakia. The objective is also to explore the question of whether faith contributes to the facilitation of migrants' ability to overcome the challenges associated with the adaptation and acculturation processes. This research will examine the specific areas of life in which faith may offer support, and the ways in which it may manifest itself. In the introduction, the initial context relating to the migration situation of Ukrainians is characterised, with consideration given to the circumstances of their arrival and stay in Slovakia. The following discussion will explore the presence of the Ukrainian population in Slovakia and the factors that have led to Slovakia being chosen as a destination country by Ukrainian migrants. These factors will be examined in the context of relevant migration theories. The subsequent stage of the research is the definition and delimitation of the individual phases of acculturation, including the psychological aspects that accompany it. The present study examines

⁵ Štúdia je realizovaná v rámci projektu APVV-23-0358 „Pracovná migrácia z Rumunska, Srbska a Ukrajiny na Slovensko a jej kultúrne a spoločenské dôsledky“.

the role of religiosity as a factor of resilience to adaptation and acculturation difficulties using the example of specific areas of life of individuals from the Orthodox parish in the city of Nitra. The primary focus of this study is the religiosity of the subjects in their native countries, the forms that this takes, and the changes that occur in this sphere immediately following their arrival in Slovakia. The subsequent life of these subjects in the country is also a key aspect of the study. The paper addresses the differences in religious life related to the reasons for their arrival in Slovakia. The primary research technique employed to obtain information is in-depth semi-structured interviews with Ukrainian respondents, complemented to a lesser extent by observational methods.

Úvod. Po vstupe do Európskej únie v roku 2004 sa migračná situácia na Slovensku výrazne zmenila. V tradične vysťahovaleckej krajine, za ktorú bolo Slovensko považované, sa dynamizuje proces prisťahovalectva. To platí najmä pre pracovnú migráciu, ktorú tvoria z veľkej časti Ukrajinci⁶. Ešte väčší prílev občanov Ukrajiny nastal v dôsledku vojnových udalostí v tejto krajine po februári roku 2022.

Prítomnosť ukrajinského obyvateľstva na Slovensku sa prejavuje vo všetkých oblastiach. Integrované programy pre cudzincov a osobitne Ukrajincov sa najčastejšie zameriavajú na také sféry, ako je bývanie, práca, vzdelanie a sociálna starostlivosť. Menšiu pozornosť venujú kultúrno-spoločenskej sfére, ktorá je však pre cudzincov nevyhnutná, aby bol proces začlenenia do domácej spoločnosti rýchlejší a efektívnejší. Táto oblasť nie je pre cudzincov primárnou hneď po príchode do novej krajiny, ale časom sa môže stať problematickou.

Predpokladáme, že jedným z významných prvkov, ktoré napomáhajú migrantom k prvotnej adaptácii a poskytujú im psychologickú aj praktickú podporu pri začleňovaní sa do hostiteľskej spoločnosti, je viera a religiozita. Úlohou predkladanej štúdie je zistiť, akú úlohu zohráva viera v živote Ukrajincov na Slovensku. Pokúsime sa aspoň čiastočne odpovedať na otázku, či viera pomáha migrantom pri prekonávaní ťažkostí v rámci adaptačných a akulturačných procesov, v ktorých oblastiach života a akým spôsobom sa to prejavuje. V súlade s deklarovanými cieľmi sme prácu štrukturovali nasledovne: V úvode sa pokúsime charakterizovať východiskový kontext, ktorý sa týka migračnej situácie Ukrajincov, zohľadňuje okolnosti ich príchodu a pobytu na Slovensku. Prítomnosť ukrajinského obyvateľstva a dôvody výberu Slovenska ako cieľovej krajiny objasníme v kontexte migračných teórií. Následne sa pokúsime definovať a vymedziť jednotlivé fázy akulturácie vrátane psychologických aspektov, ktoré ju sprevádzajú. Úlohu religiozity ako faktora

⁶ Označenie „Ukrajinci“ sa môže používať vo viacerých významoch. Preto je potrebné upresniť, že pod týmto pojmom v predkladanej štúdií nerozumieme etnickú kategóriu, ale štátnu príslušnosť.

odolnosti voči adaptačným a akulturačným ťažkostiam budeme sledovať na príklade konkrétnych oblastí života jednotlivcov z radov príslušníkov pravoslávnej farnosti v meste Nitra. Zameriame sa na ich religiozitu v rodnej krajine, jej podoby a zmeny bezprostredne po príchode na Slovensko a v ich ďalšom živote v krajine. Zameriame sa na rozdiely v náboženskom živote súvisiace najmä s dôvodom ich príchodu na Slovensko. Hlavnou výskumnou technikou pri získavaní informácií budú hĺbkové pološtrukturované rozhovory s ukrajinskými respondentmi.

Kontext. Východisková situácia. Slovensko je považované za tradičnú vysťahovaleckú krajinu (Jakešová, 2025). Po páde železnej opony v roku 1989, ale hlavne po vstupe krajiny do Európskej únie v roku 2004 sa na Slovensku dynamizovalo prisťahovalectvo. Tento proces narástol aj po roku 2015 v dôsledku situácie na slovenskom trhu práce. Keďže v niektorých jeho odvetviach sa vyskytol veľký dopyt po pracovnej sile, stúpla migrácia za prácou z tretích krajín (Ukrajina, Srbsko), ale aj krajín Európskej únie (Letavajová – Divinský, 2019: 16). Postupne sa zvyšovali aj počty cudzincov prichádzajúcich za štúdiom, za účelom zlúčenia rodiny alebo z iných dôvodov. V súčasnosti pochádza väčšina migrantov na Slovensku zo susedných krajín. Najväčšiu skupinu tvoria Ukrajinci – približne 204 tisíc osôb (cca 70 % všetkých cudzincov) a občania Českej republiky. Zo zástupcov neprihraničných krajín sú na prvom mieste Srbi, po ktorých nasledujú Vietnamci, Rusi a občania Indie (Ročenky, MV SR, 2025).

Najvýraznejší prílev migrantov sa začal od roku 2022, keď v susednej Ukrajine vypukol ozbrojený konflikt. Od 24. februára 2022 prekročilo slovensko-ukrajinskú štátnu hranicu viac ako tri milióny Ukrajincov (Ukraine Refugee Situation, ODP UNHCR, 2025). Schengenská hranica, prísna politika voči cudzincom a slabšia hospodárska situácia v porovnaní s ostatnými krajinami Európskej únie už v minulosti spôsobovali, že Slovensko zväčša nebolo cieľovou krajinou pre utečencov (Letavajová, 2020: 24). Preto aj mnohí Ukrajinci, ktorí sem prišli v prvých dňoch a mesiacoch vojenského konfliktu, po určitom čase opustili krajinu a odcestovali na západ – najmä do Nemecka, Českej republiky, Veľkej Británie, Írska, do Kanady a USA. Niektorí z nich sa dokonca vrátili na Ukrajinu. Okrem spomínaných dôvodov k nim patrila aj neschopnosť adaptovať sa a integrovať do spoločnosti hostiteľskej krajiny v ekonomickej, kultúrnej a sociálnej rovine. Týka sa to nielen odídenov, ale aj pracovných migrantov, študentov a ostatných skupín ukrajinského obyvateľstva.

Keď hovoríme o Ukrajincoch na Slovensku, rozumieme tým dve hlavné skupiny: tzv. autochtónnych (ktorí na Slovensku žili ešte pred vyhlásením samostatnej Slovenskej republiky) a tzv. nových migrantov (ktorí prišli po druhej svetovej vojne z politických, ekonomických a iných dôvodov) (Kucharenko, 2015). V predkladanej štúdií sa budeme venovať práve druhej skupine. Najčastejšie medzi nimi nachádzame pracovných migrantov, ako aj odídenov, ktorí prichádzajú po februári 2022.

Ukrajinskí pracovní migranti sú jednou z najpočetnejších skupín pracujúcich cudzincov na Slovensku. K 31. 12. 2021 sa na území krajiny nachádzalo 56 480 Ukrajincov (Štatistický prehľad legálnej, ÚHaCP, 2021). Z toho 13 556 osôb malo povolenie na zamestnanie a ďalších 5 897 osôb pracovalo na základe informačnej karty. Najviac z nich (9 803 osôb) bolo zamestnaných na pozícii operátorov a montérov strojov a zariadení. Ďalej sa v štatistike umiestnili pomocní pracovníci (2 705 osôb). V septembri 2025 zaznamenávajú štatistiky Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny SR 9 967 osôb s udeleným povolením na zamestnanie a 40 781 osôb s informačnou kartou (Zamestnávanie cudzincov, ÚPSVR, 2021, 2025).

Ukrajinská študentská migrácia je tiež početná. K 31. 10. 2024 študovalo na I. a II. stupni vysokoškolského vzdelávania celkovo 13 688 ukrajinských študentov a 155 doktorandov (Štatistická ročenka – vysoké školy, CVTISR, 2024). Hlavným dôvodom ich príchodu je skutočnosť, že slovenský vzdelávací systém umožňuje získať bezplatné vysokoškolské vzdelanie a na rozdiel od ukrajinského aj diplom európskeho štandardu.

V roku 2022 došlo k výraznému prílevu občanov Ukrajiny v dôsledku začiatku rozsiahlych vojenských akcií na Ukrajine. Ukrajinci utekajúci pred vojnou využívajú status „odídencom“, ktorý získavajú na základe „dočasného útočiska“⁷. Ten im umožňuje legálny pobyt, prístup na trh práce a finančnú pomoc bez toho, aby bolo potrebné vstúpiť do administratívne náročnejšej a zdĺhavejšej procedúry získania azylu. V septembri 2025 žilo na Slovensku so statusom dočasnej ochrany viac ako 135 000 ukrajinských obyvateľov (Ročenky, MV SR, 2025). Medzi nimi sú najpočetnejšie zastúpené deti a ženy. Viac ako 50 % odídencom má vysokoškolské vzdelanie. Prevažná časť z nich sa usadila v Bratislavskom a Košickom kraji (Dva roky od vypuknutia vojny..., 2024).

Podľa najnovšieho sociologického výskumu Slovenskej akadémie vied (Bahna a kol., 2025) vyplýva, že 67 % respondentov si po príchode do krajiny našlo platenú prácu. V porovnaní so Slováckmi sa odídencom výrazne častejšie zamestnávali v obchode a službách. Vyšší počet zamestnaní v tomto odvetví možno vysvetliť aj tým, že medzi respondentmi prevládali ženy.

V Nitrianskom kraji žije podľa oficiálnych údajov ministerstva vnútra približne 32 000 cudzincov, z toho viac ako polovica sú Ukrajinci (Ročenky, MV SR, 2025). V počte ukrajinských odídencom je kraj na treťom mieste (viac ako 13 000), za ním s malým odstupom nasleduje Trnavský kraj (Dočasné útočisko. Štatistický prehľad..., MV SR, 2025). Mesto Nitra je veľmi aktívne a pomáha odídencom v adaptácii a integrácii do nových podmienok. Jednou z viacerých organizácií, ktorá sa touto problematikou zaoberá, je Blue Dot

⁷ Osoby, ktoré na Slovensku požiadali o azyl, sa na Slovensku nazývajú „žiadatelia o azyl“ a osoby, ktoré ho získali, „azylantami“. Tieto pojmy sa často zamieňajú, ale ide o dve rôzne skupiny cudzincov na území krajiny (Dočasné útočisko, The UN Refugee Agency UNHCR, 2025).

Comin. Ukrajinským odídencom ponúka právne, asistenčné a informačno-poradenské služby. Služby organizácie (napríklad právne poradenstvo) však využívajú aj Ukrajinci, ktorí prišli na Slovensko pred rokom 2022, či cudzinci z iných krajín.

Pre Ukrajincov sa v meste organizujú koncerty a ďalšie kultúrne akcie, ktorých počet sa za posledné tri roky zvýšil. V niektorých kultúrnych alebo vzdelávacích inštitúciách alebo úradoch (napríklad Oddelenie cudzineckej polície PZ Nitra) v meste je k dispozícii preklad najdôležitejších dokumentov a informácií do ukrajinského jazyka. Personálne agentúry v Nitre, ako napríklad Manpower Slovensko s.r.o., organizujú samostatné náborové do práce pre Ukrajincov s prekladom do rodného jazyka, poskytujú pomoc aj pri vybavovaní potrebných dokladov. Pre potreby tohto obyvateľstva sa v Nitre otvorili viaceré ukrajinské obchody s potravinami či služby (napríklad kozmetické salóny). V porovnaní so situáciou pred piatimi rokmi je dnes na uliciach mesta takmer všade možné počuť ukrajinčinu a ruštinu.

Teoretický rámec. Ako už bolo spomenuté, pre mnohých Ukrajincov sa Slovensko stáva tranzitnou krajinou alebo miestom krátkodobej migrácie. Dôvodom môže byť slabšia ekonomická situácia v krajine, nesúhlas s politickým systémom krajiny, prísne legislatívne pravidlá pre cudzincov a iné. Mnohí však na Slovensku zostávajú. Migračné procesy, ale aj samotné dôvody výberu cieľovej krajiny migrantmi sú často vysvetľované za pomoci tzv. *migračných teórií*. V prípade ukrajinského obyvateľstva, najmä ekonomických migrantov, ktorí do krajiny prichádzali pred vojnou v roku 2022, je v tomto kontexte možné použiť najmä teóriu gravitácie, teóriu sietí a teóriu relatívnej deprivácie (Blinova, 2007: 258–267).

Teória gravitácie predpokladá, že ľudia si na presťahovanie často vyberajú krajinu na základe geografickej blízkosti. To vysvetľuje fakt, prečo sa Slovensko, Poľsko a Česká republika stali významnými hostiteľskými krajinami po vypuknutí vojny na Ukrajine, ale aj to, prečo sem Ukrajinci prichádzajú už desaťročia. Kultúrna, mentálna a jazyková blízkosť Ukrajiny a Slovenska môže uľahčiť adaptačné obdobie a proces integrácie tak pre prisťahovalcov, ako aj pre domáce obyvateľstvo krajiny (Blinova, 2007: 258–267).

Teória sietí je vhodná pre viaceré skupiny ukrajinských migrantov, pretože predpokladá, že existujú kontakty medzi tými, ktorí už odišli, a tými, ktorí prichádzajú. Ide napríklad o migrantov prichádzajúcich za účelom zlúčenia rodiny, ale aj o pracovných migrantov alebo študentov, ktorí preferovali Slovensko ako cieľovú krajinu na základe sociálnych väzieb (napríklad príbuzenských alebo priateľských) (Blinova, 2007: 258–267). Týka sa aj odídencom, ktorí prišli na Slovensko na radu príbuzných alebo známych, ktorí sa sem prisťahovali už skôr. Tento vzťah vytvára určitý pocit bezpečia. Ľuďom je jednoduchšie odísť nie do neznáma, ale tam, kde je aspoň niekto známy, kto im v prípade potreby pomôže.

Proces začlenenia do hostiteľskej spoločnosti nie je jednoduchý a môže trvať určitý čas. Jeho dynamika a úspešnosť závisí od mnohých faktorov, vrátane dĺžky pobytu v hostiteľskej krajine, účelu a okolností migrácie, jej povahy alebo psychologických vzorcov správania sa jednotlivca atď. Procesy kontaktu a začleňovania sa do novej kultúry charakterizujeme ako **adaptáciu, akulturáciu a integráciu**.

Prvou fázou, ktorá je charakteristická počiatčným kontaktom s novou kultúrou, je *adaptácia*. Znamená, že prisťahovalec sa snaží pochopiť a zvyknúť si na nový život v novej spoločnosti.

Nasleduje fáza *akulturácie*. Migrant začína riešiť otázky svojej identity a identifikácie. Tieto pojmy je dôležité rozlišovať, pretože jeden je statický a kumulatívny a druhý je dynamický a tvorivý. Identita je osobitný psychický stav (stabilná skúsenosť) jedinca, ktorý vzniká na základe jeho sebazačlenenia do určitej skupiny a uvedomenia si protikladnosti k iným skupinám. Identifikácia a stotožnenie je proces dosahovania identity, znamená vedomé alebo nevedomé hľadanie dôvodov tohto stavu jedincom (Mazur, 2012: 88). Nie je statickým pojmom a môže sa účelovo alebo neúmyselne meniť. Kanadský cross-kultúrny psychológ John Berry (Pavlenko, 2012) opisuje túto fázu ako voľbu spôsobu, ktorým migrant rieši dva problémy resp. vytvára vlastný individuálny pomer dvoch zložiek svojho sociálneho a kultúrneho života v hostiteľskej krajine: udržiavanie kultúry domovskej krajiny a medzikultúrnu komunikáciu. Podľa neho existuje niekoľko typov alebo foriem akulturácie: asimilácia (emigrant sa plne stotožňuje s novou kultúrou a popiera kultúru etnickej menšiny, ku ktorej patrí), separácia (príslušníci etnickej menšiny popierajú kultúru väčšiny a zachovávajú si svoje etnické charakteristiky) a marginalizácia (migrant sa nestotožňuje ani s kultúrou etnickej väčšiny, ani s kultúrou menšiny).

Pod pojmom *integrácia* rozumie Berry (Pavlenko, 2012) identifikáciu prisťahovalca s dominantnou kultúrou a zároveň s jeho starou kultúrou. Bargerová a Divinský (2008: 14) vo svojej štúdii navrhujú nasledujúcu komplexnú definíciu tohto pojmu: „*Integrácia imigrantov do spoločnosti je dlhodobý, multidimenzionálny a dynamický obojstranný proces založený na recipročnom rešpektovaní práv a povinností imigrantov, ako aj majoritnej spoločnosti.*“ Za cieľ tohto procesu sa najčastejšie považuje sebestačnosť migranta v ekonomickej, sociálnej a politickej sfére (Heath – Schneider, 2021). Autori Ager a Strang (2008: 170) považujú za hlavné ukazovatele integrácie oblasť zamestnania, ubytovania, vzdelania a zdravia.⁸

⁸ Existujú rôzne interpretácie pojmov akulturácia a adaptácia. Milton Gordon, na rozdiel od Johna Berryho, asimiláciu rozdeľuje do siedmich štádií a za prvý z nich považuje akulturáciu (Milton, 1964). Predstavitelia Chicagskej sociologickej školy Robert Park a Ernest Burgess považujú asimiláciu za nevyhnutnú fázu začlenenia do domáceho obyvateľstva, ku ktorej dochádza vždy. To je základ tzv. lineárnej alebo klasickej teórie asimilácie (Hirsch, 1943).

Štúdia Lukinej (2012: 8) preukázala, že rôzne akulturačné stratégie môžu fungovať vo vzťahu k rôznym objektom a v rôznych sférach životných aktivít aj súčasne. Napríklad migrant môže prejavovať separačné orientácie v súvislosti s manželstvom, asimilačné tendencie v súvislosti s oblečením a integračné v súvislosti s preferenciami potravín alebo rôznymi sviatkami. Tiež sa prikláňam k názoru, že najpravdepodobnejšia je práve kombinácia viacerých modelov.

Dlhodobý pobyt v novej krajine núti migranta k väčším či menším vnútorným a vonkajším zmenám. Každý má svoju vlastnú mieru adaptability a buduje si už spomínanú rovnováhu medzi novou a starou kultúrou. Pre niektorých je to jednoduchšie, čo urýchľuje proces osvojovania si kultúrnych prvkov hostiteľskej krajiny. Iní ťažšie prijímajú zmeny alebo sa dokonca prispôbujú novej kultúre bez toho, aby nejako spochybňovali alebo menili svoju pôvodnú identitu (Lukina, 2012: 8). Margaret Meadová (1988: 219) opísala takúto situáciu nasledovne: „*Kultúra v detstve môže byť naučená tak úplne a bezpodmienečne a kontakt s príslušníkmi iných kultúr môže byť taký povrchný, nepriateľský alebo zahŕňať také kontrasty, že pocit vlastnej kultúrnej individuality sa môže brániť takmer akejkolvek zmene. Jednotlivci preto môžu dlhé roky žiť medzi členmi iných kultúr, pracovať... s nimi, niekedy sa s nimi dokonca oženit a vychovávať deti bez toho, aby spochybňovali svoju kultúrnu identitu alebo sa ju snažili zmeniť. Ich okolie im to zasa neponúka. Alebo si celé skupiny môžu vytvoriť zvyk obmedzenej migrácie, ako je to v Grécku alebo Číne. Všetci muži, ktorí dosiahli určitý vek, môžu odísť na more, ísť pracovať do baní, vinogradov alebo závodov v inej krajine, pričom svoje ženy a deti nechajú doma. Po niekoľkých generáciách sa vytvoria nové životné návyky v neprítomnosti otcov, ale kultúra, hoci v pozmenenej podobe, sa stále prenáša v plnom rozsahu.*“

Akulturačný stres. Z hľadiska dôvodov výberu cieľovej krajiny migrácie a ťažkostí, s ktorými sa v nej migranti stretávajú, rozlišujú výskumníci a psychológovia u migrantov dve zásadne odlišné skupiny. Tých, ktorí prichádzajú dobrovoľne za rôznymi cieľmi, a tých, ktorí nutne a spontánne utekajú zo svojich domovov. Prví veľmi často spájajú novú krajinu s domovinou alebo miestom, kde si kompenzujú sociálne, ekonomické alebo dokonca psychologické potreby, ktoré neboli uspokojené v rodnej krajine. Vopred vedia, že ich čakajú ťažkosti, a začnú sa na ne dopredu pripravovať. Naopak, druhá skupina, ktorá má strach o život, prekonáva neporovnateľne menšie obavy zo samotnej migrácie, a to niekedy bez toho, aby sa nad tým vôbec stihla zamyslieť. Psychický stav každého jednotlivca je individuálny. Treba však poznamenať, že ťažkosti a stres z migrácie, na ktoré sa dobrovoľní migranti väčšinou vopred pripravujú, potom dobiehajú aj nútených migrantov, a niekedy s väčšou silou, pretože o takejto radikálnej zmene života možno ani neuvažovali (Nurgaleev – Yudin, 2016).

Z tohto dôvodu je potrebné sa v rámci teoretickej časti štúdie venovať aj konceptu „akulturačného stresu“, opisujúcemu pocity, ktoré migranti prežívajú po strete s novou kultúrou v procese akulturácie. Pojem „akulturačný stres“ zaviedol už spomínaný kanadský psychológ John Berry ako alternatívu k známemu a výraznejšiemu stavu „kultúrnemu šoku“ (Berry, 2006: 287–288). Za prejavy akulturačného stresu označujú odborníci a praktickí psychológovia väčšinou sociálnu dezintegráciu a osobnostnú krízu. Sprevádza ho úzkosť, strata pocitu istoty a stability a neistota (Lukina, 2012: 8).

Predpokladáme, že tento pojem je pri opise stavu človeka, ktorý prekonáva ťažkosti migrácie, adaptácie a integrácie, trochu širší a komplexnejší, než pojem „kultúrny šok“, ktorý zaviedol kanadský antropológ Kalervo Oberg (Lukina, 2012: 8). Miera kultúrneho šoku je priamo úmerná „kultúrnej vzdialenosti“ medzi hostiteľskou krajinou a vysielajúcou krajinou (Ovchinnikov – Sultanova, 2016). Preto sa domnievame, že tento fenomén je vo svojich prejavoch výraznejší, zatiaľ čo akulturačný stres sa javí skôr ako dlhodobý sprievodný stresový psychologický stav jednotlivca v dôsledku všetkého, čo pri migrácii prežíva.

Dá sa povedať, že akulturačný stres je celkom prirodzenou etapou v živote migranta. Existujú však prípady, keď sa v dôsledku neho a spolu s ďalšími faktormi môžu objaviť ďalšie, hlbšie psychické a duševné problémy. Môže ísť o posttraumatickú stresovú poruchu, príznaky depresie atď. (Ovchinnikov – Sultanova, 2016) Výskumníci identifikovali faktory zraniteľnosti, ktoré u migrantov častejšie spôsobujú takéto symptómy: vek (puberta, resp. dospievanie má väčší vplyv na vznik duševných porúch); odlúčenie od „drahých“ miest, predmetov, odlúčenie od blízkych; strata známych rolí a ich identifikácie; stres alebo trauma pred migráciou, ktoré závisia od politickej a sociálnej situácie v krajine odchodu; určité (pre migranta subjektívne dôležité) aspekty migračného procesu; nedostatok podpory zo strany predstaviteľov vlastnej kultúry v krajine príchodu (Ovchinnikov – Sultanova, 2016).

Osobitnú situáciu v tomto smere majú odídenci. Najnovšie spoločné výskumy litovských a ukrajinských autorov (Krasilova a kol., 2023: 12) na túto tému uvádzajú niekoľko kľúčových faktorov, ktoré sú v súvislosti s psychologickými a inými ťažkosťami adaptácie charakteristické práve pre ukrajinských odídcov. Medzi nimi sú nasledujúce:

- prehnané očakávania, paternalizmus a často neopodstatnené požiadavky založené na predpoklade, že „si to zaslúžime“;
- nedostatok znalostí o zvykoch, sociálnych normách a základných spoločenských hodnotách obyvateľov hostiteľských krajín, ktoré poskytujú útočisko;
- nedostatok povedomia o skúsenostiach ukrajinskej diaspóry, neschopnosť zapojiť sa do produktívnych interakcií v dôsledku fragmentácie a nedostatku dôvodov na nadviazanie kontaktu;
- absencia skupinovej dynamiky schopnej zabezpečiť rekonštrukciu a korekciu vonkajších skúseností a vnútorného potenciálu jednotlivcov;

- sklon k anómii, vysvetľovaný pocitmi osamelosti a frustrácie (Krasilova a kol., 2023: 12).

Spolu s faktormi „zraniteľnosti“ existujú pri štúdiu migrantov aj tzv. ochranné faktory: sociálna podpora, sociálna integrácia, zachovanie kultúrnej identity a tradičných kultúrnych zvyklostí (rituály, jazyk, náboženské zvyklosti, tradičné činnosti) (Ovchinnikov – Sultanova, 2016). V odbornej literatúre existuje názor, že viera je základom zmysluplnej a cieľavedomej činnosti človeka. Jej úloha ako existenciálneho zdroja je tiež nepochybná, pretože v kritických, krízových a stresových situáciách zostáva viera človeka jedinou oporou, ktorá je schopná uchrániť osobnosť pred vnútorným morálnym a duchovným zrútením (Riazantseva, 2011). Naša štúdia je hlbšie zameraná práve tento ochranný faktor – náboženský život človeka, vrátane jeho vnútornej (osobné náboženské princípy a viera), ale aj vonkajšej (praktickej) stránky, ako pomocného faktora prekonávania akulturačného stresu.

Metodika. Pri výskume viery a náboženstva v živote ukrajinských obyvateľov na Slovensku sme sa opierali hlavne o údaje získané prostredníctvom pološtrukturovaných rozhovorov. Časť informácií sme získali aj na základe pozorovania života farníkov, najmä prostredníctvom pravidelnej účasti na bohoslužbách v miestnom kostole. Techniku rozhovorov sme realizovali so šiestimi respondentmi z pravoslávneho chrámu Sedmopočetníkov slovenských v Nitre. Rozhovory sa uskutočnili v období od júna do septembra 2025. Farníci pochádzajú z rôznych častí Ukrajiny: z Dnipropetrovskej, Vinnytskej, Poltavskej, Sumskej alebo Charkivskej oblasti. Vyberali sme ich zámerne tak, aby prináležali do oboch skupín – dobrovoľní migranti a odídenci. Dvaja z respondentov sú odídenci, traja prišli pred vypuknutím vojnového konfliktu za účelom štúdia alebo práce. Jeden z respondentov je muž a štyri respondentky sú ženy. Skupinu dopĺňa farár miestneho kostola.

Pološtrukturovaný hĺbkový rozhovor s farníkmi obsahoval 25 otázok a bol rozdelený do piatich tematických okruhov: základné informácie o mieste narodenia, dôvody a okolnosti príchodu na Slovensko; náboženský život na Ukrajine; náboženský život po príchode na Slovensko; praktizovanie viery v rodine; vzťahy s ostatnými veriacimi z farnosti. Každý rozhovor trval v priemere jednu hodinu.

Téma vierovyznania je pomerne intímna. Nie každý chce zdieľať svoje osobné duchovné zážitky. Okrem toho cudzincov a osobitne odídcov vnímame ako zraniteľnú skupinu. Preto bola osobitná pozornosť venovaná dodržiavaniu etických noriem výskumu. Respondenti boli vybraní spomedzi pravidelných návštevníkov farnosti. Pre väčšie pohodlie prebiehali všetky rozhovory v rodnom jazyku respondentov – ukrajinčine. Respondenti boli vopred informovaní o účele rozhovoru aj spôsobe spracovania a publikovania zistení. Podpisom tzv. informovaného súhlasu nám udelili súhlas s použitím

osobných údajov. Vyjadrili súhlas aj s použitím svojich skutočných mien. Napriek tomu v texte ich pravé mená neuvádzame. Aby nemohli byť identifikovaní, anonymizujeme aj ďalšie údaje (napríklad názvy miest, univerzít alebo inštitúcií), ktoré počas rozhovorov spomenuli.

Rozhovor s farárom pravoslávneho chrámu Sedmopočetníkov slovanských v Nitre Lukášom Nováčkom sme uskutočnili v septembri 2025. Zhovárali sme sa s ním o histórii a zložení farnosti a živote farskej komunity. Položili sme mu 20 otázok na témy: základné informácie o farnosti; dynamika zmien počtu farníkov do roku 2022 a neskôr; obrady vykonané vo farnosti; účasť na sviatosťach a zmeny v osobnej viere farníkov; špecifiká práce s ukrajinskými farníkmi.

V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že predkladaný výskum je prípadovou štúdiou a sondou do života konkrétnych osôb a jednej náboženskej komunity. V našej práci sme sa opierali o naratívy respondentov, ktoré sa viažu na ich život v rodnej krajine, príchod a život na Slovensku, s osobitným zreteľom na ich religiozitu. Nenárokuje si preto na ich zovšeobecňovanie. Individuálne akulturačné stratégie respondentov nám pomôžu pochopiť význam náboženstva pri začleňovaní do hostiteľskej spoločnosti, identifikovať konkrétne oblasti, v ktorých im praktizovanie náboženstva pomáha najviac, naznačiť osobitosti aj spoločné modely správania sa.

Výskumné zistenia. Religiozita ukrajinského obyvateľstva. Mnohé aspekty života ukrajinského obyvateľstva na Slovensku sú podmienené náboženskou príslušnosťou.

Ukrajinci sú výrazne nábožensky založení. Väčšinu veriacich na Ukrajine tradične tvoria pravoslávni kresťania (Kazmyrchuk, 2024: 35). Podľa údajov sociologického prieskumu z roku 2024 (Náboženská identifikácia Ukrajincov, KMÚS, 2024) sa 70 % obyvateľstva Ukrajiny považuje za pravoslávnych kresťanov. Ďalších 7 % obyvateľov sa hlási k Ukrajinskej gréckokatolíckej cirkvi, 3 % k iným náboženským vyznaniam. Je však potrebné poznamenať, že uvádzať štatistické údaje za roky 2024 – 2025 sa javí ako komplikovaná úloha, najmä v súvislosti s právnou neistotou a porušovaním práv predstaviteľov a veriacich Ukrajinskej pravoslávnej cirkvi – UPC (Ukraine: UN experts warn, UN Human Rights, 2025).

UPC je jediná legitímna a uznaná ostatnými pravoslávnymi cirkvami na svete. Do roku 1990 bola exarchátom (zahraničným útvarom Ruskej pravoslávnej cirkvi – RPC), ale rozhodnutím Rady biskupov RPC získala autonómiu. Po vypuknutí vojnového konfliktu vo februári 2022 sa konal snem UPC (27. mája 2022), ktorý uznal „úplnú samostatnosť a nezávislosť UPC“ (Міфи про УПЦ, Благовіст, 2023).

Okrem kanonickej pravoslávnej cirkvi existujú na Ukrajine aj paralelné náboženské štruktúry, ktoré však nie sú uznané svetovým spoločenstvom pravoslávnych cirkví. Ide o takzvanú Ukrajinskú pravoslávnu cirkev Kyjevského patriarchátu (UPC KP) a Pravoslávnu cirkev Ukrajiny (PCU). UPC KP na čele so samozvaným patriarchom Filaretom vznikla v roku 1992. Vychádzala z tvrdenia, že prechod Kyjevskej metropolie pod jurisdikciu Moskovského

patriarchátu v roku 1686 je neplatný. Cirkev oficiálne zanikla v roku 2018, keď oznámila svoj vstup do PCU, ktorá vznikla v tom istom roku. V roku 2019 Filaret uznal toto rozhodnutie za neaktuálne. Ministerstvo kultúry Ukrajiny však vyhlásilo, že cirkev právne ukončila svoju činnosť (Bochkov, 2023). PCU stále neuznáva prakticky žiadna autokefálna pravoslávna cirkev na svete. Organizácia využíva ukrajinský jazyk počas bohoslužieb a odvoláva sa na množstvo politických naratívov. Táto štruktúra je dnes v centre už spomínaných pogromov v ukrajinských chrámoch UPC a násilia voči jej duchovným.

Pri začleňovaní tohto obyvateľstva do života majoritnej spoločnosti zohráva dôležitú úlohu nielen geografická, ale aj kultúrna blízkosť Ukrajiny k Slovensku. Obe krajiny sú obývané slovanskými národmi, jazyky patria do slovanskej jazykovej skupiny, obe krajiny sú majoritne kresťanské. Podľa Mariie Kazmyrchuk (2024: 50–51) spoločný náboženský rámec uľahčuje niektoré aspekty sociálnej integrácie Ukrajincov na Slovensku.

Podľa sčítania ľudu v roku 2021 sa 56 % obyvateľstva Slovenska považuje za rímskokatolíkov (Sčítanie obyvateľov, domov a bytov, 2021). K pravoslávnym kresťanom sa hlási 50 677 (0,9 %) občanov (Sčítanie obyvateľov, domov a bytov, 2021). Na území krajiny sa nachádza 154 pravoslávnych chrámov, pričom ich počet stúpa zo západu na východ Slovenska v závislosti od rastúceho počtu veriacich pravoslávnej cirkvi. Najviac chrámov je v Prešovskom kraji – 113. Najmenej v Žilinskom a Trenčianskom kraji – po jednom. V Nitrianskom kraji sú dva chrámy (Kostoly Slovenska. Máme 154 pravoslávnych chrámov, 2023). Nachádza sa tu približne 520 gréckokatolíckych kostolov, pričom väčšina z nich je situovaná na východe krajiny (Kostoly Slovenska. Z 520 gréckokatolíckych chrámov, 2023).

Slovenské a české pravoslávie nebolo vždy samostatné. Po druhej svetovej vojne veriaci v Československu požiadali RPC, aby ich vzala pod svoju jurisdikciu. V roku 1951 jej však na žiadosť Posvätej synody vtedajší moskovský patriarcha Alexij udelil autokefáliu. Konštantínopolský patriarchát ju uznal až v roku 1998 vydaním potvrdzujúceho dokumentu – Patriaršieho Tomosu (História Pravoslávnej cirkvi na Slovensku, 2025). Cirkev má štyri eparchie (diecézy): Prešovskú, Michalovsko-košickú, Pražskú a Olomoucko-brněnsku. Celkovo sa pravoslávna cirkev v Českej republike a na Slovensku riadi Ústavou a Vykonávacími predpismi, ktoré boli prijaté 16. októbra 1999 po zasadnutí miestneho snemu (Preambula k ústave, 2025).

Religiozita respondentov v krajine pôvodu. Rozhovory s našimi respondentmi svedčia o tom, že k viere dospeli ešte na Ukrajine a boli aktívnymi účastníkmi náboženského života aj pred príchodom na Slovensko. Vzhľadom na obdobie komunizmu niektorí hovoria, že nevedeli s istotou, či boli pokrstení v útlom veku. V tomto prípade existuje osobitný obrad krstu dospelého človeka. Odídenkyňa, ktorej otec bol v tom čase členom komunistckej strany, v tejto súvislosti povedala, že sa dala pokrstiť pred svadbou, vo veku 20 rokov, pretože nevedela, či bola pokrstená ako dieťa. Prezradila, že v mladosti

„chodila do kostola len na sviatky“. Avšak vedome začala chodiť do chrámu ako 40-ročná, keď zomrel jej manžel. „Rozprávala som sa s priateľkou a ona mi navrhla, aby som s ňou išla do starého ženského kláštora. Súhlasila som. V tomto kláštore sa aj začal môj vedomý duchovný život.“ Spomína na to s obzvlášť vrúcnyimi pocitmi: „Veľmi som milovala nočné bohoslužby v kláštore... Po práci som sa tam začala ponáhľať.“ Respondentka povedala, že veriaci ich kostola zaviedli tradíciu čítania Svätého písma po poradí, teda nepretržite.

Podobný príbeh rozprávala aj druhá odídenkyňa, ktorá bola pokrstená už ako dieťa. Do kostola chodila hlavne počas sviatkov. Po skončení školy sa vydala a presťahovala. Jej manžel zomrel skoro a to bolo pre ňu veľkou ranou. „Kostol neďaleko od domu mi vtedy veľmi pomohol prežiť túto stratu. Proste som tam často chodila a plakala. Spočiatku som si myslela, že ma nebudú chápať, pretože som silno plakala. Podlahy tohto kostola boli zmáčané mojimi slzami. Hanbila som sa s niekým rozprávať. A raz ku mne prišla kostolníčka, objala ma a spýtala sa, čo sa mi stalo. Správala sa ku mne veľmi ľudsky a navrhla mi, aby som chodila častejšie a pomáhala starať sa o kostol. Začala som chodiť sadiť kvety, pripravovať jedlo pre veriacich, predávať sviečky. Až do začiatku vojny (poznámka autora: približne 20 rokov) som tak pokračovala v pomoci v chráme.“ Na Ukrajine praktizovala vieru aj mimo chrámu, doma sa modlila a čítala Sväté písmo.

Ďalší respondent – študent bol pokrstený od detstva, ale k vedomej viere prišiel až v období dospievania: „Pravoslávie mi vštepovali mama a babka od detstva, ale na jednoduchej úrovni. V dospievaní som pocítil akoby volanie zvonku, od Boha, a veľmi som chcel ísť do chrámu. Nikto ma nepozval, ale sám som chcel. Najprv to bolo ťažké, lebo bolo veľa pre mňa nezrozumiteľných vecí, bohoslužby boli dlhé. Ale prešiel som veľmi dobrú cestu k zbožnosti.“ Onedlho začal pomáhať vo svojom chráme: „Aktívne som sa podieľal na živote svojej farnosti. Bola to katedrála, kde som dva roky (poznámka autora: pred príchodom na Slovensko) slúžil ako oltárnik u metropolitu.“ Aj mimo chrámu praktizoval svoju vieru modlitbou a čítaním Svätého Písma.

Obe pracovné migrantky začali chodiť do kostola ešte na Ukrajine. Jedna z nich sa vyjadrila: „Navštevovala som chrám od troch rokov s mamou a babičkou. Čítala som Sväté Písmo. Ešte som veľa vecí nechápala, ale to sa stalo základom mojej viery.“ Ďalšia nás informovala, že v ukrajinskej farnosti bola dirigentkou cirkevného zboru.

Ako môžeme z rozhovorov vidieť, že respondenti vedome prešli k viere až v dospelom veku a to aj napriek tomu, že boli pokrstení v detstve. Traja z nich poukázali na súvislosť medzi rozhodnutím začať pravidelne chodiť do chrámu s kritickými životnými okolnosťami a zlomovými momentmi, ako aj na to, že im viera pomohla prekonať tieto ťažkosti. Výpovede farníkov na túto tému tak potvrdzujú vyššie uvedenú tézu (Riazantseva, 2011), že v kritických a krízových situáciách sa viera stáva oporou pre človeka.

Príchod na Slovensko a do Nitry. Niektorí účastníci rozhovorov poukázali

na to, že príchod na Slovensko a obdobie bezprostredne po ňom boli pre nich náročné. „Do Slovenska som prišla s ťažkosťami a problémami.“ – spomína respondentka, ktorá na Slovensko prišla za prácou v roku 2021. Prácu si našla v automobilovom priemysle v Nitre. Osvetlila nám, že krátko pred príchodom na Slovensko sa na určitý čas vzdialila od aktívneho praktizovania viery: „Keď som v 15 rokoch odišla študovať do mesta, každodenné povinnosti sa stali dôležitejšími ako návšteva chrámu. Postupne som prestala chodiť do chrámu úplne.“ Po období krízy duchovného života sa opäť obrátila k viere. Sťahovanie na Slovensko a život v novej krajine boli pre ňu náročným životným obdobím. Oporu preto znovu začala nachádzať v chráme: „Hneď som začala hľadať pravoslávny chrám. Božiu podporu som potrebovala viac ako kedykoľvek predtým.“

Druhá z respondentiek, ktorá po príchode na Slovensko v roku 2020 najskôr nastúpila na univerzitné štúdium sa vyjadrila, že „odišla bez toho, aby sa plánovala vrátiť“, pretože na Ukrajine sa stretla s nepochopením v profesionálnej sfére: „Stále som sa zdokonaľovala ako učiteľka, chodila som na kurzy humannej pedagogiky. Stále som hovorila, že dnešné deti potrebujú zásadne nový prístup. Ale môj prístup nebol v škole akceptovaný.“ Pre ňu bolo obdobie po príchode ťažké aj z finančného hľadiska. Hovorí však, že nikdy nestrácala vieru, čo jej veľmi pomohlo: „Len vďaka Bohu som prežila to strašne ťažké prvé obdobie. Stále som si opakovala, že On sa o mňa postará.“ V meste hneď našla pravoslávny kostol a začala sa aktívne zapájať do života farnosti, kde jej kňaz a farníci ochotne pomohli, keď sa dozvedeli o jej problémoch: „Onedlho mi kňaz z toho chrámu spolu s farníkmi, keď videli moje ťažkosti a hanblivosť poprosiť, sami ponúkli pomoc, čo ma vtedy doslova zachránilo.“ „Náš kňaz (poznámka autora: z predchádzajúceho mesta) sa postaral o to, aby ma zveril priamo otcovi Lukášovi (poznámka autora: Nováčkovi), ktorý ochotne prijal moje želanie pomáhať v kostole.“

Ďalší respondent prišiel na Slovensko vo veku 16 rokov ako uchádzač o vysokoškolské štúdium. Najskôr býval v inom meste, neskôr sa s matkou presťahoval do Nitry. Jedna z respondentiek – odídenkyňa uviedla, že do Nitry prišla, pretože tu už mala príbuzného, ktorý odišiel na Slovensko predtým študovať. Okrem toho jej dcéra už dlhší čas žila v Česku. Opustila Ukrajinu desiaty deň po vypuknutí bojov. Prešla veľmi silným obdobím stresu. Ako sama priznala, „celý rok o tom nemohla hovoriť bez slz“. Od pracovníkov organizácie Blue Dot Comin, ktorí jej poskytli psychologickú pomoc, sa dozvedela o existencii pravoslávnej farnosti v Nitre. Začala tam chodiť najskôr sporadicky a potom pravidelne. Pri spomienke na náročnú cestu na Slovensko povedala, ako naskočili s dcérou do vozňa evakuačného vlaku. Približne 20 hodín cestovali v stoji bez vody a jedla do iného mesta, aby najprv prekročili hranicu do Poľska. „Ludia hádzali na nástupište kočíky a s deťmi v náručí naskakovali do preplneného vagóna. Keby nebolo pomoci Bohorodičky, neviem, čo by sa mi vtedy stalo!“

Syn ďalšej respondentky – takisto odídenkyne, odišiel na Slovensko ešte

pred začiatkom vojenského konfliktu. Najskôr za ním poslala mladšiu dcéru a potom, keď si na Slovensku našla prácu, odišla sem aj ona sama. Povedala, že najskôr sa ocitla v malom maďarskom mestečku na hranici so Slovenskom, kde nebol pravoslávny kostol. Odtiaľ chodila za prácou na Slovensko. Následne sa presťahovala do Nitry.

Dva posledné opísané prípady respondentiek – odídencýň je možné považovať za príklad využívania sietí pri výbere cieľovej krajiny. Ženy odišli tam, kde už mali určité väzby. Viacerí z respondentov sa rozhodli pre Slovensko na základe geografickej a kultúrnej blízkosti. Ich rozhodovanie by sme preto mohli vysvetliť aj za pomoci tzv. gravitačnej migračnej teórie. V prípade respondentov, ktorí boli vojnou donútení svoju krajinu opustiť, zohráva dôležitú úlohu aj faktor tlaku. V momente ohrozenia a nebezpečenstva nemali čas na systematický a cieľavedomý výber cieľovej krajiny. Situáciu riešili výberom priestorovo blízkej krajiny, v ktorej mali vytvorené sociálne alebo rodinné kontakty.

Túto fázu migrácie vnímali tri respondentky ako zlomový a pomerne náročný moment z hľadiska jej samotnej realizácie aj psychického vypätia. Zvládnuť tieto situácie a získať vnútornú podporu im pomohlo vyhľadanie chrámu a neustále obracanie sa k viere. V tomto prípade môžeme poukázať aj na ďalší dôležitý aspekt: podporu a vzájomnú pomoc zo strany farníkov vo všeobecnosti (nielen v kontexte migrácie).

Chráam Svätých Sedmopočetníkov slovanských PCO v Nitre. V meste Nitra sa nachádza 37 kostolov a miest na bohoslužby predstaviteľov kresťanských komunit (Bohoslužby, 2025). Medzi ne patrí aj pravoslávny chrám Svätých Sedmopočetníkov slovanských. Kvôli jeho prebiehajúcej výstavbe sa bohoslužby v súčasnosti konajú v náhradnom bohoslužobnom priestore na adrese Mostná 13.

Farnosť Sedmopočetníkov slovanských bola založená 30. mája 2010 a patrí k autokefálnej (nezávislej) Pravoslávnej cirkvi v českých krajinách a na Slovensku (PCČZS). Bohoslužby v kostole sú organizované niekoľkokrát týždenne. Večerné bohoslužby sa konajú pondelok, stredu, piatok a sobotu o 17. hodine. Po niektorých bohoslužbách majú veriaci možnosť spovede. V nedeľu o 10. hodine sa koná svätá liturgia s prijímaním. Liturgie sú organizované aj počas sviatočných dní. Podľa slov miestneho farára sa počas prvých 12 rokov fungovania farnosti vystriedali 4 bohoslužobné priestory: „*Spočiatku tu bolo len päť alebo šesť farníkov. Potom sme nemohli platiť nájom, tak sme sa presťahovali do kaplnky na mestskom cintoríne, kde nás už bolo spolu asi 20 – 30 ľudí. Tam sme slúžili osem rokov. Potom sme sa presťahovali do týchto priestorov na Mostnej 13, kde sme aj teraz.*“ Časom sa podľa neho počet farníkov postupne zvyšoval. Všimol si to najmä po obrovskej príleve Ukrajincov v roku 2022. Túto dynamiku **popisuje** nasledovne: „*Najprv sa v roku 2022 objavil veľký prílev veriacich. Ak sa predtým na Veľkú noc (poznámka autora: keď zvyčajne prichádza najviac ľudí) v chráme schádzalo 50 – 60 farníkov,*

v roku 2022 ich bolo už 600! Potom nastal mierny pokles, pretože veľa ľudí zo Slovenska odišlo. Teraz však opäť pozorujem postupný nárast, pretože k nám začínajú prichádzať tí, ktorí o existencii farnosti nevedeli.“

Kňaz opisuje aj etnickú a demografickú skladbu svojich farníkov: „*Do chrámu chodí stále asi 200 ľudí, každú nedeľu. Väčšina z nich sú pracujúci a študujúci, takže ich počas týždňa nechodí veľa. Sú to ľudia v priemere 35 – 40 rokov. Viac žien, samozrejme. Väčšina chodí spolu s rodinami aj v niekoľkých generáciách.*“ Podľa neho dnes Ukrajinci tvoria základ farnosti: „*Najviac máme Ukrajincov, hlavne odídenecov. Ďalej sú tu Slováci, Srbi, jeden Gruzinec a dve farničky z Bieloruska.*“ V odpovedi na otázku týkajúcu sa konkrétne ukrajinských farníkov pán farár tiež poznamenal, že pri práci s nimi nemá žiadne ťažkosti.

Z našich pozorovaní je taktiež zjavné, že chrám je navštevovaný najmä ženami. V prípade odídenecov je to spôsobené aj legislatívnymi predpismi, ktoré neumožňujú väčšine mužského obyvateľstva opustiť Ukrajinu počas prebiehajúceho vojnového stavu. Aj z tohto dôvodu sa medzi pracovnými migrantmi a študentmi vyskytujú vo väčšej miere aj veriaci mužského pohlavia. Ženy v oboch skupinách aj napriek tomu prevládajú. Medzi pracovnými migrantmi a študentskými migrantmi, ktorí navštevujú farnosť, je zriedkavejší výskyt starších ľudí. Tento jav je typický skôr pre odídenecov. Táto tendencia sa dá vysvetliť tým, že starší ľudia sa zvyčajne ťažšie rozhodujú pre dobrovoľné presťahovanie. Preto je pre nich nútená migrácia typickejšia ako dobrovoľná.

Praktizovanie viery na Slovensku – návšteva chrámu. V nasledovnej časti sa pokúsime opísať vplyv migračnej skúsenosti na religiozitu respondentov. Jeden z opýtaných pôsobil pred príchodom na Slovensko ako oltárnik. V tejto práci pokračoval aj v nitrianskom chráme. Aj po presťahovaní do iného mesta stále aspoň občasne prichádza aj na bohoslužby do Nitry. Vyjadril sa, že „*podstata* (jeho) náboženského života sa nezmenila“ po presťahovaní sa do nového prostredia. „*Zmenilo sa vnímanie cirkvi.*“ Túto myšlienku vyjadril v súvislosti s tým, že na Slovensku je veľa pravoslávnych farností, kde sú kostoly veľmi malé alebo sa nachádzajú v prispôbomých priestoroch. To ho podnietilo zamyslieť sa nad podstatou duchovného života: „*Pochopil som a upokojil sa, že aj na Ukrajine som chodil ku Kristovi do chrámu (a nie kvôli výzdobe a iným prvkom).*“

Respondentke, ktorá prišla do Slovenska pracovať, pomohlo prekonať počiatočné adaptačné ťažkosti to, že začala venovať väčšiu pozornosť duchovnému životu. Našla pravoslávny chrám v Nitre a začala ho navštevovať: „*Z každej nedeľnej bohoslužby som odchádzala šťastná. Cítila som, ako sa moje problémy riešia, presne som vedela, že ma Boh podporuje. Postupom času sa návštevy chrámu stali pre mňa potrebou a túžbou byť s Bohom.*“ Po čase jej otec Lukáš dal požehnanie spievať v kostolnom zbore. Dnes o nitrianskej farnosti hovorí: „*Pravoslávny chrám (poznámka autora: v Nitre) bol akoby niečo známe a rodné z môjho detstva.*“ Navyše tvrdí, že medzi veriacimi tohto chrámu sa cíti už „*nie ako doma na Ukrajine, ale ako v takom „dome“, ktorý si*

vedome vytvorila a v ktorom sa sformovala ako osobnosť.“ Ďalšia oslovená sa vyjadrila v podobnom duchu: „*Ak by (poznámka autora: mne) teraz kamaráti z ukrajinskej farnosti navrhli, aby som sa k nim presťahovala niekam do zahraničia, musela by som veľmi dlho premýšľať, pretože tu (poznámka autora: v nitrianskej farnosti) sa už cítim ako doma.*“

Domnievame sa, že na pociťte respondentov, ktorí sa v nitrianskom chráme cítia „ako doma“, má veľký podiel hlavne podobnosť vonkajšej liturgickej stránky (ikony, pravoslávny liturgický poriadok, cirkevnoslovanský jazyk) a prostredie rovnako zmýšľajúcich ľudí a krajanov. Aspekt cirkevných tradícií je taktiež veľmi dôležitý. Ich podobnosť prináša respondentom aspoň čiastočne pocit domova.

V mnohých náboženských prvkoch ukrajinského a slovenského pravoslavia nachádzame však nielen spoločné črty, ale aj niektoré rozdiely. Bohoslužby sa v kostoloch PCČZS konajú v cirkevnoslovanskom jazyku. Rovnako, ako aj v niektorých iných autokefálnych pravoslávnych cirkvách, aj v slovenskej cirkvi sa používa juliánsky kalendár, ktorý zaostáva za gregoriánskym o 13 dní. Vedenie cirkevného kalendára vrátane uctievania určitých svätých v konkrétne dni, ako aj výpočtu čítania úryvkov zo Svätého písma sa v niektorých aspektoch líši od toho, ktoré sa vyvinulo napríklad na Ukrajine. Okrem toho sa môžu líšiť aj dĺžka trvania a štruktúra niektorých bohoslužieb, hoci základ zostáva rovnaký. Rozdiely existujú aj v niektorých tradíciách oslavy cirkevných sviatkov. Napriek tomu sú kanonická UPC i Pravoslávna cirkev v českých krajinách a na Slovensku stále v eucharistickej jednote. To znamená, že veriaci UPC môžu bez prekážok pristupovať k svätému prijímaniu v kostoloch PCČZS a naopak.⁹

Otec Lukáš sa vyjadril, že Ukrajinci prinášajú do miestnej farnosti aj svoje vlastné tradície. Ako príklad uvádzame jednu z opýtaných odídenkyň, ktorá navrhla zaviesť tradíciu „zapivky“ (pitia špeciálneho nápoja po prijímaní), ako je to zvykom na Ukrajine. Recept na nápoj priniesla z púte do Soloveckého kláštora (poznámka autora: Rusko) pred viacerými rokmi.

Miestny kňaz spolu so svojou manželkou – matkou Zuzanou – sa migrantom snaží uľahčiť život v hostiteľskej krajine, a to najmä vyžívaním a kombináciou prvkov oboch krajín. „*Moja úloha je okrem iného pomáhať všetkým prichádzajúcim farníkom zjednodušiť proces integrácie v rôznych smeroch.*“ Z tohto dôvodu v chráme veľmi často zaznievajú aj slovenské pravoslávne spevy, modlitby a životopisy slovenských a českých svätých. Tieto snahy jedna z respondentiek zhodnotila nasledovne: „*Zaujímajú ma ich (poznámka autora: slovenské) tradície, spevy, dokonca som tu chodila na ľudové tance.*“ Vyjadrila sa, že kázne kňazov jej pomohli naučiť sa jazyk, pretože sa vždy snažili hovoriť pomaly a zrozumiteľne. Respondenti konštatovali, že vzhľadom na podobnosť jazykov a takmer identické bohoslužobné predpisy nemali problémy s porozumením v nitrianskej farnosti. Využívanie a syntéza ukrajinských a slovenských

⁹ Toto pravidlo sa však nevzťahuje na farníkov nekanonickej organizácie (PCU).

kultúrnych prvkov v liturgii sa stáva akýmsi akcelerátorom akulturačných procesov. Miestny kostol sa tak podľa nášho názoru mení na interkultúrny priestor, ktorý prepája ľudí so spoločnou ideou a vierou.

Výrazne k tomu prispieva aj snaha o vytváranie komunity – farského spoločenstva. Podľa slov farára Nováčka chodia farníci do kostola prevažne s celými rodinami: od starších generácií až po novorodencov. V chráme je možné pozorovať snahu rodičov vstúpiť deťom od útleho veku kresťanské hodnoty. Niektorí z nich zapájajú svoje malé deti do cirkevných aktivít a obradov. Traja z našich respondentov majú deti a už aj vnúčatá. K tejto otázke sa vyjadrili jednoznačne: vieru vstúpajú hlavne osobným príkladom, snažia sa však netlačiť na mladú generáciu, pretože by to mohlo uškodiť.

Z výskumov Ovchinnikova a Sultanovej (2016) je zrejme, že ľudia ľahšie prežívajú nepriaznivé okolnosti a ťažké obdobia, ak sú súčasťou komunity, kde môžu požiadať o radu. Medzi takéto ťažkosti možno oprávnene zaradiť náročné obdobie akulturácie a s ňou spojené psychické zaťaženie. Toto tvrdenie podopierajú aj zistenia z nášho výskumu. V pravoslávnom chráme v Nitre vznikla komunita, kde ľudia môžu nadväzovať sociálne kontakty, pomáhať si a navzájom si byť oporou. Ako hovorí kňaz: „*Farníci si často zdieľajú o svojich životných ťažkostiach, prichádzajú za radou. Nakoniec chodia do kostola v nádeji, že tu dostanú aj praktické rady: ako sa dostať na cudzineckú políciu, napríklad, a tak ďalej.*“ Ukrajinci, ktorí sú na Slovensku už dlhšie, sa môžu v kostole podeliť o svoje skúsenosti. „*Pamätám si, aké to bolo pre mňa ťažké hneď po príchode (poznámka autora: na Slovensko). Nechcem, aby to zažili aj ostatní. Preto sa vždy snažím pomáhať, ako viem.*“

Respondenti poukazujú na dobré vzťahy v rámci komunity ako celku a udržiavajú vzájomné kontakty aj mimo cirkevného života. Niektorí si v kostole našli priateľov. Mnohí z nich sa zúčastňujú stretnutí a slávnostných hostín na počesť náboženských sviatkov, ktoré farnosť organizuje. Okrem toho, odídenici lákajú do chrámu aj ďalších ukrajinských migrantov. „*Niektoré ukrajinské ženy, ktoré prišli na Slovensko pred rokom 2022, začali chodiť do chrámu s prílevom odídenčov, pretože si tu našli mnoho kamarátok.*“ – uviedol farár Nováček.

Vychádzajúc z týchto zistení sa domnievame, že kontakty, ktoré migranti nadväzujú v chráme, katalyzujú aj ich integráciu v sociálno-ekonomickej a administratívnej sfére. Ľudia si vymieňajú skúsenosti s hľadaním práce, bývaním, možnosťami vzdelávania, vybavovaním dokladov atď.

V tunajšej komunite našli mnohí svoje miesto aj ako vykonávatelia povinností a pomocníci. Rovnako je to aj v prípade našich respondentov, ktorí sa aktívne zapájajú do života farnosti. Niektorí pomáhajú miestnemu farárovi pri oltári, iní pripravujú tradičný nápoj po svätom prijímaní, ďalší vedú cirkevný obchod a spievajú v cirkevnom zbore. Každý poskytuje túto pomoc podľa svojich možností a na dobrovoľnej báze. Angažovanosť je podľa nás významným faktorom v procese prekonávania psychického diskomfortu a ťažkostí spôsobených migráciou. Farníkom dáva prítomnosť

a aktivity v komunite pocit príslušnosti k obci, pocit uspokojenia z plnenia povinností a pocit uplatnenia. Nemusia sa tak príliš koncentrovať na znepokojujúce udalosti vo svojom živote. „Som súčasťou farnosti. Už sme spolu tolko prežili!“ – hovorí účastníčka rozhovoru.

Z rozhovorov aj pozorovaní vyplýva, že v chráme a v rodinnom prostredí používajú ukrajinskí respondenti kombináciu viacerých jazykov. S ostatnými Ukrajincami, s ktorými sa stretávajú v chráme, najčastejšie komunikujú ukrajinsky alebo rusky, v závislosti od jazykových kompetencií aktérov a situácie. Ku komunikácii využívajú aj tzv. suržyk. Jeho základom je ukrajinská gramatika a výslovnosť, v lexike však prevažuje ruština. Prípadne naopak, základom je ruský jazyk a ukrajinská lexika. Pri osobných modlitbách v domácom prostredí využívajú niektorý z týchto jazykov, prípadne slová a formulácie z cirkevnoslovanského jazyka. S miestnym farárom a slovenskými farníkmi sa zhovárajú slovensky, využívajú aj slová cirkevnoslovenčiny. Čo sa týka príslušnosti ku konkrétnej vetve pravoslávia, štyria respondenti vyjadrili svoju príslušnosť a podporu Ukrajinskej pravoslávnej cirkvi. Jedna respondentka sa k tejto téme nevedela vyjadriť.

Praktizovanie viery v domácom prostredí. Účastníci rozhovorov praktizujú náboženský život aj v domácom prostredí. Pravidelne sa modlia a slávia náboženské sviatky podľa tradícií. Vo svojich príbytkoch majú umiestnené ikony, modlitebné knihy a Sväté Písmo. Jeden z respondentov – študent dodnes pokračuje vo svojom modlitebnom pravidle, ktoré vypracoval na Ukrajine: „*Pre mňa bolo vždy hlavnou zložkou (poznámka autora: domáceho praktizovania náboženstva) čítanie Evanjelia podľa praxe jedného z mníchov z Kyjevsko-Pečerského kláštora, ktorý sa krátko modlil za svojich blížnych po prečítaní niekoľkých kapitol. Trvá to do 20 minút, ale je to obrovský pokrok v duchovnej praxi. Pomáha to zotrvať od omše k omši.*“ Ďalšia z respondentiek – odídennyňa nosí malé ikonky vždy so sebou. Vyjadrila sa, že sa modlí každý deň, niekedy aj „*potichu cestou do práce*“. Ďalšia zúčastnená odídennyňa pokračuje v tradícii čítania Evanjelia striedavo s veriacimi svojho chrámu na Ukrajine. V súčasnosti spolu komunikujú v skupine na internete. Iná opýtaná komentovala domáce modlenie nasledovne. „*Neustále sa modlím. Na Boha myslím vždy.*“

Význam viery v procese adaptácie a akulturácie. Spôsob, akým respondenti prežívajú jednotlivé fázy adaptácie a akulturácie, prípadne definujú akulturačné problémy, podmieňuje aj samotný dôvod migrácie a okolnosti, ktoré ju sprevádzali. Respondenti, ktorí na Slovensko prišli kvôli práci alebo štúdiu, sa v súvislosti s integráciou zmiňujú predovšetkým o práci a sociálnej sfére. V rozprávaniach odídenčov sú početnejšie najmä témy spojené s traumou. Na základe výskumu môžeme konštatovať, že obe skupiny respondentov sa s akulturačnými prekážkami vysporadúvajú aj pomocou viery, prejavujú rovnakú túžbu po chráme a vedení náboženského života. Spoločnou charakteristikou všetkých respondentov je jednoznačne ich hľadanie opory a stability v živote a v konkrétnych ťažkých situáciách. „*Nedokážem si ani predstaviť, ako by som to všetko (poznámka autora: etapy akulturácie) prežila, keby som nebola veriaci,*“.

Zo spracovaného materiálu je možné vyvodiť, že akulturačný stres a problémy s adaptáciou pomáhajú respondentom prekonať aj religiozita a osobná viera. V tomto procese sú účinné viaceré oblasti, stratégie alebo nástroje:

- viera pôsobiaca ako vnútorná opora a pilier, ktoré poskytujú človeku v ťažkých životných situáciách;
- aktívne chrámové a domáce praktizovanie viery (modlitba, čítanie Svätého písma, púte atď.);
- aktívna účasť na živote farnosti a poskytovanie malej pomoci v kostole;
- prítomnosť komunity rovnako zmýšľajúcich ľudí a vzájomná pomoc v jej rámci;
- pocit „dôverného miesta“, „ako doma“;
- vytvorenie interkultúrneho priestoru, ktorý otvára dvere k vzájomnému porozumeniu a šíreniu kultúrnych prvkov predstaviteľov rôznych náboženských komunít v rámci denominácie.

Záver. Ukrajinská výskumníčka Mariia Kazmyrchuk (2024: 49 – 50) vo svojej štúdií o religiozite ukrajinských odídenčov nazýva náboženstvo „*facilitátorom*“ a dokonca „*klúčovým ukazovateľom adaptačného potenciálu odídenčov*“. Predpokladáme, že sa to týka aj ostatných ukrajinských migrantov, ktorí prišli pred vojnou. Na základe vykonaného výskumu sa môžeme domnievať, že toto tvrdenie je správne. Úloha viery a religiozity je skutočne významná. Z výpovedí respondentov vyplýva, že viera pomáha človeku, ako opora a faktor psychologickej odolnosti pri extrémnej psychickej záťaži. Modlitba a návšteva chrámu, interkultúrna syntéza, komunikácia s rovnako zmýšľajúcimi ľuďmi, vzájomná pomoc a rady, účasť na cirkevnom živote a plnenie určitých dobrovoľných povinností – to všetko sú katalyzátory prekonávania stresu v procese adaptácie a neskôr integrácie. Je to tak, nielen preto, že viera dáva človeku vnútornú silu a neustálu podporu, ale aj preto, že stretnutie rovnako orientovaných ľudí v rámci farnosti pomáha rýchlejšie nájsť odpoveď na znepokojujúce otázky týkajúce sa života v novej krajine, pomáha nájsť si priateľov, partnerov a tak budovať nový život v novej krajine a spoločnosti, postupne sa stávajú jej plnoprávnym členom. Predpokladáme, že vzhľadom na uvedené argumenty bude viera a náboženskosť ukrajinského obyvateľstva na Slovensku rásť.

Literatúra a pramene:

- AGER, A. – STRANG, A.: *Understanding Integration: A Conceptual Framework*. In: *Journal of Refugee Studies*, Volume 21, Issue 2, 2008 [online] (cit. 25-09-2025)
Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/31174952_Understanding_Integration_A_Conceptual_Framework
- BAHNA, M. – FEDAKOVA, D. – KENTOŠ, M. – LASTICOVA, B.: *Люди з України у Словаччині: від прийняття до інтеграції*. 2025 [online] (cit. 28-10-2025) Dostupné

- na <https://www.sav.sk/uploads/monography/81/504/fulltext/10081056LJUDY%20Z%20UKRAJINY%20U%20SLOVA%C4%8C%C4%8CYNI%20-%20UA.pdf>
- BERRY, J.: *Handbook of Multicultural Perspectives on Stress and Coping*. 2006 [online] (cit. 25-09-2025) Dostupné na: https://link.springer.com/chapter/10.1007/0-387-26238-5_12
- BLINOVA, M.: *Международные миграционные процессы: аналитический обзор*. 2007 [online] (cit. 26-09-2025) Dostupné na: https://web.archive.org/web/20100525030426/http://journal.socio.msu.ru/pdf/soc_mag-3-4_2007.pdf#page=258
- BOCHKOV, P.: *Украинская православная церковь Киевского патриархата в 2018–2023 годы*. In: *Christian Schism Review*, 2023, vol. 1, no. 1 [online] (cit. 28-10-2025) Dostupné na: <https://drive.google.com/file/d/1hgTzIcptx0g8otHv3CrhoDqGRcPDjVsn/view Bohoslužby>. [online] (cit. 15-08-2025) Dostupné na: <https://www.nitra.eu/8675/bohosluzby>
- BARGEROVÁ, Z., DIVINSKÝ, B.: *Integrácia migrantov v Slovenskej republike. Výzvy a odporúčania pre tvorcov politik*. IOM, Bratislava, 2008
- Dočasné útočisko. Štatistický prehľad celkového počtu platných tolerovaných pobytov cudzincov na území SR s účelom dočasné útočisko v členení podľa jednotlivých okresov, veku a pohlavia*. [online] (cit. 18-04-2025) Dostupné na: <https://www.minv.sk/?docasne-utocisko>
- Dočasné útočisko. The UN Refugee Agency UNHCR: Help Slovakia* [online] (cit. 26-04-2025) Dostupné na: <https://help.unhcr.org/slovakia/sk/information-for-people-coming-from-ukraine/temporary-protection>
- Dva roky od vypuknutia vojny sa ľudia z Ukrajiny cítia na Slovensku prijatí, ale žijú v neistote*. 2024, *Slovenská akadémia vied* [online] (cit. 26-04-2025). Dostupné na: https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=services-news&source_no=20&news_no=11765
- GORDON, M.: *Assimilation in American life*. 1964 [online] (cit. 28-10-2025) Dostupné na: https://ia601408.us.archive.org/0/items/in.ernet.dli.2015.118948/2015.118948.Assimilation-In-American-Life_text.pdf
- HEATH, A. – SCHNEIDER, S.: *Dimensions of migrant integration in Western Europe*. *Frontiers in Sociology*, 2021, roč. 6, článok 510987. [online] (cit. 09-10-2025) Dostupné na: <https://www.frontiersin.org/journals/sociology/articles/10.3389/fsoc.2021.510987/full>
- HIRSCH, W.: *Assimilation as Concept and as Process*. In: *Social Forces*, Vol. 21, No. 1, 1943 [online] (cit. 28-10-2025) Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/i344166>
- História pravoslávnej cirkvi na Slovensku*. [online] (cit. 28-10-2025) Dostupné na: <https://orthodox.sk/pravoslavna-cirkev/historia/>
- JAKEŠOVÁ, E.: *Vystahovalectvo. Fond tradičnej ľudovej kultúry*. 2011 [online] (cit. 25-04-2025) Dostupné na: https://fondtlk.sk/sk/detail-sluk_us_auth-h7329-vystahovalectvo/?qt=mg
- KAZMYRCHUK, M.: *The Religiousness of Ukrainian Refugees in Slovakia as an Indicator of Their Adaptive Potential to Cultural Integration*. 2024 [online] (cit. 22-09-2025) Dostupné na: https://toolkit.ecn.cz/img_upload/026d410a60dc2204c142638c7485d657/03-kazmyrchuk.pdf
- Kostoly Slovenska. Máme 154 pravoslávnych chrámov, ďalších sedem je vo výstavbe*. 2023, [online] (cit. 15-08-2025) Dostupné na: <https://svetkrestanstva.postoj.sk/126117/mame-154-pravoslavnych-chramov-dalsich-sedem-je-vo-vystavbe>
- Kostoly Slovenska. Z 520 gréckokatolíckych chrámov stojí drvivá väčšina na východe krajiny*. 2023, [online] (cit. 15-08-2025) Dostupné na: <https://svetkrestanstva.postoj.sk/123758/z-520-greckokatolickych-chramov-stoji-drviva-vaecsina-na-vychode-krajiny>
- KRASLOVA, Y. – PROSKURNIA, A. – VAKULENKO, O. L. – VASKIVSKA, S.: *Psychological Adaptation Issues Among Ukrainian Refugees and Internally Displaced Persons During the Russian-Ukrainian War: Causes and Consequences*. In: *Sociologia E Ricerca Sociale*, Issue 133, 2023 [online] (cit. 10-04-2025) Dostupné na: <https://www.researchgate.net/>

- publication/382158911_Psychological_adaptation_issues_among_Ukrainian_refugees_and_internally_displaced_persons_during_the_Russian-Ukrainian_war_causes_and_consequences*
- KUCHARENKO, R.: *Українці у Словаччині. Всеукраїнський інформаційно-аналітичний місячник. Міграція*, 2015 [online] (cit. 26-04-2025) Dostupné na: <https://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-slovakia/>
- LETAVAJOVÁ, S. – DIVINSKÝ, B.: *Náš spoločný domov. Migrácia a rozvoj na Slovensku*. 2019 [online] (cit. 02-05-2025). Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/Boris-Divinsky/publication/335754785_NAS_SPOLOCNY_DOMOV_MIGRACIA_A_ROZVOJ_NA_SLOVENSKU/links/5d79b46f299bf1cb80997a41/NAS-SPOLOCNY-DOMOV-MIGRACIA-A-ROZVOJ-NA-SLOVENSKU.pdf
- LETAVAJOVÁ, S. – HEČKOVÁ CHLEBCOVÁ, A. – KRNO, S. – BOŠELOVÁ, M.: *Novodobé migrácie vo verejnej, mediálnej a politickej diskusii*. 2020 [online] (cit. 26-09-2025) Dostupné na: https://migrantintegration.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-05/Novodobe_migracie_vo_verejnej_medialnej1.pdf
- LUKINA, A.: *Поликультурное образование. Курс лекций*. 2012 [online] (cit. 25-09-2025) Dostupné na: <https://studfile.net/preview/9795427/>
- MAZUR, E.: *Проблема соотношения понятий «Идентичность», «Идентификация» и их психологическое содержание*. 2012 [online] (cit. 22-09-2025) Dostupné na: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-sootnosheniya-ponyatiy-identichnost-identifikatsiya-i-ih-psihologicheskoe-soderzhanie>
- MEADOVÁ, M.: *Культура и мир детства. Избранные произведения. Preklad z ang. do rus. Y. ASEEVY*. 1988 [online] (cit. 25-09-2025) Dostupné na: <http://base.dnsgb.com.ua/files/book/kultura-i-mir-detstva.pdf>
- NURGALEEV, V. – YUDIN, P.: *Психологические особенности мигранта и факторы, влияющие на них*. 2016, [online] (cit. 10-07-2025) Dostupné na: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-migranta-i-factory-vliyauschie-na-nih>
- OVCHINNIKOV, A. – SULTANOVA, A.: *Взаимосвязь религиозности с аффективными нарушениями и посттравматическим стрессовым расстройством у трудовых мигрантов*. 2016 [online] (cit. 25-09-2025) Dostupné na: <https://journals.eco-vector.com/1027-4898/article/view/13988>
- PAVLENKO, O.: *Акультурация и адаптация иммигрантской молодёжи*. 2012 [online] (cit. 22-09-2025) Dostupné na: <https://scr.hse.ru/news/51883758.html>
- Preambula k ústave našej miestnej cirkvi: Poučenie o pravoslávnej cirkvi*. [online] (cit. 28-10-2025) Dostupné na: <https://orthodox.sk/pravoslavna-cirkev/ustava/>
- RIAZANTSEVA, E.: *Вера как экзистенциальный ресурс личности в преодолении кризиса*. 2011 [online] (cit. 10-07-2025) Dostupné na: <http://hpsy.ru/public/x6111.htm>
- Ročenky. Ministerstvo vnútra SR*. 2025 [online] (cit. 26-09-2025) Dostupné na: <https://www.minv.sk/?rocenky>
- Sčítanie obyvateľov, domov a bytov*. 2021 [online] (cit. 02-05-2025) Dostupné na: <https://www.scitanie.sk/https://www.minv.sk/?rok-2025-2>
- Štatistická ročenka – vysoké školy 2024. Centrum vedecko-technických informácií SR*. [online] (cit. 09-10-2025) Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-vysoke-skoly.html?page_id=9596
- Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie cudzincov na Slovensku*, 2021. Úrad hraničnej a cudzineckej polície (ÚHaCP). [online] (cit. 09-10-2025) Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocenky/

rok_2021/2021-rocenka-UHCP-SK.pdf Ukraine Refugee Situation. 2025, Operational Data Portal (ODP UNHCR) [online] (cit. 26-04-2025) Dostupné na: <https://data.unhcr.org/en/situations/Ukraine>

Ukraine: UN experts warn of persecution against Ukrainian Orthodox Church. 2025, United Nations Human Rights [online] (cit. 22-09-2025) Dostupné na: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2025/10/ukraine-un-experts-warn-persecution-against-ukrainian-orthodox-church>

Zamestnávanie cudzincov na území Slovenskej republiky za rok 2021. ÚPSVR. [online] (cit. 09-10-2025) Dostupné na: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky/zamestnavanie-cudzincov-na-uzemi-slovenskej-republiky-za-rok-2021.html?page_id=1060278

Zamestnávanie cudzincov na území Slovenskej republiky za rok 2025. ÚPSVR. [online] (cit. 09-10-2025) Dostupné na: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky/zamestnavanie-cudzincov-na-uzemi-slovenskej-republiky-za-rok-2025.html?page_id=1419222

Міфи про уніц. Благовіст, 2023 [online] (cit. 28-10-2025) Dostupné na: <https://blagovist.info/mify-pro-upts>

Релігійна самоідентифікація українців, ставлення до створення єдиної Православної Церкви та до Закону про заборону окремих релігійних організацій. Кієвський міжнародний інститут соціології. [online] (cit. 09-10-2025) Dostupné na: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1443&page=1>

Kontakt:

Mgr. Liudmyla Trubinova
ÚMKTKE FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
e-mail: ltrubinova@ukf.sk

Recenzia

KOMPASOVÁ, K. – HULO, P. – HULOVÁ, Z.: *Gastronómia v praxi. Komplexný sprievodca*. Nitra: FF UKF, 2025, 206 s.

Publikácia Kataríny Kompasovej, Petra Huľa a Zlatice Huľovej sa pokúša zachytiť gastronómiu ako multidisciplinárnu oblasť s jej ekonomickými, historickými, spoločenskými, kultúrnymi, technologickými a environmentálnymi presahmi. Autori predstavujú gastronómiu ako objekt záujmu presahujúci bežné chápanie vo význame prakticky orientovaného kulinárskeho umenia a otvárajú čitateľovi priestor pre širšie a dôslednejšie chápanie gastronómie v dejinách, v súčasnosti i v trajektórii budúcnosti. Gastronómia súčasnosti totiž nie je orientovaná len na prípravu jedál, ide o komplexný fenomén, ktorý sa dotýka individuálneho i spoločného stravovania, absorbuje aj vytvára trendy, je reflexiou životného štýlu a významným indikátorom kvality života a verejného zdravia v konkrétnych spoločnostiach.

Publikácia je členená do dvanástich kapitol, ktoré pokrývajú široké spektrum tém – od definície a historického vývoja gastronómie a profilov významných osobností európskej gastronómie cez tradičné formy slovenskej kuchyne, kultúrne tradície až po súčasné globálne trendy, nutričné aspekty, význam lokálnych surovín, hygienické normy, technologické postupy a inovácie, legislatívne opatrenia či pravidlá stolovania. Kapitola 3 venovaná moderným trendom – udržateľnosti, ekologickému prístupu, slow food hnutiu či alternatívnym riešeniam – reflektuje aktuálne výzvy globálneho potravinového systému a ukazujú gastronómiu ako oblasť úzko previazanú s konceptom udržateľnosti. Osobitne možno oceniť uvedenie nových trendov ako je „*snackification*“, funkčné nápoje, cirkulárna strava, pop-up stravovanie či fine dining, ktoré publikáciu výrazne aktualizujú. Dôležitým príspevkom je aj naznačenie oblasti gastroturizmu (táto časť mohla byť síce rozsiahlejšia, avšak predpokladať možno jej rozpracovanie v ďalších publikáciách). V kapitolách 4 – 9 sa čitateľ oboznamuje so zásadami správnej výživy, hodnotením kvality potravín a nápojov či s legislatívnymi aspektmi hygieny a bezpečnosti potravín, vrátane prevencie potravinových ochorení a aplikácie systémov ako HACCP. Záverečné kapitoly sú venované stolovaniu (kap.10), gastronomickým špecifikám vybraných svetových kuchýň a úlohe profesijných zväzov a združení pri

formovaní gastronomickej praxe.

Autori profilujú publikáciu ako učebný materiál určený najmä pre študentov stredných odborných a vysokých škôl so zameraním na gastronómiu, hotelierstvo a turizmus, no jej využitie presahuje rámec odbornej výučby. Vďaka prepojeniu odborných, ale aj kultúrno-spoločenských aspektov, má publikácia potenciál osloviť širšiu verejnosť, pričom plní úlohu nielen odbornej príručky, ale aj kultúrneho sprievodcu. Takto sa posilňuje jej pedagogický, vedecký i populárno-náučný aspekt, čo dokumentuje napr. aj krátka reflexia vzťahu medzi úpadkom tradičnej kuchyne a nástupom globalizovanej gastronómie (s. 13). Z didaktického hľadiska treba oceniť jasnú štruktúru kapitol, dôsledné definovanie odborných pojmov a prepojenie s medzinárodným kontextom. Pozitívnym prvkom sú vysvetlivky k výslovnosti cudzích termínov a doplnkové úlohy určené čitateľom, ktoré napomáhajú upevniť či rozšíriť poznatky. Kniha podporuje aj kritické myslenie, keď poukazuje na vzťah medzi stravovacími návykmi a civilizačnými ochoreniami či medzi gastronómiou a environmentálnou udržateľnosťou. Systematické spracovanie a prepojenie teoretických poznatkov s praktickými aspektmi predurčujú knihu stať sa stabilnou oporou vo výučbe, zároveň však ponúkajú odborníkovi z praxe inšpiratívne impulzy v oblasti gastronomických konceptov.

Medzi hlavné silné stránky diela patrí jeho komplexnosť – autori sa nesústredia na jedinú dimenziu, ale mapujú široké spektrum faktorov. To je na jednej strane prednosť, na druhej istá rezerva, pretože nie je možné dôsledne zmapovať všetky kontexty. Viaceré témy preto zostávajú z pochopteľných dôvodov v publikácii len načrtnuté, čo sa čiastočne odrazilo aj v istej heterogenite jednotlivých kapitol. Väčšie množstvo grafických schém či praktických príkladov z gastronomických prevádzok by ešte zvýšilo aplikovateľnosť poznatkov, napriek tomu je text jasný, prehľadný, dobre štruktúrovaný a čitateľný. Vizualne spracovanie publikácie je nadštandardné a významne prispieva k celkovému pozitívnemu obrazu vydaného diela.

Publikáciu možno hodnotiť ako dielo odborných kvalít, ktoré prehľbuje poznatky čitateľa a otvára priestor pre ďalšie výskumné reflexie v oblasti gastronómie. Publikácia ponúka systematický a prakticky orientovaný pohľad na gastronómiu, ktorý predstavuje cenný zdroj pre študentov, pedagógov i odborníkov z praxe. Jej prínos spočíva v schopnosti adekvátne uchopiť teóriu s praxou, súčasnosť s budúcnosťou, lokálne aspekty s globálnymi výzvami. Celkovo možno konštatovať, že ide o reprezentatívnu publikáciu, ktorá má potenciál stať sa základným referenčným dielom pre štúdium gastronómie a zároveň otvára nové horizonty v diskusii o kultúrnom a spoločenskom významu gastronómie ako interdisciplinárneho odvetvia.

Michala Fúsková

Recenzia

HRUŠKOVÁ, T.: *Nekašli na sebe*. Praha: Portál, 2025, 189 s.

Publikácia Terezy Hruškovéj *Nekašli na sebe* sa venuje prežívaniu a zvládaniu emócií s cieľom naučiť čitateľa, čo najefektívnejšie regulovať vlastné emócie. V úvode autorka vysvetľuje čo sú emócie, ako sa prejavujú a aké sú funkcie emócií. Časť publikácie je venovaná podrobnému popisu toho, ako funguje náš mozog v súvislosti s prežívaním emócií.

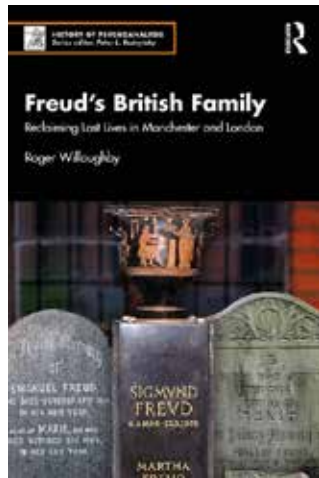
Autorka používa termín okno tolerancie, ktorý je neurovedeckým modelom optimálneho prežívania od neurobiológa a psychiatra Dana Siegela. Podľa tohto modelu má každý človek určité okno tolerancie prežívania emócií, kedy zvládame svoje emócie a fungujeme efektívne. Ak vybočíme z tohto vyváženého stavu, naše telo reaguje určitým spôsobom. Zažívame dva protichodné stavy: hyperarousal (stav neustálej pozornosti napätia) alebo hypoarousal (pokles energie, nedostatok motivácie). Oba z týchto stavov sú dlhodobo náročné pre náš organizmus, preto autorka popisuje množstvo techník, ktoré pomôžu človeku opäť sa dostať do svojho okna tolerancie. Jedná sa o veľmi praktické metódy zvládania emócií ako napr. pomenovanie emócie, ukotvenie sa v prítomnosti, písanie denníka a pod. Vzhľadom na to, že každému funguje niečo iné, autorka uvádza až 29 rôznych techník. V ďalšej časti knihy autorka analyzuje vplyv stravy, odpočinku a spánku na naše emócie.

Publikácia *Nekašli na sebe* je primárne určená širokej verejnosti, pretože je zameraná skôr prakticky, prináša množstvo techník a princípov, ktoré majú čitateľovi pomôcť pochopiť a zvládať vlastné emócie. Napriek tomu, že sa nejedná o čisto odbornú publikáciu, princípy v nej vychádzajú z teórie a výskumu. Autorka vychádzala najmä z princípov kognitívno-behaviorálnej terapie. Kniha je písaná v populárno-náučnom štýle, napriek tomu v nej čitateľ nájde aj odbornú terminológiu týkajúcu sa problematiky. Pozitívne hodnotím aj to, že publikácia nesľubuje jednorazové a zázračné riešenia.

Jana Hučková

Recenzia

WILLOUGHBY, R.: Freud's British Family: Reclaiming Lost Lives in Manchester and London. London: Routledge, 2025, 254 p.

In recent decades, biographical research has increasingly turned towards peripheral voices and “shadow” figures – individuals long overlooked or systematically marginalised by traditional narratives and societal interest. These “lost stories” are no longer merely supplementary to grand biographies; rather, they often serve as keys to understanding complex identities, essential interconnections, and the intellectual processes that shape the human mind. Roger Willoughby’s *Freud’s British Family: Reclaiming Lost Lives in Manchester and London* fits naturally within this methodological and ideological trajectory.

The book offers an original, interdisciplinary, ambitious, and culturally provocative contribution – not only to Freudian studies but also to the broader and deeper examination of the Jewish diaspora, the historical period of modernity, and questions of cultural-psychological identity. Willoughby’s text is meticulously structured: its chapters follow a clear developmental arc – from the genealogical origins of Sigmund Freud’s extended family, through the migratory movements of his half-brothers Emanuel and Philipp, to Freud’s final months spent in exile in London, where he was forced to relocate in 1938 following the Nazi annexation of Austria. As a Jew, Freud faced escalating persecution: his daughter Anna was detained for several hours by the Gestapo, his books were publicly burnt, and psychoanalytic institutions were disbanded. His move to London was motivated not only by the political threat but also by his deteriorating health – he had long suffered from oral cancer, which required repeated surgeries and continuous medical care. Though physically weakened, Freud continued his intellectual work in London exile until he died in 1939. Roger Willoughby deliberately distances himself from the traditional biographical model that portrays Sigmund Freud as an isolated originator of psychoanalysis, detached from his social and familial context. Instead, he reconstructs neglected or actively suppressed connections that shaped Freud’s psychoanalytic thought – connections that have hitherto been marginalised or interpreted only indirectly. Willoughby’s principal focus lies with Freud’s much older half-brothers, Emanuel and Philipp – figures whom the historiography of psychoanalysis has largely left in obscurity, if acknowledged at all. He reconstructs their lives within the context of Victorian Britain, employing rich archival sources: business records,

immigration documents, preserved correspondence, and church registers. The result is a detailed and rigorously executed microhistory that is not merely anecdotal; rather, it provides a foundation for analysing the deeper psychological, cultural, and symbolic dimensions of Freud’s work. The tension between intellectual and practical success, between the symbolic capital of Vienna and the material capital of Manchester, and between diasporic alienation and cultural adaptation emerges as a central theme of the book. One of the most compelling aspects of Willoughby’s interpretation is his analysis of Freud’s silence. With the subtlety characteristic of psychoanalytic reading, the author suggests that the absence of Freud’s brothers in his writings is neither coincidental nor insignificant. On the contrary, the silence becomes symptomatic. Freud’s reserved engagement with themes such as fraternal rivalry or identification with an elder sibling, despite their prominence in his theoretical framework, gains new depth when viewed against the backdrop of his family history. Roger Willoughby interprets this discrepancy as a manifestation of psychological and cultural repression, drawing on classical Freudian concepts such as the return of the repressed, identification, and neurosis as the consequence of unintegrated memory. A notable feature of the publication is its interdisciplinarity. The author skilfully integrates genealogical research with cultural historiography, applied psychoanalysis, and postcolonial identity theory. In his reading, Emanuel and Philipp are not merely historical actors shaping Freud’s identity; they become powerful symbols of a hybrid Jewish identity, one that oscillates between multiple worlds and competing discourses. Their life trajectories in Britain offer a model of existence that contrasts not only with Freud himself but also with the dominant narratives of Jewish intellectual modernity. Through this lens, Roger Willoughby opens up a new space for reflecting on marginalised identities within the history of psychoanalysis – not as supplements, but as significant contexts for its emergence. In the concluding section of the book, the author examines the final months of Freud’s life in London, situating them within the wider constellation of his British family. He highlights the fragmented, incomplete, and perhaps ambivalent nature of Freud’s British identity, suggesting that it was his brothers who experienced this identity more fully, more naturally, and with greater rootedness. In doing so, the book reopens the question of the internal tension between cultural belonging and the personal experience of exile. *Freud’s British Family: Reclaiming Lost Lives in Manchester and London* is a substantial contribution not only to the biography of Sigmund Freud but also to wider debates on cultural memory, identity, and transmission within the Jewish diaspora. Through its combination of historical rigour, analytical depth, and cultural sensitivity, the book aspires to engage not only scholars but also a broader readership interested in Sigmund Freud, the history of psychoanalysis, migration studies, and Central European cultural identities in the British context.

Ingrid Baniatová

Správa

Celoslovenská etnologická súťaž Mjartanovo Sebedražie 2025

Ústav manažmentu kultúry a turizmu, kulturológie a etnológie FF UKF v Nitre bol partnerom aj tohto ročníka celoslovenskej etnologickej súťaže, ktorá nesie meno prvého slovenského profesionálneho etnografa PhDr. Jána Mjartana – Mjartanovo Sebedražie. V poradí už 7. ročník sa konal 30. októbra 2025 tradične v jeho rodnej obci. Jedná sa o ojedinelé podujatie tohto druhu, ktoré spája profesionálnych aj laických výskumníkov. Cieľom súťaže je podporiť autorov k etnologickému bádaniu, zachytávať zaniknuté javy, ale i nové aktuálne témy, sprístupňovať tradičnú kultúru a popularizovať etnológiu ako vedeckú disciplínu.

Do tohtoročnej etnologickej súťaže Mjartanovo Sebedražie sa oproti predchádzajúcim ročníkom prihlásilo rekordný počet prác – až 37 z viacerých oblastí etnologického bádania. Z nich 19 sa prihlásilo v kategórii profesionálov a 18 v kategórii amatérskych výskumníkov. Posudzovaných bolo 36 prác, nakoľko jedna práca nespĺňala stanovené kritériá. Ďalšie 3 práce boli podané ako nesúťažné.

Hlavným kritériom posudzovania bol súlad prác s cieľmi súťaže, obsah a kvalita spracovania príspevkov. Súťažné práce vyhodnocovala trojčlenná komisia, ktorú tvorila predsedkyňa a pracovníčka ústavu doc. Mgr. Silvia Letavajová, PhD., Doc. Hana Hlôšková a dr. Hana Zelinová zo Slovenského národného múzea v Martine. Pri hodnotení prác a výbere ocenení sa porota zhodla. Mnohé z prác považovala za nesmierne zaujímavé, vedecky prepracované a niektoré z nich ju doslova chytili za srdce. Aktuálny ročník vnímala porota ako mimoriadne silný a z hľadiska kvality prác vyrovnaný. Okrem 6 cien, z ktorých tri boli udelené v kategórii profesionálny výskumník a 3 v kategórii amatérsky výskumník, sa preto rozhodla udeliť navyše aj zvláštne uznania a to ďalším 7 prácam. Každá z prác priniesla neoceniteľné a zaujímavé poznatky, prispela k niektorej zo spomínaných oblastí. Každú vníma porota ako vzácnu a oceňuje jej kvality.

Do súťaže sa zapojili aj kolegovia z nášho pracoviska a to hneď s dvoma prácami: Andrea Molnárová spolu s Katarínou Mičicovou a Radkou Tarabčíkovou sú autorkami publikácie Nemecká kultúrna enkláva v okolí Nitrianskeho Pravna. Porota ju ocenila pre vedecký, edukačný aj dokumentačný význam s potenciálom prispievať k rozvoju a revitalizácii nemeckej enklávy. Andrea Jágerová, Bernard Garaj a kolektív sú autorom videodokumentu pod názvom Heligonkári z Podpoľania. Porota na práci oceňuje, že približuje osobnosti tradičnej hudobnej kultúry a herné štýly heligonkárov z Podpoľania kvalitným a zároveň pútavým spôsobom.

V oblasti etnologického výskumu – profesionálni výskumníci udelila porota nasledovné ceny:

1. **Cenu Jána Mjartana** sme udelili práci **KREHKÉ SVETY. MALBY NA SKLE V ZÁPADOSLOVENSKOM MÚZEU V TRNAVE** autorky Anety Vlčkovej za najvyššiu úroveň vedeckej a popularizačnej práce z oblasti tradičnej výtvarnej kultúry, za kvalitné metodologické spracovanie témy malieb na skle a reprezentatívny dizajn publikácie.
2. **Cenu riaditeľky RKC v Prievidzi** sme udelili Júlii Marcinovej a jej práci **SVET MÓDY A ELEGANCIE. POTULKY STAROU ŽILINOU 3** za pôvodnú vedeckú publikáciu, ktorá erudovane a invenčne spracováva tému odevnej kultúry mestského obyvateľstva.
3. **Cenu poroty** sme udelili práci **ANNA. SPOMIENKY ANNY KOŠTIALOVEJ OD BUNOV** autorov Petra Obucha a Šimona Horna za originálne a pútavé spracovanie memoárov Anny Košťalovej, ktoré má vysokú etnografickú aj umeleckú hodnotu.

V kategórii etnologického výskumu – laickí výskumníci udelila porota nasledovné ceny:

1. **Cenu starostky obce Sebedražie** sme udelili projektu **PRIX PRO PATRIA** a jeho predkladateľovi Jozefovi Lenhartovi za precízne spracovanie inšpiratívneho a inovatívneho projektu, ktorého cieľom je odborne erudovaná záchrana a obnova tradičnej architektúry na hornej Nitre.
2. **Cenu Združenia K-2000** sme udelili výstave **PRIAVNIANSKA VÝŠIVKA** predkladateľky Martiny Richter za kvalitnú kurátorskú prácu a celkovú realizáciu výstavy, ktorá sprístupňuje kultúru a tradície karpatských Nemcov na hornej Nitre, popularizuje ju a prispieva k jej uchovaniu a revitalizácii.
3. **Cenu OOCR Horná Nitra - Bojnice** sme udelili publikácii **TRADIČNÝ ODEV HORNONITRIA – MEŠTIANSKY A LUDOVÝ ODEV PRAVNIANSKEJ OBLASTI** zostavovateľky Radky Tarabčíkovej za dôkladnosť spracovania monografie, ktorá zaznamenáva a prezentuje hmotné aj nehmotné javy typické pre konkrétny mikroregión.

Porota sa na základe posúdenia kvality a prínosu práce pre etnografický výskum a jeho popularizáciu, pre spôsob zaznamenávania a sprístupňovania hmotných a nehmotných javov vnímaných ako kultúrne dedičstvo rozhodla udeliť **Zvláštne uznania** nasledovným prácam:

1. **MARIKOVÁ NA FOTOGRAFIÁCH ČESKÝCH NÁRODOPISNÝCH BÁDATELOV** – Petronela Rágulová
2. **HORNÉ VESTENICE – MIESTO S VŔŤAVOU ŠAFRANU, ČEREŠNÍ A DRIENOK** – Iveta Géczyová a kol.
3. **TRNAVSKÝ EXECÍR – KOPÁNKA** – Martina Bocánová a kol.

4. **HUDOBNÁ MONOGRAFIA SEVERNÉHO TEKOVA** – Bronislava Šajgalíková a kol.
5. **HELIGONKÁRI Z PODPOĽANIA** – Centrum tradičnej kultúry v Detve (Andrea Jágerová a kol.)
6. **DRIAPAČKY 1973 SEBEDRAŽIE** – Ľudmila Verzálová
7. **GENEALÓGIA RODU VAČKO 1806 – 1940** – Alexandra Vavrová

Silvia Letavajová

Obrázok č. 1 až 4: Mjartanovo Sebedražie, 2025

Zdroj: RKC v Prievidzi, 2025

Správa

Správa zo 49. výročnej konferencie Semiotic Society of America

V dňoch 24. až 28. septembra 2025 hostila Univerzita Karlova významné medzinárodné akademické podujatie – 49. výročnú konferenciu Semiotic Society of America (SSA). Ide o najdlhšie nepretržite organizovanú konferenciu venovanú semiotike, ktorá sa v roku 2025 historicky po prvý raz uskutočnila v Európe. Symbolickým miestom historicky prvého európskeho usporiadania konferencie sa stala Praha, mesto s bohatou stredoeurópskou intelektuálnou tradíciou. Ústrednou témou tohtoročného vedeckého podujatia bola *Semiotics of Friendship – Relations Beyond Interactions (Semiotika priateľstva – vzťahy za hranicami interakcií)*.

Úvodné slová patrili dekanke Fakulty humanitných štúdií Univerzity Karlovej Věre Sokolovej, výkonnému riaditeľovi SSA Josephovi DeChicchisovi a lokálnemu organizátorovi Martinovi Švantnerovi. Vo svojich príhovoroch všetci zdôraznili, že aj v ére digitálnych prepojení majú osobné stretnutia nenahraditeľný význam. Práve neformálne rozhovory, spoločné stolovanie či jednoduché podanie ruky vytvárajú priestor pre vznik a prehĺbovanie priateľstiev, ktoré sú nielen ľudsky, ale aj vedecky obohacujúce.

Odborný program konferencie otvoril český biosemiotik Anton Markoš (Univerzita Karlova), ktorý vo svojej prednáške analyzoval symbiotické vzťahy v biosfére v semiotickom rámci. Poukázal na vzájomné porozumenie medzi obyvateľmi biosféry – a zároveň semiosféry – ako na základ symbiotickej komunikácie. Na základe biologického výskumu definoval život ako fenomén zakorenený v bunkovej interpretácii sveta a rozlíšil dva základné typy živých a interpretujúcich prejavov: bunkové formy kontinuálne späté s pôvodnými líniami života a mnohobunkové zoskupenia, ktoré sa rodia, zanikajú a vstupujú do symbiotických a mutualistických väzieb. A. Markoš tak rozšíril pojem antroposemiózy na celú biosféru a zdôraznil, že aj prírodné procesy možno chápať ako semiotické prejavy porozumenia.

Medzi hlavných rečníkov konferencie patrila Claus Emmeche (Univerzita v Kodani) s prednáškou *Eco-Friendly Modelling Friendship in Translation*. C. Emmeche, známy svojím príspevkom k rozvoju biosemiotiky, prepojil filozofiu biológie s interdisciplinárnym modelovaním priateľstva ako fenoménu presahujúceho bežné medziludské interakcie. Vychádzajúc z perspektív biológie, nanovedy a filozofie vedy poukázal na to, že aj profesionálne či inštitucionálne vzťahy – napríklad medzi kolegami, učiteľmi a študentmi – predstavujú komplexné siete semiotickej výmeny. V tomto zmysle sa priateľstvo javí ako ekologicky udržateľný model spolupráce, pripomínajúci prírodné systémy postavené na rovnováhe a harmonickom spolunažívaní.

Na uvedenú tematickú líniu nadviazal estónsky semiotik Kalevi Kull (Univerzita v Tartu) s prednáškou *Semiotics of Ecosystem: Consortia, Consonance, Diversification, and Plenitude*. K. Kull predstavil ekosystém ako semiotický vzťahový systém, ktorého základ tvoria symbiotické kolektívy – konzorciá. Tieto mnohodoruhové zoskupenia sú charakterizované procesmi rozpoznávania a prispôsobovania, ktoré zabezpečujú harmóniu a bioestetickú rovnováhu prostredníctvom konsonancie. Podľa neho ekologické systémy prirodzene smerujú k diverzifikácii, a tým aj k narastajúcej semiotickej zložitosti, až kým nedosiahnu stav dynamickej plnosti – moment, v ktorom sa vzťahová sieť ustáli v harmonickej a funkčnej rovnováhe.

Zaujímavý prienik semiotiky, estetiky a pamäťových štúdií ponúkol Gilmar Hermes (Federalná univerzita Pelotas), ktorý analyzoval film *I'm Still Here* (2024) režiséra Waltera Sallesa, ocenený Oscarom za najlepší medzinárodný film roku 2025. G. Hermes interpretoval film prostredníctvom Peirceovej teórie znakov a ukázal, že pamäť sa v diele manifestuje prostredníctvom ikonických znakov – predovšetkým fotografií, ktoré fungujú ako nádoby emocionálnej pamäti a zároveň ako ikonické záznamy historickej skúsenosti. Takto prepojil estetickú dimenziu ikonických znakov s etickou otázkou pamäti a sémantickou rekonštrukciou minulosti.

Z oblasti aplikovanej lingvistiky zaznel príspevok Róberta Boháta (Univerzita Karlova), ktorý analyzoval semiotiku priateľstva prostredníctvom metafor „cesty“ a „organického učenia“. Na základe rozsiahleho korpusu *English Corpus Comenius (CorCo)* interpretoval proces učenia ako semiotickú interakciu medzi študentom a učiteľom. Metafory „cesty“ a „rastu“ podľa neho vyjadrujú vzťah solidarity, symbiózy a vzájomného rozvoja – teda priateľskú formu komunikácie v edukačnom prostredí. Výskum zároveň ukázal, že študenti uprednostňujú tieto „živé“ metafory pred mechanickými, keďže lepšie sprostredkujú skúsenosť spolupráce, podpory a spoločného poznania.

K širšej filozofickej reflexii sa pripojil Farouk Y. Seif (Antioch Univerzita Seattle), emeritný profesor a bývalý prezident SSA, ktorý vo vystúpení *Friendship and Love: Persevering Through the Paradox of Interaction and Relationship* analyzoval prepojenia medzi priateľstvom a láskou ako dynamickými, paradoxnými formami interakcie. F. Y. Seif, dlhodobo prepájajúci dizajn, semiotiku a transdisciplinárny prístup, zdôraznil, že vytrvalosť v priateľstve spočíva v schopnosti prijímať paradox – byť zároveň odlišný a prepojený, individuálny a vzťahový.

Výrazný teoretický príspevok predniesla Ludmila Lacková Bennett (Univerzita Karlova), ktorá sa zamerala na koncept priateľstva ako formy zmierenia a inkluzívneho porozumenia. Predstavila rámec tzv. participatívnej opozície, ponúkajúci alternatívu k tradičnému binárnemu chápaniu opozície v semiotike. Vychádzajúc z antropologického konceptu participácie podľa Lévy-Bruhla a z lingvistickej teórie Louisa Hjelmsleva ukázala, že protikladné koncepty nemusia byť navzájom vylučujúce, ale môžu koexistovať v zdieľanom priestore významu. Tento princíp bol rozšírený o aplikačný

rozmer „jazyka priateľstva“ – semiotického nástroja umožňujúceho porozumenie v konfliktných či polarizovaných situáciách. Príspevok naznačil, že prostredníctvom participatívnej opozície možno prehodnotiť samotný jazyk vedeckého a spoločenského diskurzu ako jazyk, ktorý integruje rozdiely a premieňa konflikt na potenciál tvorivej koexistencie.

Záver konferencie patril plenárnej diskusii *The Future of Friendship*, na ktorej sa zúčastnili Susan Petrilli, Farouk Y. Seif a Joseph DeChicchis. Diskusia otvorila otázku budúcnosti konceptu priateľstva v kontexte spoločenských premien, digitalizácie a globalizácie. Účastníci sa zhodli, že semiotika priateľstva nie je iba teoretickým rámcom, ale aj aktuálnym výskumným prístupom, ktorý umožňuje skúmať fenomény spolupatričnosti, komunikácie a dôvery naprieč disciplínami.

Medzinárodná konferencia *Semiotics of Friendship – Relations Beyond Interactions* potvrdila, že semiotika je nielen vedeckou disciplínou, ale aj kultúrnym priestorom budovania medziludského porozumenia. Prepojila humanitné, spoločenské i prírodné vedy v dialógu, ktorý presahuje akademické hranice a ukazuje, že aj v komplexnom svete 21. storočia zostáva priateľstvo jedným zo základných semiotických princípov porozumenia a spolužitia.

Ingrid Baniatová

Správa

Úloha mesta Nitra a platformy COMIN v integrácii pracovných migrantov¹⁰

V rámci riešenia projektu APVV-23-0358 „Pracovná migrácia z Rumunska, Srbska a Ukrajiny na Slovensku a jej kultúrne a spoločenské dôsledky“ sa v tomto roku členka projektového tímu PhDr. Katarína Kompasová, PhD. sústredila na skúmanie úlohy samosprávy a lokálnych aktérov v integrácii pracovných migrantov, konkrétne na príklade mesta Nitra. Významným miestom výskumu sa stala platforma COMIN (Community and Migration Integration Network), ktorá združuje viaceré inštitúcie a organizácie pôsobiace v oblasti podpory a integrácie migrantov, a to vrátane medzinárodných partnerov ako UNHCR (Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov), IOM (Medzinárodná organizácia pre migráciu), a ďalších.

Počas prvej polovice roka K. Kompasová absolvovala sériu stretnutí s koordinátorkou integrácie cudzincov na Mestskom úrade v Nitre PaDr. Ivonou Fraňovou, PhD., ktorá ju oboznámila s fungovaním platformy COMIN a jej významom pre integračnú politiku mesta. V rámci rozhovorov spolu analyzovali štruktúru COMIN-u, kompetencie jednotlivých členov, ako aj spôsob spolupráce medzi samosprávou, neziskovým sektorom a medzinárodnými organizáciami.

Mesto Nitra zohráva aktívnu a koordinujúcu úlohu – nie ako pasívny pozorovateľ, ale ako systémový partner, ktorý prepája zahraničné a domáce iniciatívy, zabezpečuje priestor, komunikáciu a sieťovanie medzi aktérmi. Platforma COMIN vznikla ako reakcia na potrebu efektívne riadiť integračné procesy, ktoré sa v meste výrazne zintenzívnili po roku 2022. Práve po tomto roku mesto postupne vytvorilo platformu spolupracujúcich organizácií pozostávajúcich z mesta Nitra, NKN (Nitrianska komunitná nadácia), a SHR (Slovenská humanitná rada), ku ktorej sa v roku 2023 zaradením do siete BLUE DOTov oficiálne pridal UNICEF a UNHCR. Výhodou platformy bolo nastavenie viaczdrojového financovania poradenského centra pre cudzincov. V rokoch 2022 až 2023 bol zrealizovaný 1. workplan na základe memoranda mesta Nitra s UNICEFom, v rámci ktorého sa riešili otázky spojené s koordináciou rôznych aktérov v meste Nitra pri poskytovaní integračných aktivít, posilňovaním kapacít samosprávy prostredníctvom vzdelávania zamestnancov, rozšírením kapacít materských škôl, integračnými aktivitami pre deti, posilnenie profesionálnych kapacít pre prácu s deťmi, duševné zdravie detí a posilnenie on-line komunikácie prostredníctvom web stránky.

¹⁰ Správa vznikla v rámci projektu APVV-23-0358 „Pracovná migrácia z Rumunska, Srbska a Ukrajiny na Slovensku a jej kultúrne a spoločenské dôsledky“.

Počas výskumu sme mali možnosť zúčastniť sa pozorovania priamo v priestoroch centra COMIN. Na fotodokumentácii nižšie sú zachytené jednotlivé pulty, ktoré zabezpečujú špecializovanú pomoc pre migrantov. Každé stanovište je zamerané na určitú oblasť:

- **Stanovisko č. 1:** Informačno-poradenská a asistenčná činnosť – zahŕňa materiálnu pomoc, sprostredkovanie sociálnych služieb, bývania, zamestnania. Súčasťou je aj kultúrny mediátor, ktorý napomáha prekonávaniu jazykových a kultúrnych bariér.
- **Stanovisko č. 2:** Zdravotná starostlivosť – poskytuje informácie o prístupe k zdravotnej starostlivosti, disponuje mobilnou ambulanciou a zabezpečuje základné zdravotné pomôcky. Tlmočníci sú prítomní počas konzultácií.
- **Stanovisko č. 3:** UNHCR – registrácia klientov, vedenie štatistík a identifikácia potrieb pre ďalšie služby.
- **Stanovisko č. 4:** Vzdelávanie – ponúka jazykové kurzy, doučovanie, online výučbu a rôzne integračné aktivity.
- **Stanovisko č. 5:** Právne poradenstvo a kuratela – poskytuje odborné právne služby a podporu pri riešení zložitých životných situácií migrantov.

Veľmi pozitívnym aspektom COMIN centra je detský kútik, ktorý zároveň plní funkciu **škôlky**. Vďaka tomuto priestoru majú rodičia – migranti možnosť venovať sa vybavovaniu potrebných úradných záležitostí, pričom ich deti sú v bezpečí a zapojené do kreatívnych a edukačných aktivít.

Dr. Kompasová sa rámci svojej výskumnej a terénnej činnosti aktívne zapojila aj do organizačných úloh. V spolupráci s platformou COMIN zabezpečila distribúciu ovocia (jablká) pre klientov centra ako formu podpory zdravej výživy počas celodenných aktivít.

Na fotografiách (viď nižšie) je možné vidieť aktívne stanovišťa, zamestnancov centra a migrantov počas konzultácií. Zábery zachytávajú každodenné fungovanie, profesionálny prístup pracovníkov a vysoký stupeň organizácie.

Platforma COMIN predstavuje príklad dobrej praxe v oblasti lokálnej integrácie cudzincov v prostredí slovenského mesta. Mesto Nitra sa vďaka koordinátorskej úlohe a strategickým partnerstvám stáva modelovým príkladom participatívneho a systematického prístupu k integrácii, pričom spojenie akademickej obce s praxou prináša nové impulzy pre výskum, politiku a edukáciu v oblasti migrácie.

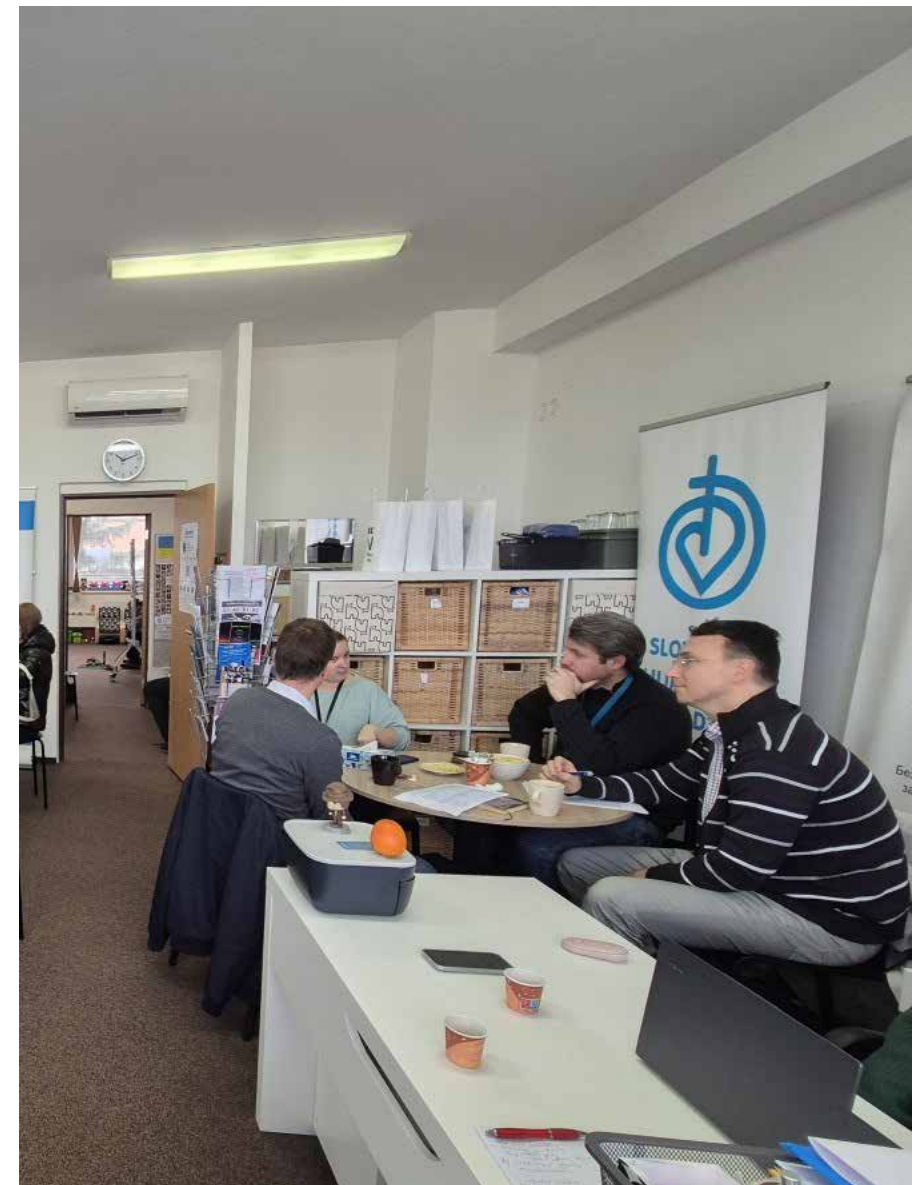
Katarína Kompasová

Obrázok č. 1 a 2: Pracovníci COMIN počas poskytovania individuálneho poradenstva

Zdroj: Katarína Kompasová, 2025

Obrázok č. 3: Stretnutie so zástupcami UNHCR

Zdroj: Katarína Kompasová, 2025

Obrázok č. 4: Miestnosť s detským kútikom a škôlkou

Zdroj: Katarína Kompasová, 2025

Obrázok č. 5: Katarína Kompasová v zastúpení ÚMKTKE pri predávaní daru vo forme ovocia pre klientov centra (na foto s I. Fraňovou – koordinátorkou centra Blue Dot COMIN)

Zdroj: Katarína Kompasová, 2025

Správa

Správa z medzinárodnej konferencie What is “Nature“ in Human Nature? (Čo je „prirodzenosť“ v ľudskej povahe?)

V dňoch 12. a 13. júna 2025 sa v priestoroch Knižnice psychoanalýzy Múzea Sigmunda Freuda (Berggasse 19) vo Viedni konala medzinárodná interdisciplinárna konferencia s názvom *What is “Nature“ in Human Nature?/Čo je „prirodzenosť“ v ľudskej povahe?* Podujatie spojilo vedcov z oblasti psychoanalýzy, filozofie, literárnej vedy, biológie, kultúrnych štúdií a estetiky, pričom ústredným cieľom bolo kriticky prehodnotiť pojem ľudskej prirodzenosti v kontexte aktuálnych ekologických, technologických a spoločenských premien. Konferenčné príspevky vychádzali z predpokladu, že Freudovo chápanie subjektivity – ukotvené v pojmoch nevedomia, pudovej dynamiky, emocionálnych väzieb a štrukturálnej neurózy – nemožno vnímať izolovane od širších kontextov vedy, telesnosti a kultúrnych diskurzov. Termíny ako príroda, subjekt, telo, nevedomie či vedomie sa opätovne dostávajú do centra pozornosti a inšpirujú nové interpretačné prístupy. Cieľom konferencie nebolo len nadviazať na odkaz Sigmunda Freuda, ale aktívne a dynamicky ho transformovať v súlade s potrebami súčasného uvažovania o ľudskej subjektivite.

Úvodný príspevok patril Ulrike Kistner (Pretória), ktorá analyzovala Freudove etiologické koncepcie neuróz z prelomu 19. a 20. storočia, formované v dialógu s vtedajším vedeckým diskurzom, najmä medicínou a ranou bakteriológiou. Ulrike Kistner zdôraznila, že Freudova teória príčinnosti/kauzality predstavuje snahu preklenúť mentálne a fyzikálne modely vysvetľovania psychických javov, čím vytvára pôdu pre dnešné medzioborové prístupy.

Ruud Welten (Rotterdam) vo svojom príspevku porovnal Freudovu esej *Zukunft einer Illusion* a Zolov román *Le docteur Pascal*, pričom analyzoval, ako sa v oboch dielach zrkadlí napätie medzi náboženstvom a vedou pri formovaní moderného subjektu. Zdôraznil, že psychická realita sa utvára v konflikte medzi vierou a racionalitou, afektom a poznaním a práve táto dynamika zohráva významnú úlohu v konštituovaní subjektivity.

Nadine Hartmann (Berlín) sa venovala filozofii Catherine Malabou a jej konceptu plasticity v súvislosti s chápaním sexuálnej diferenciacie. Poukázala na potrebu prekročiť esencialistické a čisto symbolické prístupy a navrhnúť nové spôsoby premýšľania o pojmoch prirodzenosť, substancia a ženskosť. Jej prístup podporuje ideu, že subjektivita je plastická, premenlivá a formovaná komplexnými interakciami biologického, psychického a kultúrneho charakteru.

Herman Westerink (Nijmegen) a Jenny Willner (Mníchov) otvorili konferenčný blok venovaný biologickým aspektom psychoanalytického myslenia a predstavili koncept tzv. bioanalýzy, inšpirovanej menej známymi a nepublikovanými textami Sigmunda Freuda a Sándora Ferencziho z čias prvej

svetovej vojny. Bioanalýzu poňali ako pokus reflektovať psychickú dynamiku ako špecifickú formu života – bez sklzu k biologizmu či redukcionizmu. Podľa nich ide o pokus chápať psyché ako organizmus, ktorý je neoddeliteľne spätý so svojim ekologickým a somatickým prostredím.

Raluca Soreanu (Essex) rozvinula ideu *modrej psychoanalýzy*, inšpirovanej Ferencziho dielom *Thalassa*, v ktorom sa psychické procesy analogicky prepájajú s morským prostredím. Raluca Soreanu poukázala na možnosti ekologického a feministického interpretovania psychoanalytických pojmov, pričom psyché interpretovala ako fluidný, prúdiaci a ekologicky ukotvený systém – na rozdiel od tradičného chápania ako uzavretého jazykového, čisto inštinktívneho aparátu.

V tematickom bloku o živočíšnosti Max Cavitch (Philadelphia) analyzoval emocionálne väzby medzi ľuďmi a robotickými zvieratami, konkrétne emocionálne pripútanie k robotickému psovi (Spot). Jeho analýza spochybnila tradičné dichotómie: živé/umelé, človek/zviera a upozornila na potrebu revízie rozlišovacích kategórií, ktoré psychoanalýza často implicitne predpokladala. Max Cavitch upozornil, že nové podoby vzťahov medzi ľuďmi a technológiami si vyžadujú prepracovanie teórií citovej väzby a konštituovania subjektu.

Nicolas Ray (Leeds) sa vo svojej analýze sústredil na motívy zvierat vo Freudových klinických textoch, pričom kriticky reflektoval ich redukciu na čisto ľudské symboly. Navrhol uchopiť živočíšnosť ako autonómny psychický fenomén a prepojiť ju s Agambenovou koncepciou „antropogénneho mechanizmu“ – kultúrnych procesov, prostredníctvom ktorých sa konštruuje hranica medzi ľudským a neľudským. Zvieratá v tomto ponímaní nevystupujú len ako metafory, ale ako aktívni činitelia formovania subjektivity.

Záverečný blok konferencie sa venoval posthumanizmu a technologickej subjektivite. **Esther Hutfless** (Linz) reinterpretovala Freudov obraz „protetického boha“ v súvislosti s kyborgizáciou, transhumanizmom a snahou o telesnú optimalizáciu. Psychoanalýza tu slúži ako podnetný analytický rámec pre skúmanie subjektivity v kontexte technologickeho presýtenia a ontologickej nestability, kde telo čoraz viac nadobúda podobu výsledku technologickej zásahov než prirodzeného vývinu.

Marcus Coelen (Mníchov/New York) sa vrátil k Freudovmu obrazu subjektivity ako „geologického podlažia“. Tento obraz vnímal ako formu odporu voči úplnému zachyteniu sexuálnych prvkov v symbolických štruktúrach a následne ho interpretoval ako plastickú psychickú štruktúru, ktorá odoláva úplnej artikulácii a v ktorej sa vrstvia minulé traumy, jazykové sedimenty a afektívne nánosy.

Jill Salberg (New York) sa počas svojej prednášky sústredila na etický rozmer psychoanalytickej praxe v kontexte klimatickej krízy, neskorého kapitalizmu a úpadku demokracie. V nadväznosti na filozofiu Emmanuela Levinasa poukázala na centrálnu postavu vzťahovosti, zodpovednosti a etického záväzku voči druhému ako neoddeliteľných prvkov konštrukcie subjektivity. Jill Salberg pritom zdôraznila, že psychoanalýza nesmie zostať len neutrálnym

nástrojom, ale musí aktívne a dynamicky vstupovať do spoločenskej reflexie a odolávať dehumanizačným procesom.

Konferencia *What is “Nature“ in Human Nature?/ Čo je „prirodzenosť“ v ľudskej povahe?* potvrdila, že Freudovo myslenie zostáva relevantné aj v dnešnom intelektuálnom prostredí – najmä ak ho vnímame ako otvorený a kriticky reflektovaný rámec, ktorý dokáže reagovať na výzvy postantropocentrického uvažovania, ekologickej transformácie a technologickej premeny subjektu. Diskusie zdôraznili nevyhnutnosť prekročiť rigidné dichotómie ako príroda/kultúra, telo/mysel, človek/zviera a vytvoriť nové konceptuálne modely subjektivity, schopné reflektovať komplexnú historickú, biologickú a technologickejšiu podmienenosť ľudskej existencie. Psychoanalýza Sigmunda Freuda tak môže poslúžiť nielen ako analytický nástroj, ale aj ako kritická reflexia subjektu v období zásadných transformácií.

Ingrid Baniatová

Obrázok č. 1: Nicolas Ray počas prednášky na konferencii

Zdroj: Ingrid Baniatová, 2025

Obrázok č. 2: Jill Salberg počas prednášky na konferencii

Zdroj: Ingrid Baniatová, 2025

Správa

Naši študenti pri zrode mini (ne)konferencie *Gastrolove v Nitre*

Dňa 11. apríla 2025 sa historická synagóga v Nitre stala dejiskom výnimočného podujatia – Mini (ne)konferencie *Gastrolove*, ktorá sa po prvýkrát konala práve v našom meste. Organizátormi podujatia boli portál *Kávičkári.sk* a jeho zakladateľka Simona Budinská so svojim redakčným tímom, Nitrianska organizácia cestovného ruchu a Krajská organizácia cestovného ruchu Nitriansky kraj, pričom medzi významných partnerov patrilo aj Ústav manažmentu kultúry a turizmu, kulturologie a etnológie FF UKF v Nitre.

Išlo o podujatie venované nielen gastronómii ale i spájaniu milovníkov dobrého jedla a odborníkov v cestovnom ruchu. Mini (ne)konferencia hostila zaujímavé osobnosti slovenskej gastro a hotelovej scény. Diskusie, prezentácie a ochutnávky vytvorili atmosféru plnú inšpirácií a odborných vhľadov. Nitrianska synagóga sa na jeden deň premenila na živé centrum kulinárskeho a kultúrneho dialógu.

Podujatie slávnostne otvoril vicežupan Nitrianskeho samosprávneho kraja Jozef Stankovský, ktorý vo svojom príhovore zdôraznil význam podpory kvalitnej gastronómie, regionálneho cestovného ruchu a spolupráce v týchto oblastiach.

Nitrianska synagóga privítala mnoho regionálnych osobností zo segmentu HoReCa (Penzión Artin, INCUPLE – rodinná pražiareň kávy, KEMA, SOLA Switzerland, TAKEAWAYCUP a Jedlíkova voda) ako i študentov, ktorí mohli predviesť svoje gastro schopnosti (SOŠ potravinárska Nitra, Hotelová akadémia – Spojená škola Slančíkovej).

Mini (ne)konferencia *Gastrolove* priniesla sériu inšpiratívnych prednášok, diskusií a osobných príbehov odborníkov z oblasti gastronómie, hotelierstva, cestovného ruchu i kultúrneho manažmentu. Medzi spíkrami nechýbali známe mená ako Jaroslav Žídek, šéfkuchár bratislavskej reštaurácie RIVERBANK, ktorý sa vo svojej prednáške venoval téme udržateľnosti reštauračných zariadení a ekonomickej realite gastrosegmentu. Karol Stýblo, zakladateľ značky LYRA chocolate, pútavo priblížil, ako sa malá slovenská dedinka dostala na svetovú gurmánsku mapu vďaka čokoláde „tree to bar“.

Silné dojmy zanechala aj prezentácia Chulud Abbasovej z nitrianskej pekárne ROH, ktorá hovorila o návrate k poctivému remeslu, potrebe ľudskosti a o plánoch na založenie nadácie pre deti z detských domovov. Na tému ekológie a prírodnej rovnováhy nadviazal Robert Góra z Ekofarmy GÓRA. Včelár Rudolf Kotrusz z občianskeho združenia Zoborské včely zase predstavil koncept apiterapie a vzdelávania mladej generácie v oblasti včelárstva.

Nechýbali ani témy z oblasti hospitality a hotelového manažmentu – Katarína Lukáčová, skúsená hoteliérka, predniesla prednášku o efektívnom revenue manažmente a zvyšovaní tržieb. Slávka Raškovič Gašperová, someliérka z Gašperovho mlyna, sa podelila o svoje skúsenosti zo sveta vína a význam prístupu k hosťovi. Barmanský svet zastúpil Ľuboš Rácz (Záhir, School of Barkultur), ktorý porozprával o tom, ako vytvárať kvalitné zážitky pre hostí za barom.

Silný motivačný moment priniesla študentka FF UKF v Nitre, Monika Pekarčíková, ktorá zdieľala svoju skúsenosť zo stáže v michelinskej reštaurácii Story v Londýne. Jej príbeh bol dôkazom, že aj slovenskí študenti môžu preraziť v náročnej medzinárodnej konkurencii, ak majú odhodlanie, pracovitost a vášeň pre svoju profesiu.

Súčasťou tímu organizátorov boli aj naši študenti Ústavu manažmentu kultúry a turizmu, kulturológie a etnológie FF UKF v Nitre, pod vedením PhDr. Kataríny Kompasovej, PhD. Študenti sa podieľali nielen na príprave a logistike, ale aj na samotnej realizácii akcie – od registrácie hostí, cez pomoc pri organizácii diskusných panelov, až po vytváranie príjemnej atmosféry počas celého dňa. Pre našich študentov išlo o praktickú skúsenosť nevyčísliteľnej hodnoty. Mali možnosť nielen nahliadnuť do zákulisia a organizácie verejného podujatia, ale i komunikovať s odborníkmi z oblasti gastronómie, získať nové kontakty a inšpiráciu do ďalšej praxe a štúdia, zažiť reálnu tímovú spoluprácu v dynamickom prostredí a v neposlednom rade byť súčasťou výnimočného kultúrneho diania v meste, ktoré dýcha históriou.

Ďakujeme za možnosť byť súčasťou tohto výnimočného podujatia a tešíme sa na ďalšie príležitosti, kde môžeme ukázať silu našej akademickej komunity v praxi. Mini (ne)konferencia Gastrolove v Nitre bola príkladom toho, ako možno prepojiť teóriu so živou praxou, spájať ľudí s vášňou pre kvalitu, kultúru, pohostinnosť a regionálny rozvoj. Tešíme sa, že sme mohli byť súčasťou tohto výnimočného projektu a veríme, že sa čoskoro vráti do Nitry aj v ďalšom ročníku.

Katarína Kompasová

Obrázok č. 1 až 3: Mini (ne)konferencia Gastrolove v Nitre, 2025

Zdroj: Katarína Kompasová, Nikita Grachev, 2025

Správa

Workshop APVV o kultúre Ukrajincov v Nitre¹¹

Od roku 2024 riešime na Ústave manažmentu kultúry a turizmu, kulturológie a etnológie FF UKF v Nitre 4-ročný projekt APVV „Pracovná migrácia z Rumunska, Srbska a Ukrajiny na Slovensko a jej kultúrne a spoločenské dôsledky“. Jedným z jeho cieľov je aj popularizácia projektu a jeho zistení v radoch verejnosti, komunít cudzincov, univerzitných študentov a zástupcov lokálnych inštitúcií, prepájať a vytvárať príležitosti na osobné stretnutia, vzájomné spoznávanie, zdieľanie skúseností a prehľbovanie porozumenia medzi domácimi obyvateľmi a migrantmi, ktorí žijú v nitrianskom regióne, ako aj prepájanie a vzájomné spoznávanie sa domáceho obyvateľstva s cudzincami, ktorí žijú na území ich mesta.

Práve k takýmto aktivitám patrilo workshop pod názvom „Popoludnie s ukrajinskou kultúrou“, ktorý jeho riešitelia organizovali 21. novembra 2025 v priestoroch Študentského domova UKF na Slančíkovej ulici 1. Program podujatia bol rozdelený do dvoch hlavných oblastí. Prvá z nich mala vzdelávací a informatívny charakter a druhá kultúrno-spoločenský a tvorivý charakter. Podujatia sa zúčastnil aj profesor Martin Hetényi – dekan Filozofickej fakulty UKF v Nitre.

Hostí na úvod privítal riaditeľ Ústavu manažmentu kultúry a turizmu, kulturológie a etnológie FF UKF v Nitre – profesor Boris Michalík, ktorý je zároveň aj členom riešiteľského kolektívu projektu. Po ňom vystúpila s prezentáciou hlavná riešiteľka projektu docentka Silvia Letavajová, ktorá zúčastnených oboznámila s hlavnými cieľmi projektu, spôsobmi získavania a spracovania informácií, zisteniami, celospoločenským významom projektu a jeho prínosom pre Nitru a nitriansky región.

Riešitelia projektu úzko spolupracujú s Mestom Nitra, ktoré je aj hlavným odoberateľom výsledkov výskumu. Ďalším prezentujúcim bol preto zástupca tejto partnerskej inštitúcie Danylo Dunaienko, ktorý pracuje ako sociálny pracovník cetna COMIN Mesta Nitra. COMIN funguje ako kontaktné miesto pre cudzincov v meste, ponúka im bezplatné poradenstvo, podporu pri integrácii, jazykové kurzy a voľnočasové aktivity pre deti aj dospelých. Pán Dunaienko porozprával hostom o činnosti tohto centra, ktoré je jedinečným príkladom dobrej praxe v oblasti integrácie na celoslovenskej úrovni.

¹¹ Správa vznikla v rámci projektu APVV-23-0358 „Pracovná migrácia z Rumunska, Srbska a Ukrajiny na Slovensko a jej kultúrne a spoločenské dôsledky“.

Významným aktérom v oblasti kultúrnej integrácie cudzincov je aj mimovládna organizácia Mareena, ktorej jedna z troch pobočiek sídli práve v Nitre. Jej poslaním je rozvíjanie súdržnosti spoločnosti a podpora sociálnej a kultúrnej inklúzie cudzincov a utečencov. Predstaviť aktivity a projekty organizácie prišla Romana Mačicová – koordinátorka dobrovoľníckeho programu, komunitných a vzdelávacích aktivít v Nitre.

Kultúrnu časť programu otvorilo vystúpenie ukrajinského speváckeho zboru Makiv cvit pod vedením Oleny Hohol. Zmiešaný žensko-mužský spevácky zbor Makiv cvit je pravidelným hosťom významných podujatí ukrajinskej komunity, nositeľom a reprezentantom jej ľudovej a súčasnej hudobnej kultúry.

Po nich mali hostia možnosť privítať ukrajinskú detskú tanečnú skupinu Sjasvo zo základnej umeleckej školy Jozefa Rosinského v Nitre. Tanečná skupina, ktorá pod vedením choreografičky Liudmyly Bordeniuk predstavila niekoľko ukrajinských ľudových tancov, je dôkazom významu kultúrnej tradície a translácie, toho, ako je možné v podmienkach iného štátu rozvíjať svoju kultúru a vychovávať k nej mladú generáciu.

Počas prestávky mali hostia možnosť degustovať tradičné ukrajinské špeciality, ktoré pripravili ukrajinské študentky z Oddelenia manažmentu kultúry a turizmu. Študentky pri degustácii nielen asistovali, ale jednotlivé jedlá aj bližšie predstavili. Informácie a recepty 5 jedál a 1 nápoja našli hostia aj na priložených letákoch.

Na záver workshopu čakali hostí dve tvorivé dielne. Prvú z nich pripravila zakladateľka literárneho klubu Duša, Svitlana Bondarenko. Kreatívne, intuitívne písanie je významným arteterapeutickým nástrojom a prostriedkom rozvoja vlastnej tvorivosti a sebaujadrenia. Druhý workshop viedla Oľha Žuraveľ, ktorá hostí previedla svetom ukrajinskej výšivky. Zaujímavci mali možnosť vyšší si tradičné ukrajinské motívy a tiež výšivku symbolizujúcu ich meno.

Aj napriek tomu, že podujatie sa konalo v piatok popoludní, stretlo sa so širokou odozvou. Dôkazom toho bola nielen pomerne bohatá účasť (viac ako 120 zúčastnených), ale aj predĺženie programu do neskorých večerných hodín. Veríme, že stretnutie prispelo k budovaniu pozitívnych majoritno-minoritných vzťahov a k lepšiemu pochopeniu životných príbehov ľudí, ktorí sa rozhodli žiť a pracovať na Slovensku a v Nitrianskom kraji.

Silvia Letavajová a Kristína Jakubovská

Obrázok č. 1 až 4: Workshop ukrajinskej kultúry

Zdroj: Nikita Grachev, 2025